

Ruzsonyi Péter

A skandináv országok büntetés-végrehajtási rendszerének elemzése

Tanulmányomban a skandináv országok¹ büntetés-végrehajtásának pedagógiai szempontú elemzésére vállalkoztam. Választásom hátterében a válaszokat kereső szakmai kíváncsiság állt; fontosnak tartottam összegyűjteni e földrajzi régió büntetőrendszere kimagasló eredményességének okait és feltételeit. A dolgozat elkészítéséhez nagy segítséget nyújtottak Kevin Warner író büntönügyi szakember skandináv büntönökkel foglalkozó tudományos munkái. Az említett szerzővel folytatott hosszú szakmai beszélgetések, valamint a közel egy tucat skandináv büntön meglátogatása nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a „skandináv csoda” okainak feltárásához egyáltalán hozzá mertem kezdeni.

Büntetőfilozófia és büntetőpolitikai elmozdulás Európában

Az északnyugat-európai büntetés-végrehajtást a XX. század második felében jellemzően befolyásoló „jóléti büntetés” (penal welfarism) filozófiája végső eszközként tekintett a büntönökre. A szabadságvesztés-büntetés alkalmazásakor célként tűzték ki a biztonsági intézkedések korlátozó hatásainak minimalizálását és a normalizációt. Filozófiai álláspontjuk leglényegesebb jellemzője, hogy a fogvatartottakról holisztikus módon gondolkodtak, úgy tekintettek rájuk, mint a szélesebb társadalom tagjaira. Axiómaként fogalmazták meg, hogy „a büntető intézkedések alkalmazása során – ahol csak lehet – a rehabilitatív jellegnek kell érvényesülnie a negatív megtorló jelleggel szemben”. (Garland, 2001, 34. p.) A jóléti büntetésfilozófia érvényesülése során számtalan elméleti vitát folytattak, melyek folyományaként az az elvi álláspont kristályosodott ki, hogy végső sorban „az állam működése a kiváltó oka a megújulásnak és az elnyomásnak, a gondoskodásnak és a korlátozásnak, valamint a jólétnek és a büntetésnek”. (Garland, 2001, 38. p.) A büntönrendszerek működtetése és fejlesztése, a fogvatartottakkal való együttműködés alapelveként a liberalizmust tartották.

Az elmúlt két és fél évtizedben azonban az államra háruló terhek egyes országokban túlnőttek a teljesíthetőség és a társadalom általi támogathatóság határán. A gazdasági nehézségek határt szabtak a költségeknek, a bűnözés növekedése és ezzel együtt a közbiztonság romlása megkérdőjelezte a bűnelkövetőkkel kapcsolatos segítő és támogató attitűd eredményességébe vetett hitet, majd végső sorban annak létjogosultságát is. Az ideológiai inga elérte kilendülésének egyik végpontját, így törvényszerű volt az ellenkező irányú elmozdulás.

¹ A skandináv országok gyűjtőfogalma alatt a továbbiakban elsősorban Dániát, Finnországot, Norvégiát és Svédországot értjük, de esetenként Izlandot is megemlítjük az elemzés során.

Ennek a folyamatnak következményeként – elsősorban az Amerikai Egyesült Államok ideológiai hatására – a fejlett világban az 1990-es évek közepétől a büntetőfilozófia és a büntetőpolitika markánsan megszigorodott. Ez a tendencia természetesen Európára is nagy hatást gyakorol. Kontinensünk legtöbb országában – ha eltérő mértékben is, de – a börtönrendszerek arculatának megváltozását eredményezi ez a folyamat. *Cormac Behan* szerint a korábbi viszonylagos egységességet mára jelentős tagozódás váltotta fel, modern világunkban a börtönbüntetés célkitűzései nagyon zavarosak: az elrettentéstől a megtorlásig, a büntetéstől a rehabilitációig terjednek. (Behan, 2007.)

Anne Costelloe és *Kevin Warner* szerint szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a börtön önmaga kriminalizáló hatású. Az ilyen típusú büntetési rendszer a pusztán működésével is jelentősen hozzájárul a visszaeséshez, mivel a fogvatartás ideje alatt a rendszer az önmaga arculatára alakítja a bent lévőket, továbbá beléjük plántálja a bűnözői kultúrát. (Costelloe – Warner, 2003)

A büntető igazságszolgáltatás változásának nyomon követését *D. Garland* elméleti struktúrája nagyban megkönnyíti. A szerző 12 meghatározó mutatót gyűjtött össze, melynek legtöbbje a bebörtönzés részterületeivel foglalkozik, szemléltetve az elmozdulást a rehabilitációtól a megtorlás és társadalomvédelem irányába, a politikai populizmus erősödését, a bebörtönzés alkalmazásának rendkívüli növekedését, a korlátozás tényeresését a támogatással szemben, valamint a fogvatartottakkal és a bűnelkövetőkkel szembeni általánosított negatív ábrázolás elterjedését. (Garland, 2001, 10. p.)

A megtorló bebörtönzés jellemzői és azok következményei (Garland, 2001)

A börtönfilozófia elmozdulásának iránya	A bebörtönzés jellemzői	A fogvatartottak ábrázolása
(a) a rehabilitáció csökkenése		(a)/(b) a rehabilitáció kevésbé fontos
(b) a megtorlás növekedése	(b) megtorlasközpontú gyakorlat	
		(c) általánosítás
(d) a társadalomvédelem hangsúlyozása		
		(e) populista megközelítés
(f) erősödi hit a börtön hatékonyságában		
	(g) az ellenőrzés hangsúlyozása	
		(h) külső irányítás
(i) válságérzés	(i) válsághangulat	(i) válságra utalás

Warner szerint a fenti összefoglaló táblázat plasztikusan mutatja be a jelenleg Európa-szerte megváltozó büntetőfilozófia hatását a bebörtönzés jellemzőire. A korábbi holisztikus, rehabilitáció-központú megközelítést felváltja a büntetés-központú szemlélet. (Warner, 2009) Ezt az új büntetőfilozófiai irányzatot az angol nyelvterületen „új büntetés/megtorlás” (newpunitiveness) vagy a „társadal-

mi kontroll” (culture of control) elnevezéssel illetik. (Pratt et al, 2005) A magyar nyelv sajátosságából és az elnevezések mögött meghúzódó tartalmakból kiindulva a továbbiakban „új megtorló büntetés” néven nevezem ezt az irányzatot.

Garland figyelmeztet arra, hogy a „bűnözéskontroll” ideológiára történő átállítás összetett és gyakran ellentmondásos folyamat: az új gyakorlat és mentalitás együtt létezik a régi berendezkedés maradványaival és azok továbbélésével. A paradigmaváltás elsősorban a bebörtönzés alkalmazásában, a rendőrség funkciójának átalakulásában és az áldozat érdekeinek előtérbe kerülésében érzékelhető. A bűnelkövető egyre kevésbé jelenik meg a hivatalos értekezésekben olyan szociálisan hátrányos helyzetben lévő állampolgárként, aki támogatásra szorul. Ezzel szemben a leírások során kizárólagossá válik a „hibás”, „érdemtelen” és „veszélyes” minősítések használata. (Garland, 2001, 167. p. és 175. p.)

Az ideológiai átalakulás tehát dinamikus, léptékében globális jellegű, ugyanakkor a mindennapi praxisra kifejtett hatása régióként jelentősen eltérő, és sajátosságaiban határozottan országspecifikus. A továbbiakban a skandináv országok börtönrendszerének elemzésére koncentrálnak. [Európa egyéb régióira, illetve országaira vonatkozó elemzéseket talál az érdeklődő egyebek között *Czenczer Orsolya* (2008), *Lőrincz József* művében (1992) és *Ruzsonyi Péter* korábbi munkáiban (2002, 2003/A, 2003/B).]

A skandináv börtönrendszer elemzése során nem az egyes országok speciális jellemzőinek elszigetelt bemutatására törekszem, hanem a régió karakteres jegyeinek meghatározott témakörönkénti csoportosítására. Véleményem szerint ezzel az elemzési módszerrel a meglévő hasonlóságokról átfogóbb képet tudunk alkotni.

Büntetőfilozófiai alapvetések

Nézetek a szabadságvesztés-büntetés alkalmazásáról és annak eredményességéről

A svéd szakemberek több mint fél évszázaddal ezelőtt felismerték és beazonosították a zárt intézeti élet negatív következményeit. Megállapításait kezdetben a fiatalkorúak kezelésével kapcsolatban fogalmazták meg. (Érdemes megjegyezni, hogy 1935-től a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat kiterjesztették a 18 és 21 év közötti fiatal felnőttekre is.) A fiatalok zárt intézménybe történő helyezését csak a legvégső esetben alkalmazták. Pedagógiai szempontból rendkívüli jelentőségű az a felismerés, miszerint a kezelés pozitív hatása csak akkor várható, ha a gondozásban részesülő személyt motiválja a program. (Sarnecki, 2006) Az 1970-es években, hosszú viták után, eltörölték a határozatlan tartamú büntetés minden formáját, és hangsúlyossá tették, hogy a szabadságvesztés-büntetés alkalmazására igen kivételes esetekben kerülhet csak sor. Ugyanakkor megfogalmaztak egy új megközelítést, miszerint törekedni kell az elítéltek társadalomba való visszahelyezésére, nevelésére; de ez nem a pszichés torzulások kezelését, hanem elsősorban a reális életkörülmények rendezését kell, hogy jelentse. (Lőrincz, 1992, 55. p.) Ez a megállapítás már előrevetíti az egyoldalúan pszichológiai, majd később kizárólag a kognitív problémákra koncentrálnak kezelési formák egyeduralkodásának elutasítását; egy sajátosan skandináv rendszer kialakításának szándékát.

Skandináviában már évtizedekkel ezelőtt felismerték a börtön fogvatartottakra gyakorolt káros hatásait, majd ezt követően központi feladatként határozták meg az ártalmak csökkentésének kidolgozását. Szakmai szempontból mérföldkönek számított az a megállapítás, hogy a bebörtönzést csak végső eszközként szabad használni, ha pedig feltétlenül szükség van rá, akkor tudatosan kell csökkenteni a káros hatásokat. Warner megfogalmazása szerint: „A börtön alkalmazása – akárcsak egy műtété – néha nélkülözhetetlen. Ha sort kell rá keríteni, akkor azt csak kivételesen szabad megtenni, és mindvégig tudatosan kell törekedni a negatív hatások lehető legnagyobb mértékű csökkentésére.” (Warner, 2008) A skandináv országok szabadságvesztés-büntetés alkalmazásával kapcsolatos filozófiáját és büntetőpolitikáját (elméletét és gyakorlatát egyaránt) áthatja a fenti megközelítés. Fontosnak tartom kiemelni, hogy ezek az elvek teljes egészében párhuzamosak az Európa Tanács irányelveivel. (Council of Europe, 1987, 2006)

Anne Costelloe és *Kevin Warner* a különböző büntetésfilozófiai típusok összehasonlító elemzését követően fogalmazták meg álláspontjukat, amely szerint „a bűnelkövetőkben meglévő úgynevezett kriminogén faktorok jelentőségének túlhangsúlyozása, valamint a fogvatartottak képességeinek lebecsülése korlátozott és negatív megközelítéshez vezet.” Hasonlóan hibás megközelítés, ha a fogvatartottat alapvetően egy olyan tárgyként tekintünk, „amiben” eltört valami, és így javításra szorul. Ezek a viszonyulási típusok bennünket a bebörtönzés korábban már hiteltelenné vált medikális modelljének regresszív elméletbe csomagolt visszatérésére emlékeztetnek. Különös óvatossággal szemléljük, vajon a napjainkban felerősödő új büntetés-értelmezési keretben hogyan képzelik el a fogvatartottak megváltoztatását úgy, hogy közben figyelmen kívül hagyják, hogy milyen közegből érkeznek és szabadulásukat követően hová térnek majd vissza. (Costelloe – Warner, 2003, 1. p.) A szerzőpár szavaiban megjelenő felelősségteljes megközelítés világossá teszi a bűnözői viselkedésre koncentrált (kriminogén) szemléletmód és az Európa Tanács által megfogalmazott támogató attitűd közötti jelentős eltérést. Ez utóbbi lényege, hogy az egyes elítélt személyisége teljességének fejlesztését határozza meg célként, ami leginkább az oktatás-képzés-nevelés tevékenységhármassal alkalmazásával valósítható meg.

Tulkens álláspontjában is jól követhetően megjelennek az említett európai ajánlások: „Ha már alkalmazni kell a börtönbüntetést, akkor arra kell törekedni, hogy az a fogvatartottak számára a lehető legártalmatlanabb és a leoptimálisabb legyen. Ennek érdekében: hallgassuk meg őket, vegyük figyelembe véleményüket, alakítsunk ki együttműködést velük, és tegyük felelőssé őket. Ugyanakkor ne legyenek túlzott elvárásaink azzal kapcsolatban, hogy mit érhetünk el, illetve mit ígérhetünk. Következésképpen kínáljunk a fogvatartottak számára valószerű és elérhető lehetőségeket, esélyeket és tevékenységeket, valamint segítséget olyan módon, hogy az találkozzon a szükségleteikkel és serkentse az érdeklődésüket.” (Tulkens, 1988) Az ehhez szükséges kezelési alapelveket Dániában fogalmazták meg a legátfogóbban, melynek során kitértek a „normalizáció”, a „nyitottság” és a „felelősség” jelentőségére. (Denmark’s Programme, 1994) Ezek az alapelvek átkerültek a különféle nemzetközi dokumentumokba, ajánlásokba, mint a modern, pragmatikus európai börtönügyi felfogás három legfontosabb alaptétele.

- (1) A normalizálás követelménye szerint a börtönbüntetés körülményeit – a biztonsági igények által behatárolt módon – a lehető legjobban közelíteni kell a szabad élet normális követelményeihez.
- (2) A nyitottság elve azt az igényt fogalmazza meg, hogy a börtönnek a külső társadalomtól elszigetelő teljes zártságát, merevségét – intézményesített jogi megoldásokkal – oldani kell.
- (3) A felelősség elve – elnevezéséből következően – elsődlegesen a fogvatartott, mindenekelőtt önmagával szembeni felelősségérzetének felkeltését célzó módszerek alkalmazását jelenti, de szélesebb értelemben a büntetés-végrehajtás egész tartalmi tevékenységét új alapokra helyező elképzelést tartalmaz. Az ily módon felépített kezelési rendszer nem „kényszer nevel”, hanem sokkal inkább pragmatikus lehetőséget kínál a fogvatartottnak arra, hogy maga válasszon a különféle rehabilitációs, (re)szocializációs célzatú programok közül. Az e programok keretében szervezett, látszólag hagyományos megoldások – mint a munka, az oktatás-képzés – mellett a szociális és pszichológiai tréning, illetve ezek sajátos társításai mind azt szolgálják, hogy kellő motivációt jelentsenek az elítélt számára egy más – nem törvényszegő – életvitelre való áttéréshez. (Lőrincz – Kabódi, 1996)

Dániában a büntetőpolitikai, büntetőfilozófiai rendszer a közelmúltban enyhé mértékben ugyan, de kezdett átalakulni. Politikai nyomás hatására bizonyos büntetési tételek növekednek, szigorítják a kábítószeres intézeteken belüli használatának következményeit, kevésbé alkalmazzák a börtönökből történő eltávozásokat engedélyezését. Ugyanakkor ezen intézkedések ellensúlyozására szélesebb körben alkalmazzák az alternatív büntetéseket, bővítik a kábítószeresek kezelését, és bevezették az úgynevezett „valamit-valamiért” elvét, amelynek alkalmazásától sokat várnak a szakemberek. Ennek az új irányzatnak az a lényege, hogy az együttműködő fogvatartott számára a szabadulás már a büntetési időtartam 2/3-ának letöltését megelőzően is lehetővé válik. Véleményem szerint nem lehet eléggé hangsúlyozni ez utóbbi intézkedés pedagógiai jelentőségét; a fogvatartott lényegi és tartalmi együttműködése alakítható ki ennek a szükségletre alapozott partneri viszonynak a létrehozásával.

Dániában tehát gyakorlati különbséget tapasztalhatunk a szankciók alkalmazása és a büntető igazságszolgáltatás politikai irányelvei között. A speciális bűncselekmények elkövetőivel szemben bevezetett új intézkedések érzékelhetően „keményebbé” tették a büntető rendszert, ugyanakkor ezek a módosítások a végrehajtás területén sok esetben ellenkező hatást váltottak ki. Megfigyelhető, hogy a napi végrehajtói munka szintjén azért vezettek be újításokat, hogy azok biztonsági szelep funkciót lássanak el; csökkentsék a politikai motivációk által irányított ítéletkiszabási reformok hatására kialakult feszültséget. (Lappi-Seppala, 2007, 219. p.) *William Rentzmann* az ilyen gyakorlat mögött meghúzódó elméleti struktúrát „jóléti-megtorló filozófiának” nevezte el. (Rentzmann, 2006)

Megállapíthatjuk, hogy minden valószínűség szerint Norvégia büntető igazságszolgáltatási és büntetés-végrehajtási rendszere a legelkötelezettebb a fogvatartottak segítő támogatása és a nevelhetőségük- alakíthatóságuk lehetőségének kérdésében. A norvég kormány 2008-ban adta ki a „White Paper” nevet viselő jelentését (Norwegian Ministry of Justice and the Police, 2008), amelyben meghatározta a norvég börtönrendszer fejlesztésének irányát. Ez a dokumentum egyértelműen kiáll a rehabilitációs célok mellett, amelyek megvalósítását leginkább a börtönökön kívül, esetleg a nyitott börtönök alkalmazásával képzelel el. Az Európai Börtön szabályok (Council of Europe, 1987, 2006) leglényegesebb elemeit beemelték ebbe a hivatalos iratba, amelyek szerint mindent meg kell tenni a börtönnépeség csökkentése érdekében. Ennek az elvárásnak a teljesítését az alternatív büntetések és a korábbi szabadítás gyakorlatának még szélesebb körű alkalmazásával kívánják elérni. Fejleszteni kívánják a fogvatartottakkal történő foglalkozások tartalmát és tovább növelni a nyitott börtönök részarányát, amely már ma is eléri a 32 százalékot. (Kristofferson, 2007, 56. p.) Norvégiában hisznek a rehabilitáció lehetőségében, és határozottan elutasítják a megtorlás és a kontroll mindenhatóságát. Általánosságban is megfogalmazhatjuk, hogy a norvég börtönrendszer napjainkban is a jóléti büntetőpolitika elvei szerint működik; nagy hangsúlyt helyez a reintegrációra és a szociális deprivációk felszámolására.

Finnországban bizonyos szexuális, kábítószerrel kapcsolatos és erőszakos bűncselekmények elkövetőivel szemben manapság hosszabb időtartamú büntetéseket szabnak ki, de az országban alkalmazott büntetési nemek között a feltételes kedvezményvel történő korábbi szabadítás, az alternatív büntetések alkalmazása, a közmunka és a nem pénzbeli kártalanítás a jellemzők. *Nils Christie* éppen Finnország büntetési rendszere történetének tanulmányozása alapján állítja, hogy „a fogvatartotti létszám alakulása elsősorban nem a bűnözés mértékétől, sokkal inkább kulturális/politikai döntésektől függ... a finnek megváltoztatták a törvényt, szélesebb körben alkalmazták a pénzbüntetést, a bebörtönzés lehetőségével pedig ritkábban éltek.” (Christie, 2000, 53-54. p.) A szerző ezzel a gondolatmenettel kívánja cáfolni az új elrettentés büntetőelméletének alapvetéseit, és egyben nehezíteni annak egyeduralgokodóvá válását.

A skandináv országok részkérdésekben eltérő büntetőfilozófiájára büntető igazságügyi rendszerük –általánosságban – büntető/elrettentő politikai vezérelvet deklarálnak, de a napi gyakorlat szintjén – elsősorban az alternatív szankciók kiszélesítésével – enyhítik az intézkedéseik súlyát (Lappi-Seppala, 2007), és igyekeznek megőrizni holisztikus szemléletmódjukat az annak megfelelő gyakorlattal együtt.

A fogvatartottakról kialakított nézetek

A börtön alkalmazásának végső eszközként történő elfogadása mellett a térség másik büntetés-végrehajtási sajátossága a fogvatartottakról való vélekedés minősége. Ma már valamennyi skandináv ország deklarálnak, hogy a szabadságvesztés-büntetésre ítélték a büntetésük időtartama alatt is teljes jogú állampolgáraik

maradnak, szinte valamennyi jogukat és kötelezettségüket gyakorolhatják. Warner fogalmazza meg talán a legkifejezőbben a „skandináv csoda” egyik lehetséges okát: „Ha elfogadjuk, hogy a fogvatartottak »teljes személyiségek«, valamint a társadalom teljes jogú tagjai; ez nem jelenti azt, hogy semmibe vennénk az elkövetett bűncselekményeiket, vagy figyelmen kívül hagynánk azokat a súlyos szociális deprivációkat, amelyek legtöbbjük élettörténetére jellemző. Éppen ellenkezőleg, ezek a tények határozzák meg, hogy mit tegyünk, vagy mit ne tegyünk: segítenünk kell a fogvatartottaknak felülkerekedni a megfosztottságból adódó problémáikon és nehézségeiken, ugyanakkor reálisan kell felmérni a lehetőségeket”. (Warner, 2010) Véleményem szerint a szerző megfogalmazása egyszerre reális és mértéktartó.

Warner szerint a börtönök tele vannak olyan emberekkel, akik gondoskodást, gondozást és kezelést igényelnek. Rossz idegállapot, legyengült test, szegényes iskolázottság jellemzi őket. A börtönök napjainkra olyan hátrányos helyzetben lévő emberek raktáraivá váltak, akik rászorulnak a nevelésre és oktatásra. (Warner, 2010) K. J. Lång tovább árnyalja a képet, szerinte „a fogvatartottak szociálisan és pszichológiai szempontból sérültek. Legtöbbjük családon belül és az utcán is megtapasztalta az erőszakot, gyakran sértettként”. (Lång, 1993) A norvég szakemberek a fogvatartottak további általános jellemzőjeként fogadják el, hogy „a fogvatartottak olyan emberek, akik hibáztak. A legtöbbjüknek sorozatos otthoni, iskolai, munkahelyi és kapcsolatteremtési kudarcai voltak. Hiú ábránd azt gondolni, hogy a börtön képes elérni azt, amiben a társadalom kedvezőbb feltételek között működő intézményei eredménytelenek voltak.” (Whitaker Report, 1985)

Norvégiában az egyik legátfogóbb szakmai elemzés (White Paper, 2008) hangsúlyozza, hogy a fogvatartottaknak mindössze töredéke az, aki tényleges veszélyt jelent a közbiztonságra. Felhívja a figyelmet az egyéni és/vagy csoportos démonizálás veszélyére, valamint óvja a döntéshozókat attól, hogy a szakpolitika kialakításakor egyedi esetekből (bűncselekményekből) induljanak ki. A jelentés továbbá felhívja a kormány figyelmét arra, hogy a fogvatartottak támogatása korábban deklarált társadalmi felelősség és kötelezettség, amelynek az érvényesítése nem szenvedhet csorbát.

Finnországban a gyakorlatban is elfogadtatták azt az állami álláspontot, hogy a fogvatartottak meghatározó része nem hivatásszerű bűnöző. Ezzel a lépéssel az általános megbélyegzés helyett elérték azt, hogy a bebörtönzött populáció tagjaira ma már a társadalom nagyobb része mint szociálisan rosszul alkalmazkodó és a bűnelkövetésbe belesodródott személyekre tekint. A jelenlegi bűncselekmények legjellemzőbb okai az alkohol- és a kábítószer-problémák. (Ministry of Justice, 1999)

A visszaeséssel kapcsolatban a skandináv országok egyöntetűen vallják, hogy egy fogvatartott szabadulás utáni esetleges újabb bűnelkövetése nem magyarázható egyszerűen az adott személy rossz döntésével, vagy a büntetés-végrehajtási kezelés/nevelés eredménytelenségével. Álláspontjuk szerint a szociális

környezet és annak minősége nagyban meghatározzák a szabadultak jövőbeni lehetőségeit. Nem veszik le a fogvatartott válláról a felelősséget, de elismerik a társadalom különböző tényezőinek jelentős befolyásoló hatását.

Több szerző is megegyező álláspontra jutott a társadalom felelőségének kérdésben. Egyöntetűen vallják, hogy: „A jó szociálpolitika a legjobb kriminálpolitika.” (Vesterbacka, 2005, 6. p; Lappi-Seppala, 2000, 29. p.)

Holisztikus nevelésközpontú megközelítés

Skandináviában a börtön korrekciós tevékenységrendszerének központjába a teljes személyiséget megcélzó nevelést állítják. A kezelés során elsősorban nem az elkövetett bűncselekményre koncentrálnak, hanem a börtönön túli életre, mindazokra a helyzetekre, amelyek problémát jelenthetnek a szabadulást követően a fogvatartottaknak; többek között a háztartási ismeretekre, a munkavállalásra és a káros szenvedélyek veszélyeire. Arányosan, a szabadulásra történő felkészülés érdekében alkalmazzák az olyan – elsősorban *Duguid* (2000) által Kanadában kidolgozott – kezelési programokat, mint a kognitív képességek fejlesztése, az agresszió és a káros szenvedélyek kezelése mellett a szakképzést, munkavállalási tréninget és az oktatást.

A holisztikus megközelítés ugyanakkor nem csak a fogvatartott személyiségének egészére való összpontosítást jelenti, hanem kiegészül a fogvatartottak tágabb értelemben vett szociális dimenziójának középpontba állításával. Amíg a büntető (punitive) irányultság szinte kizárólag az egyénre és annak felelőségére fókuszál, mellőzi a bűnelkövetéssel kapcsolatba hozható szociális tényezőket, valamint elveti az eredményes nevelés esélyét, addig a holisztikus szemléletmód az egyén és a társadalom közös felelőségét vizsgálja. Finnországban *K. J. Lång* irányítása mellett kapott először meghatározó szerepet a fogvatartottak börtönön belüli „nevelésének” határozott igénye; ugyanakkor hangsúlyozták a társadalom közreműködésének lényeges szerepét a folyamat sikerében. Bevezették a „kétirányú utca” fogalmát a korrekciós szakirodalomban. (Ministry of Justice, Finland, 1999, 5. p.)

A norvégiai Bostoy börtön a világ első – és eddig egyetlen – ökológiai börtöne. Oyvind Alnaes, az intézet igazgatója foglalta össze az általuk alkalmazott holisztikus nevelési-kezelési munka lényegét: „Úgy gondoljuk, hogy nincs egyetlen olyan konkrét tényező, amely megváltoztatja az embert. Számptalan faktorról kell kalkulálnunk. Az ökológiai szemléletmód egy gondolkodási láncolat, ahol valamennyi láncszem kötődik a többihez. Ez olyan, mint egy fogaskerék, amely illeszkedik a többihez. Ha csak egyetlen fog is hiányzik, a rendszer megáll. Véleményünk szerint a mi programunkban a fogaskerék valamennyi foga megtalálható: oktatás, munka, szakképzés és a többi... Jelenleg egy ősi norvég lófajtát tenyészünk, de vannak borjaink is. A mezőgazdaságban foglalkoztatott fogvatartottjaink valamennyien felelősek egy-egy tehénért. Ezen a módon kívánjuk fejleszteni a felelőségérzetüket a gyakorlati élet során. Az illető fogvatartott a rábízott állat gondját viseli, neki kell etetnie és ellátnia. Amikor borja lesz a tehén-

nek, akkor már az is a fogvatartotthoz tartozik. Olyannyira, hogy már a megszűlésénél is segédkeznie kell, majd a gondozását is ő végzi, sőt egy kiállításra is el kell vinnie, és ott bemutatnia... Úgy gondoljuk, hogy a felelősség megtanításának és begyakoroltatásának ez egy jó módszere. A tapasztalatok szerint az empátia kialakítása és fejlesztése is megvalósul ezen a módon. És mielőtt elfelejtem: így a fogvatartottak érzelmei is alakíthatóak...” (Idézi: Warner, 2009)

A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerével külön nem foglalkozunk a dolgozatban, de azt feltétlenül indokoltnak tartjuk megemlíteni, hogy „a gyermekek és fiatalkorú személyek szükségleteinek, érdekének és jogainak biztosítása érdekében kivételes, az általános büntetés-végrehajtási rendszertől eltérő szabályok érvényesülnek. Ezek közös jellemzője az, hogy a fiatalkorúakkal szemben a börtönben letöltendő szabadságvesztés helyett szociális jóléti intézkedéseket alkalmaznak, valamint, hogy a fiatalok börtönbüntetésre ítéletét csak rendkívüli esetekben alkalmazzák. A börtönben letöltendő szabadságvesztés büntetésének alternatívája Svédországban és Dániában a biztonságos szociális intézményekben való elhelyezés, míg Finnországban és Norvégiában a gyermekekkel szembeni közbelépési (elterelési) eljárások alkalmazása.” (Kapa-Czenczer, 2008. 191. p.) A fiatalkorúak számára fenntartott – viszonylag kis számú – zárt intézetben azonban kiemelt szerepet kap a holisztikus nevelés. Megállapításunk igazolásaként a dániai gyakorlatra hivatkozunk, ahol „a büntetés-végrehajtási intézetek egyénre szabott gondozási programot kötelesek kidolgozni a fiatalkorú személyek számára a fiatalkorú motivációjának és hátterének figyelembe vételével. Ezért minden egyes fiatal részére szakmai és személyiségfejlesztő programok, napi életvitellel kapcsolatos tréningek, kiegészítő iskolai oktatás és egyéb tevékenységeken való részvétel kerül felajánlásra. Ennek megfelelően a befogadás után a fiatalkorú egyik első tevékenysége a nevelési terv elkészítése a nevelőjével együtt. A fiatal aktívan bevonják a reszocializációs folyamatba és annak konkrét összeállításába, meghatározásába. A börtön személyzetének legalább kéthetente újra kell tárgyalnia a fiatalkorú bűnelkövető helyzetét érintő kérdéseket, megvizsgálni a nevelési tervben foglaltak szerinti haladást, és döntést hozni azt illetően, hogy esetleg felmerült-e egy másik intézménybe vagy részlegbe való áthelyezés szükségessége.” (Kapa-Czenczer, 2008. 188-189. p.)

A fentebb idézett szerzők egyöntetűen hangsúlyozzák, hogy zárt körülmények között személyiségkorrekciót nagyon bonyolult elérni; de a legtöbb eséllyel a pozitív lehetőségek felkínálása kecsegtet, szemben azzal az eljárással, amikor elsősorban a bűnelkövetésre koncentrálnak. Véleményem szerint Nils Christie 1982-ben elhangzott tömör, ám annál kifejezőbb gondolata hűen foglalja össze a neveléssel kapcsolatos skandináv álláspontot: „A bűnözés kezelése hitelét veszítette. A bűnelkövető kezelése nem.” (Idézi: Warner, 2010)

A régió statisztikai jellemzői

A skandináv országok fogvatartotti rátája a Föld országai átlagának (158) a felét sem éri el (a szóródás a svédországi 74-től az izlandi 44-ig terjed).

Fogvatartotti statisztikai adatok²

Ország/terület	(1)	(2)	(3)
Dánia	63	2008. 09. 04.	3 448
Finnország	64	2008. 01. 01.	3 370
Norvégia	69	2008. 08. 01.	3 276
Svédország	74	2008. 01. 01.	6 770
Izland	44	2008. 09. 01.	140
Föld - totál népesség: 6.750.000.000	158	2008. 01. 01.	10 650 000
Magyarország	149	2008. 09. 02.	14 911

- (1) A fogvatartottak száma az adott ország teljes populációján belül 100 ezer állampolgárra vetítve
 (2) Az adatrögzítés dátuma
 (3) A fogvatartottak száma

Dániában a fogvatartottak számának 100 ezer lakosra történő arányosítása alapján elmondható, hogy itt található Európa egyik legalacsonyabb értéke (63). Ez a szám az elmúlt 20 év alatt jelentéktelen mértékben változott, hol csökkent, hol növekedett, de jelenleg alacsonyabb, mint két évtizeddel korábban volt.

A börtönnépesség Norvégiában a századfordulót követő években emelkedett (2002-ben 59 fogvatartott jutott 100 000 lakosra, míg 2007-ben már 70), de ez a tendencia a szakemberek véleménye szerint nem lesz tartós. Nagy valószínűséggel a növekedés annak tudható be, hogy bizonyos bűncselekmények esetén növekedett a büntetési tétel, valamint a kevésbé súlyos cselekményeket elkövetők „várólistáját”³ drasztikusan lecsökkentették. A kriminológusok közös álláspontja, hogy – mint ez Dániában néhány évvel korábban már lezajlott – ez a növekedés csak ideiglenes, és várhatóan rövid időn belül fokozatosan csökken a bebörtönzöttek száma. (Warner, 2001)

Finnországban történetileg kimutatható a fogvatartottak számának folyamatos csökkenése a II. világháborútól napjainkig. (Ez a trend egyetlen esetben, 1999 és 2005 között változott meg, amikor enyhe növekedés volt tapasztalható.) Esa Vesterbacka nyilatkozata szerint az elkövetkező időszakban újabb 300-400 fogvatartottal csökken majd az elítéltek száma. (Idézi: Warner, 2009) Ez elsősorban a már korábban is használt alternatív büntetések köre kiterjesztésének és a feltételes kedvezmény szélesebb körű alkalmazásának lesz köszönhető. A közeljövőben bevezetésre kerülő új büntető szankció, a rövid időtartamú büntetést helyettesítő elektromos (házi)örizet bevezetésétől a fogvatartottak számának további jelentős csökkenésére számítanak.

² Forrás: www.prisonstudies.org, the website of the International Centre for Prison Studies at King's College, London, on 12.4.09.

³ A kevésbé súlyos bűncselekmények elkövetői a szabadságvesztés-büntetésük jogerőre emelkedését követően az otthonukban várják, hogy bevonulhassanak az ítélet letöltésére.

A skandináv börtönrendszer intézményhálózatának állapota

Tárgyi feltételek

Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a skandináv börtönök fizikai kondíciói lényegesen jobbak a többi országénál. Természetesen itt is vannak öreg börtönök, és van néhány leromlott állagú épület, mégis az egyszemélyes elhelyezés a jellemző. További kimagasló tulajdonság, hogy még a zárt intézetek⁴ fogvatartottjai számára is képesek biztosítani azt, hogy naponta 12-14 órát zárkán kívül töltsenek. (Az előzetesek életkörülményei jelentősen elmaradnak a jogerősen elítéltekétől, és talán ez a terület a skandináv büntetés-végrehajtás egyetlen igazán kritizálható területe. Természetesen nem szabad megfedkezünk arról a tényről, hogy az előzetesben töltött átlagos időmennyiség mindössze töredéke a hazainak.) Az elítéltek tevékenység- repertoárja (pl. szakképzés, iskolai oktatás) rendkívül széles és jó minőségű, valamint közösen étkeznek, és egyre növekvő mértékben működnek közre az ételeik elkészítésében. A nyitott börtönök⁵ alkalmazásának gyakorisága egyedülállóan magas. A dániai gyakorlatot érdemes kiemelni, mert az még Skandináviában is egyedülálló: a jogerősen elítéltek 80-90%-a nyitott börtönben tölti büntetését.

Nyitott börtönök hálózata

Skandináviában a nyitott börtönök alkalmazása széles körben elterjedt. Álláspontjuk szerint ez a rezsím kevésbé ártalmas, valamint a célul meghatározott reintegrációs törekvések ilyen keretek között jobban realizálhatóak. A fogvatartottak szociális személyközi kapcsolatainak kialakítására és felelősségérzetük növelésére ezt a szervezeti formát tartják a legmegfelelőbbnek.

Nyitott börtönökben elhelyezett fogvatartottak száma (2005)

	Összes fogvatartott (fő)	Nyitott intézetekben elhelyezett fogvatartottak száma (fő)	Nyitott intézetekben elhelyezett fogvatartottak aránya (%)
Dánia	4 041	1 516	38
Finnország	3 888	856	22
Norvégia	3 051	987	32
Svédország	7 450	1 564	21

Skandinávia egészére jellemző, hogy a fogvatartottak egyre nagyobb arányban töltik büntetésüket nyitott intézetben, ahol az intézetelhagyás és az önrányítás érvényesítése fontos kezelési alapelv (ez a gyakorlat a zárt intéze-

⁴ A hazai terminológia szerint leginkább a börtön és a fegyház fokozatú intézeteket jelenti.

⁵ A hazai terminológia szerint leginkább a fogház kategóriának felel meg, de az intézetelhagyás mindennapi gyakorlatnak számít, valamint a fogvatartottak önszervezése a belső rezsím működtetésének kulcsa.

tekre is jellemző), amelynek során az elítéltek önmaguk intézik a bevásárlást, főzést, takarítást, és elvégeznek számos egyéb, intézeten belüli napi feladatot. Az ilyen jellegű tevékenységszervezés feltételei között található, hogy a személyzet tagjai legyenek képesek együttműködni a fogvatartottakkal, és tudjanak bizalommal fordulni feléjük. A nyitott intézetek alkalmazásának másik előnye, hogy a fogvatartás költségei a zárt intézetekben felhasznált költségeknek mindössze a felét teszik ki. (Warner, 2010)

A skandináv börtönök másik feltűnő jellemzője azok mérete. A régió egyetlen országában sem találunk olyan intézetet, amely 400 fő befogadásánál többre képes. Dániában a börtönök átlagos befogadóképessége 150 fő (a helyi előzetes házakban ez a mutató: 25), míg Finnországban 130 fő, Norvégiában pedig 64 fő. Könnyen belátható, hogy az ilyen kis létszámú intézetekben árnyaltabb rezsimrendszer alakítható ki, valamint a börtönártalmak jelentkezése is kisebb mértékű. A kis intézetek alkalmazása egyik legfontosabb – és legpozitívabb – következményének a börtönön belüli erőszak minimálisra történő visszaszorítását tartom. A több, kisebb intézetből álló intézményhálózat másik nem elhanyagolható előnye, hogy a fogvatartottak a lakóhelyükhöz ténylegesen közeli elhelyezésben részesülhetnek, így családi kapcsolataikat érdemibb módon tudják ápolni.

Norvégiában 47 börtön működik, viszont a fogvatartottak száma alig éri el a 3 000-et. Könnyen kiszámítható, hogy egy-egy intézetben átlagosan 64 fő fogvatartottat helyeznek el. Az elítéltek többségének ítélete nem éri el a 3 hónapnyi időtartamot, így a mieinktől alapvetően eltérő nevelési problémákkal kell megküzdeniük. A szabad társadalommal való kapcsolattartásnak hagyományosan kialakult módjai (mindennapos látogatási lehetőség, a lakóterülettel közös sportolás, művészeti csoportok látogatása és a velük közös produkció/alkotás elkészítése stb.) mellett a külső kapcsolatok megromlásától nem kell különösebben tartani. (Reikvam, 2003)

Erlendur Baldursson izlandi szakember napi gyakorlati munkája során érlelte ki véleményét, miszerint „a kis intézetek működése lényegesen jobb, mivel a felmerülő problémák jobban észlelhetők, ezért könnyebben feldolgozhatóak és kezelhetőek”. (Baldursson, 2000, 7. p.) Az izlandi szakember az álláspontjának kialakításakor a konkrét helyi viszonyokból indult ki, amit 10 és 20 fős börtönök működésének elemzése alapján állapított meg (Izland 5 intézetéből négyre ez a méret jellemző⁶). A szigeten található egyetlen „nagy” börtön 87 fogvatartott befogadására képes. Az előbb idézett szakember ennek a börtönnek a működését elemezve jutott arra a több mint elgondolkodtató megállapításra, hogy már az ekkora intézet esetén is elkerülhetetlen „a tradicionális börtön-problémák megjelenése, többek között a kábítószerrel való visszaélés és a személyközi konfliktusok felerősödése”. (Baldursson, 2000, 8. p.)

⁶ Izlandon a fogvatartottak összlétszáma 140 fő, a 100 000 lakosra jutó fogvatartotti arány pedig 44 (www.prisonstudies.org, on 12.4.09).

A skandináv börtönök további irigylésre méltó jellemzője, hogy az intézetekben nincs túlszűfolttság. Az egyik utam során Norvégiában fordult elő egy kis híján kínos eset, amikor az adott intézet túltelítettségének mértékéről érdeklődtem. Az igazgató a kérdést sem értette, a felvetést is abszurdnak találta, hogy az intézetébe (ami 86 fő számára épült) a befogadóképességet meghaladó számú fogvatartottat helyezzenek el. Arra a – számára szigorúan teoretikus – kérdésre, hogy mi történne, ha a következő reggel előállítanák a 87-ik fogvatartottat befogadásra, kategorikus határozottsággal válaszolta, hogy megtagadná a befogadást. Látva értetlenségemet – mintegy magyarázatként – hozzátette, hogy ellenkező esetben másnap már nem lenne igazgató...

A fogvatartottak börtönön belüli tevékenységei

Az oktatás-képzés-szakképzés jelentősége

L. Morin már 1981-ben leírta, hogy az oktatás széleskörű alkalmazása a szabadságvesztés során „a fogvatartottak számára reménykeltő és ígéretes. Ez a megközelítés elfogadhatja az egyes elítélttel az élet értelmének keresését; lehetővé teszi számára az alapvető kérdések: a „mit”, „miért” és „mi okból” megértését; elősegíti, hogy igazolja önnön létezését; értelmet adjon saját életének; valamint meghatározza saját életvitelét és magatartását.” (Morin, 1981, 33. p.) A szerző megállapításai több évtized távlatából is helytállóak.

Norvégiában a korrekciós intézetek segítő-támogató feladatrendszeréből következően a tevékenység középpontjába a fogvatartottak oktatását helyezik, amelynek során a legkülönbélebb kommunikációs technológiákat alkalmaznak, így például az Internet felhasználása az oktatás során ma már mindennapos. (Reikvam, 2003) Az általános iskolai oktatás mellett az elítélteknek lehetőségük van középiskolai tanulmányaik folytatására, illetve megkezdésére is. Figyelemreméltó kezdeményezésként Norvégia különböző részein beindítottak 11 „utánkövetéses osztályt”. Ebben a szervezeti formában a szabadságvesztés-büntetésük utolsó fázisát töltő elítéltek együtt tanulhatnak azokkal a már szabadult társaikkal, akik a börtönben korábban megkezdett tanulmányaikat az adott intézetben kívánják befejezni. Az oktatás szerves részeként nagy súlyt helyeznek a szakképzésre. Ennek keretén belül a mindössze néhány hónapig tartó szaktanfolyamok megszervezésére koncentrálnak. A képzendő szakmák, illetve az ismeretkörök kiválasztásánál maximálisan igyekeznek figyelembe venni a fogvatartottak szükségleteit és igényeit. (Pettersen, 2003)

Konkrét gyakorlati példaként egy norvégiai börtön nyitott egységében (Trondheim Kretsfengsel) működő Leira nevű szakképző központot érdemes megemlíteni, ahol szabadult fogvatartottak és elítéltek közösen vesznek részt képzésen. Dániában TAMU néven működik hasonló szakképző intézmény. Ezt a központot eredetileg kizárólag olyan fiatalok számára hozták létre, akik máshol – „normál” képzési rendszerben – nem lennének képesek szakmát szerezni. Jelenleg olyan fiatal fogvatartottak is bekapcsolódnak a szakképzésbe,

akik az ítéletük utolsó hónapját töltik. Ebben az iskolában fejezik be tanulmányaikat úgy, hogy itt már „valóságos” körülmények között vesznek részt a képzésben és a munkában. (Kurtén-Vartio, 2003)

K. Raundrup és T. Langelid az informális képzés jelentőségét hangsúlyozza tanulmányában: „A fogvatartottak számára a formális oktatás és képzés nagy jelentőségű, de az informális készségek (életismeretek, a családi és a társadalmi beilleszkedés kialakítása, képesség a csoportban végzett munkára stb.) kialakítása néha nagyobb szükségletként jelentkezik. A börtönkörülmények között a tanítás során kell megvalósítani az önbizalom, a problémamegoldás, a kreativitás, az új dolgok megtanulására való nyitottság, valamint az információgyűjtés és elemzés képességének kialakítását.” (Raundrup – Langelid, 2004, 9. p.)

A skandináv országokban végzett kutatások alapján megállapíthatjuk, hogy az intézetekben folyó szakképzés legfontosabb jellemzője, hogy a büntetés-végrehajtás rendkívül széles választási lehetőséget kínál fel a fogvatartottaknak, amelyekből szabadon választhatnak. A másik legfontosabb ismérv, hogy modern szakmák elsajátításának lehetőségét kínálják fel számukra, amely valóban reális esélyt kínál a szabadulás utáni munkavállalásra. Az utóbbi évtized kutatási eredményeire hivatkozva Terje Manger bizonyítottan látja, hogy azok a fogvatartottak, akik bebörtönzésük alatt részt vesznek valamilyen oktatási/képzési programban, kisebb valószínűséggel válnak visszaesővé. (Manger, 2010)

Digitális nyitás és digitális kompetencia

A fogvatartottak számára a számítógépek használatának engedélyezésében, az intranet és az internet általános hozzáféréseinek biztosításában napjainkra még nem alakult ki egységes gyakorlat. A „digitális nyitás” számos biztonsági kérdést vet fel az intézetekben. A pro- és kontra érvek ütköztetése több mint egy évtizeden keresztül zajlott, de mára már eldőlni látszik a kérdés: a fogvatartottak szabadulásra, illetve a visszailleszkedésre történő felkészítését ma már elképzelhetetlennek tartják a „digitális kompetencia” kialakítása, az internet használatának elsajátítása nélkül.

Az internet alkalmazása felgyorsulásának egyik oka, hogy már a rendszer bevezetése, a „digitális nyitás” kezdeti szakasza is zökkenőmentesen zajlott le. Az alkalmazott informatikai szakemberek olyan biztonságosan működő és ellenőrizhető rendszereket dolgoztak ki, amelyek használata ténylegesen és érdemi módon vitte közelebb a fogvatartottakhoz a kinti világot. Tulajdonképpen a civil iskolarendszer működése, a szabadulás utáni beilleszkedés elősegítése jelentkezett szükségletként, mert álláspontjuk szerint (1) a digitális eszközök használata ma már minden állampolgár kompetenciájának integrált része, (2) az internetelés minden tanuló számára fontos kérdés, (3) a legtöbb skandináv iskolatípusban a vizsgákra jelentkezés, a felkészülés és sok esetben az írásbeli vizsgák is interneten keresztül zajlanak, ezért az internet elérése a fogvatartottak számára is szükséges. (Breivik – Hansen, 2010)

Intézetelhagyás

Európában Norvégia alkalmazza az intézetelhagyás gyakorlatát a legszélesebb körben. Az ország szinte valamennyi nagy városában van félutas ház, ahonnan a fogvatartottak napközben kijárnak iskolába, vagy dolgozni. Az intézetelhagyás másik típusa az eltávozás. Generális szabály szerint valamennyi olyan fogvatartott élhet ezzel a lehetőséggel, aki letöltötte az ítéletének az egyharmadát (ami „problémamentes” esetben a tényleges letöltendő időtartam felét jelenti). Zárt intézetbe utaltak esetén évente 18 napot, nyitott börtönből 30 napot tölthetnek otthon a fogvatartottak⁷. (Általános gyakorlat, hogy a zárt intézetbe utalt elítélteket a büntetési idejük egyharmadának elérésekor átszállítják nyitott börtönbe.) A statisztikai adatok szerint 2005-ben közel 25 000 alkalommal hagyták el a fogvatartottak az intézeteket, és mindössze 0,5 %-ban követtek el valamilyen szabálysértést (ezek közé tartozik a késedelmes visszaérkezés is). Az intézetelhagyás egyik norvég sajátossága, hogy a hazautazás esetenként csak repülőgéppel oldható meg az ország földrajzi sajátosságai miatt.⁸

Személyesen tapasztaltam meg, hogy a téli Finnországban a fogva tartott nők napi gyakorisággal mentek ki a börtön körüli erdőbe síelni, illetve hogy a Helsink melletti sziget nyitott börtönéből minden nap a munkavégzést követően komppal mentek be a fővárosba a szabadidejüket töltő elítéltek. Dániában is számos alkalommal láthatóak hátizsákos fogvatartottak, amint este visszatérnek a városból az intézet falai közé. Norvégiában elfogadott gyakorlat, hogy az elítéltek az intézeteikhez legközelebbi településen bérelnek parkolóhelyet a saját gépkocsijuknak, amelyet korlátozás nélkül használhatnak szabadidejükben.

A személyzet szerepe

A felügyelet tevékenységi körének változását plasztikusan fejezi ki a norvég büntetés-végrehajtás hivatalos szlogenje: „őrzéstől a szociális munkáig – új paradigmaváltás”. A gyakorlatban ez annyit jelent, hogy a legtöbb felügyelő munkaköre teljesen átalakul, és „személyes tisztviselővé” válik (időnként ezt a területet ellátó munkatársat „kontakt tisztviselőnek” – contact officer – is nevezik). A munkájuk során maximum három fogvatartott támogatásáért felelősek; törődniük kell az adott elítéltek börtönbeli mindennapjaival és a szabadulás utáni terveikkel. Az új paradigma lényege, hogy a személyzet és a fogvatartottak közötti emberi kapcsolat kialakítását tartják a börtönrendszerük egyik legnagyobb értékének. Dániában hasonló törekvések figyelhetők meg. A felügyelet minden tagjától elvárják a következő négy kiemelt feladat teljesítését: biztonsági feltételek biztosítása, gondozói/szociális segítségnyújtás, munkáltatási felügyelet és a szabadidős tevékenység irányítása.

⁷ Alkoholfogyasztás vagy kábítószer-használat miatti pozitív vizeletteszt esetén 4 hónapig nem hagyhatja el a fogvatartott az intézetet.

⁸ Az útiköltséget minden esetben a fogvatartott fizeti, az utazásra fordított idő pedig nem számít bele az eltávozás időtartamába.

A személyi állomány folyamatos belső tréningezésére valamennyi skandináv országban nagy súlyt helyeznek. Példaként érdemes kiemelni a korábban pozitív példaként már említett norvégiai nyitott börtön (Bostoy) igazgatójának a munkatársak belső képzésével és az intézetében zajló kezelési/nevelési munkával kapcsolatos elveit: „az emberek képesek arra, hogy megváltoztassák viselkedésüket. Hiszünk abban, hogy ha tisztelettel viszonyulunk egymáshoz, akkor ők is (a fogvatartottak) viszonzózzák a tiszteletet”. Ennek a nézetnek a legkézzelfoghatóbb gyakorlati megoldása, hogy hetente egy alkalommal a személyi állomány 1/4-e (tehát havonta valamennyi alkalmazottra sor kerül) „oktatási napon” vesz részt. Ilyenkor „az állomány valamennyi tagja, a takarítónőtől az igazgatóig együtt tölt egy napot. Közös munkával és közös alapon alakítunk ki értékeket és viselkedésmódokat.” (Idézi: Warner, 2009) Az értékteremtés következő állomásaként a személyzet és a fogvatartottak közös szemináriumokon vesznek részt, ahová legtöbbször külső előadókat hívnak meg. Az igazgató kiemelte, hogy : „Ilyenkor valamennyi munkatárs és fogvatartott együtt van. A mi kis közösségünk 200 főt számlál. Ezeknek a programoknak a során a legszélesebb területeket érintjük: beszélünk a kábítószerrel kapcsolatos tudnivalókról és a szexuális bántalmazásokról; de azt is feldolgozzuk, hogy hogyan kell az erőszakos fogvatartottakkal bánni, és milyen módon alakítható ki még jobb párbeszéd az intézetünkön belül. De mi magunk is tevélegesen hozzájárulunk a program sikeréhez: például az általam vezetett téma az ökológiai gondolkodás jelentőségéről szólt. Megpróbáljuk megváltoztatni őket, megismertetni a fogvatartottakkal a filozófiánkat.” (Idézi: Warner, 2009)

A skandináv országok börtönrendszere általános jellemzőinek összefoglalása

- 1) A legtöbb skandináv országban mérsékelten alkalmazzák a börtönbüntetést. Ebben a vonatkozásban csak Svédország jelent kivételt, mert ott jelenleg jelentős mértékben emelkedik a fogvatartottak száma. Finnország börtönépessége csökken, Izland pedig változatlanul azzal az eredménnyel büszkélkedhet, hogy európai viszonylatban itt alkalmazzák a legkisebb arányban a bebörtönzést. Norvégia jelenleg mindent elkövet annak érdekében, hogy csökkentse a fogvatartotti létszámát.
- 2) A bebörtönzés körülményei és minősége a skandináv területen tradicionálisan jók. [Ezzel a minősítéssel kapcsolatban érdemes megjegyezni *Erlundur Baldursson* egy évtizeddel ezelőtti kritikus megállapítását, aki szerint nem létezik „jó börtön”, csak vannak olyanok, amelyek a többiekénél is rosszabbak. (Baldursson, 2000) Szerinte az említett skandináv intézmények relatív módon, csak a többi ország börtöneihez hasonlítva jók.] Svédországban és Dániában az elmúlt időszakban fokozottan előtérbe kerülnek a biztonsági kérdések, amelyek számottevően növelik az intézeteken belüli korlátozásokat. Ezt a tendenciát azonban legtöbbször sikerül belső fejlesztésekkel, jelesen a választható lehetőségek skálájának növelésével; az oktatási, képzési kínálat bővítésével és jobb nevelési/kezelési eljárások kidolgozásával ellensúlyozni.

- 3) További generális jellemző, hogy az érintett országokban a fogvatartottakra úgy tekintenek, mint állampolgárokra, mint a közösség, illetve a társadalom tagjaira. *Sven Svensson* fogalmazta meg élesen a következő kérdést: „Börtöntöltelékeink vannak, vagy állampolgárok a börtönben?”⁹ (Svensson, 1996)

A támogató attitűd általános megnyilvánulása mellett az utóbbi időszak egyik jellemzője, hogy néhány helyen a politikusok démonizálni próbálják az elítélteket, emberi voltukat megkérdőjelezve nyilatkoznak róluk. Finnország ebben a vonatkozásban is kivétel, úgy tűnik, hogy az ilyen tendenciáknak ez idáig ellen tudott állni. Nagy valószínűséggel ennek is betudható, hogy Finnországban újra csökken a fogvatartottak száma.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a skandináv országok büntetés-végrehajtási jellemzői szoros kapcsolatban állnak egymással, és valamennyien egy irányba hatnak: a bebörtönzést végső eszközként alkalmazzák; ugyanakkor a fogvatartottakra állampolgárként tekintenek és a társadalom szerves részeként kezelik őket. Ez azt jelenti, hogy – a skandináv jóléti állam ideáljának megfelelően – a fogvatartottakhoz nem „szörnyetegként” viszonyulnak, hanem olyan emberi lényekként, akiknek szükségük van a segítő kezelésre és a nevelésük elősegítése érdekében kifejtendő aktív társadalmi erőfeszítésre. (Warner, 2009) Ezek az országok – a „börtönvilágban” tapasztalható jelentős mértékű büntetés-orientáltóságú elmozdulás ellenére – hűek maradtak a jóléti hagyományaikhoz, a büntetésbeli mérsékletességükhöz, az intézményesítés mellőzéséhez és a kezelő jellegű beavatkozások jelentőségének hangsúlyozásához. Kiemelt szempontként kezelik a gyermekek és fiatalok által elkövetett törvénysértések okainak feltérképezését és ezen okok elhárítását. A börtönélet mindennapjai, a szabadulásra történő felkészítés során pedig elvárják a fogvatartottak erőfeszítését, valamint igénylik a társadalom felelős és segítő közreműködését.

Felhasznált irodalom

- Baldursson, Erlundur (2000): *Prisoners, prisons and punishment in small societies*. Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, Vol. 1. 6-15. p.
- Behan, Cormac (2007): *Vigilance, imagination, courage. The role of the teacher in prison education*. Journal of Correctional Education, June.
- Breivik, Paal Chr. - Hansen, Bent Dahle (2010): *IFI - Internet for inmates - the Norwegian approach*. 8th European Conference of Directors and Co-ordinators of Prison Education. Luzern, Svájc, 2010. szeptember 9-12.
- Christie, Nils (2000): *Crime control as industry: towards gulags Western style*. 3rd edition. London, Routledge.

⁹ Svensson idézett mondatát („Do we have prisoners, or do we have citizens in prisons?”) nem szó szerinti fordításban adtam meg, a tartalmát plasztikusabban igyekeztem megjeleníteni. A szerző – a tartalmi megegyezés miatt – egyetértett a közölt változattal. (Langesund, Norvégia, 2003 – szóbeli közlés)

- Costelloe, Anne – Warner, Kevin (2003): *Beyond „offending behaviour”: the wider perspectives of adult education and the European Prison Rules*. (This is a revised version of a paper first presented to the 9th EPEA International Conference on Prison Education, Langesund, Norway, June 2003.)
- Council of Europe (1987, 2006): *European Prison Rules*. Rec (1987) 3, Rec (2006) 2. Strasbourg.
- Denmark's Programme (1994): *A programme of principles for prison and probation work in Denmark*. Ministry of Justice, Copenhagen.
- Duguid, Stephen (2000): *Can prisons work: the prisoner as object and subject in modern corrections*. Toronto, University of Toronto Press.
- Freire, P. (1970): *Cultural action for freedom*. Harvard Educational Review.
- Garland, D.(2001): *The culture of control: crime and social order in contemporary society*. Oxford, University Press.
- Kapa-Czenczer Orsolya (2008): *Fiatalkoriúk reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt*. Doktori (PhD) értekezés. Károli Gáspár Református Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola. Kézirat.
- Kristoffersen, R. (ed). (2007): *Correctional statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2001-2005*. Oslo, Correctional Service of Norway, Staff Academy.
- Kurtén-Vartio, Sonja (2003): *Vocational training in prison – from swords to ploughshares. Habilitation as a mental process*. 9th EPEA Conference, Langesund, Norway, June 2003.
- Lång, K. J. (1993): *What kind of prisoners do we meet in the 1990s?* In: Report from „Beyond the walls”, Conference of European Prison Education Association. Sigtuna, Sweden, 14-17 June.
- Lappi-Seppala, T. (2000): *The fall of the Finnish prison population*. Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention. Vol.1. 27-40. p.
- Lappi-Seppala, T. (2007): *Penal policy in Scandinavia*. In: Tonry, M. ed. (2007): *Crime, punishment and politics in comparative perspective*. Crime and Justice: A Review of Research, Vol. 36. Chicago, University Press.
- Lőrincz József (1992): *Nemzetközi tendenciák a fiatalkoriúk büntetés-végrehajtásában*. Budapest, IM BVOP. (Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár sorozat, 1992/1.)
- Lőrincz József – Kabódi Csaba (1996): *A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere*. In: Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll. (Szerk. Gönczöl, Korinek, Lévai.) Budapest, Corvina. 350-370. p.
- Manger, Terje (2010): *The importance of research on prison education*. (<http://www.norden.org/no/samarbeidsomraader/voksneslaering/publikasjoner>)
- Ministry of Justice, Finland (1999): *Mission and short-term policies of the Prison Administration and the Probation Association of Finland*. Helsinki, University Press.
- Morin, L. (ed.) (1981): *On prison education*. Ottawa, Canadian Government Publishing Centre.
- Norwegian Prison and Probation Service (2002): *The Prison and Probation Service in Norway: a short presentation of the Norwegian White Paper*. No. 27 (1997-98), Oslo.
- Norwegian Ministry of Justice and the Police (2008): *White Paper*. Oslo
- Norwegian Ministry of Justice and the Police (2008): *Punishment that works – less crime – a safer society. Report to the Storting on the Norwegian Correctional Services (English Summary)*. Oslo
- Pettersen, Tone (2003): *Does prison education benefit the needs of the inmates?* 9th EPEA Conference. Langesund, Norway, 2003. – www.epea.org

- Pratt, J. et al (2005): *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*. Cullompton, Willan Publishing.
- Raundrup, K. – Langelid, T. (2004): *Education for prisoners: knowledge in its own right and a tool for learning, a look at the Nordic model*. London, International Symposium for Directors of Prison Education. Kézirat.
- Reikvam, R. (2003): *Welcome address*. In: The 9th EPEA International Conference on Prison Education. Conference report. Langesund, Norway, 11-14. p.
- Rentzmann, W. (2006): *Ethical values and the selection. Training and professional career of Prison Staff – the Danish experience*. Paper presented at the Congres Penitenciari Internacional, Barcelona, 403-412. p.
- Ruzsonyi Péter (2002): *A fiatalok bünelkövetők zárt intézeti kezelésének nemzetközi tendenciái*. Belügyi Szemle, 2002. 2-3. 115-133. p.
- Ruzsonyi, Péter (2003/A) *A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés új irányzatai*. Neveléstudományi tanulmányok. Budapest, BVOP. (Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár sorozat, 2003/2.)
- Ruzsonyi, Péter (2003/B): *Európai börtönnevelési irányzatok*. Börtönügyi Szemle, 2003. 4. 43-56. p.
- Sarnecki, Jerzy (2006): *Responses to juvenile crime: the Swedish System*. In: Juvenile law violators, human rights, and the development of new juvenile justice systems (ed. by Jensen Eric and Jepsen Jorgen) Oregon, Hart Publishing, 2006.
- Sjögren, Mona – Andersson, Mikael (2010): *Krami*. Workshop paper. 8th Conference for Directors and Coordinators of Prison Education, Luzern, Svájc, 2010. szeptember 9-12.
- Svensson, Svenolov (1996): *„Imprisonment – a matter of letting people live or stay alive?“* Journal of Correctional Education, Vol.47. 6. 69-72. p.
- Tulkens, H. (1988): *The concept of treatment in the European Prison Rules*. Prison Information Bulletin (Council of Europe, Strasbourg), No. 11. June 1988, 8-17. p.
- Vesterbacka, E. (2005): *Effective interventions: managing increasing numbers*. Paper presented at International Corrections and Prisons Association Conference, Edinburgh, October 2005.
- Warner, Kevin (2008): *A European perspective on Nordic prison systems and prison education*. Address to the Nordic Conference on Prison Education. Tromsø, Norvégia, 2008. május 22-25.
- Warner, Kevin (2009): *Resisting the new punitiveness: penal policy in Denmark, Finland and Norway*. Paper presented at 5th Irish Criminology Conference. University College Dublin, 2009. június 14-15.
- Warner, Kevin (2010): *Men and women held in prison: do we see „the whole person“ who is a „valued member of society“?* 8th Conference for European Directors and Co-ordinators of Prison Education. Luzern, Svájc, 2010. szeptember 9-12.
- Whitaker Report (1985): *Report of the Committee of Inquiry into the Penal System*. Dublin, Stationery Office.

Szabó Ferenc

Az elektronikus monitoring (EM) rendészeti alkalmazási lehetőségeiről

A szerző a 80-as évek közepén az Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága hivatásos tisztjeként részt vett a büntetés-végrehajtás őrzésbiztonsági, biztonságtechnikai koncepciójának kialakításában. Később, huzamosabb ideig saját, egyebek közt biztonságtechnikai vállalkozást vezetett, igazságügyi műszaki szakértőként és szaktanácsadóként működött. 2005-2008 között egy multinacionális vállalkozás alkalmazottjaként dolgozva aktív részese volt a tiszalöki és a szombathelyi országos börtönök biztonságtechnikai rendszerei megvalósításának, ezt követően 2009 őszéig egy másik nemzetközi cég kereskedelmi igazgató-helyetteseként behatóan foglalkozott a rendészeti alkalmazású elektronikus monitoring kérdésével.

„Amerikában létezik házi börtön; az illető köteles saját lakásán tartózkodni, a csuklójára egy karperecet raknak, mely a rendőrségi őrszobán jelzi, ha viselője megpróbál eltávozni [...]

– És nálunk hogy áll a helyzet?

– Most tesszük az első lépéseket, de még nem jutottunk túl messzire. Számítalan olyan embert hoznak be az intézeteinkbe, akiket sohasem kellett volna börtönbüntetésre ítélni, mint ahogy természetesen olyanok is akadnak, akiket sohasem volna szabad kiengedni onnan...”

Jelen írásomat egy idézettel kezdtem – Moldova György: *Szabadíts meg a gonosztól! Riport a börtönökről* című, 1990-ben megjelent könyvéből –, érzékeltetve azt, hogy az elektronikus monitoring magyarországi bevezetésének lehetősége nem új keletű felvetés.

Az idézetben szereplő válaszmondatokat a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága egyik akkori magas beosztású vezetője fogalmazta meg, amelyek ma is aktuálisak. A rendészeti alkalmazású elektronikus monitoring (EM) magyarországi bevezetése az eltelt évek során kisebb nagyobb intenzitással többször napirendre került, azonban döntés nem született.

Hogy mégis érdemes, sőt szükséges az EM magyarországi bevezethetőségének kérdésével foglalkozni, mi sem bizonyítja jobban, hogy az alkalmazás elvi lehetőségének felmerülése óta az EM valamely installációja mellett számos – talán érzékletesebb úgy fogalmazni, hogy sok – ország döntött. Például (a teljesség igénye nélkül):

- Amerikában – az USA tagállamainak túlnyomó többsége, Kanada, Mexikó, Kolumbia, Brazília, Argentína;
- Európában – Anglia, Portugália, Spanyolország, Franciaország, Belgium, Hollandia, Dánia, Svájc, Németország, Ausztria, Luxemburg, Svédország, Lettország, Oroszország;
- Ázsiában és Ausztráliában – Izrael, Szingapúr, Ausztrália, Új-Zéland;
- Afrikában – Dél-Afrikai Köztársaság.

Érdeemes azért is napirenden tartani az EM alkalmazhatóságának kérdését, mert használatának nemzetközi tapasztalatai és az egyre bővülő lehetőségek valós alternatívákat mutatnak a rendszert, az igazságszolgáltatás több területén is.

Felmerülhet a kérdés: *Technikailag mit is takar az elektronikus monitoring fogalma a rendészeti alkalmazás területén?*

Az EM műszaki és alkalmazás-technikai lehetőségek sokaságának gyűjtőneveként értelmezhető általános megfogalmazás. Áttekintve a bevezetésétől napjainkig terjedő időszakot, a műszaki lehetőségek bővülésével – természetesen szoros kölcsönhatásban a jogi, gazdasági, társadalmi környezettel – számos alkalmazási mód került kidolgozásra és bevezetésre.

A lényeg tisztázása érdekében érdemes az EM rendészeti alkalmazásának rövid történetét felelevenítenünk a kezdetektől napjainkig.

Az első elektronikus nyomkövető rendszer az 1960-as évek közepén Robert Schwitzgebel, a Harvard egyetem pszichológusának ötletéből született, aki úgy érezte, hogy megoldása *humánus és költséghatékony alternatívája lehet a bebörtönzés intézményének*. A „Dr. Schwitzgebel Machine” – ahogy nevezték az eszközt – 1969-ben került szabadalmi oltalom alá, de tényleges gyakorlati alkalmazása az 1980-as elején vette kezdetét az Amerikai Egyesült Államokban.

A rendszer működése azon az elven alapult, hogy azok a bűnelkövetők, akik bizonyos feltételeknek megfeleltek, és vállalták, hogy a nap 24 órájában hajlandók egy rájuk rögzített jeladó eszközt, peracet (elterjedt angol neveken: „tag”, „bracelet”, „wristlet”, „anklet”) magukon viselni, akkor büntetésüket otthon tölthették. Emellett ahhoz is hozzá kellett járulniuk, hogy lakásukban – az első időkben vezetékes telefonvonalat használó, valamint a helyi energiaellátásra kapcsolt – jeltovábbító eszköz (angol nevén „HMD” – home monitoring device) kerüljön telepítésre. A feltételek pontos rögzítése azért volt szükséges, hogy az otthon tartózkodás távoli ellenőrzése megnyugtató módon biztosított legyen. Így amennyiben a peracet viselő megfigyelt a telepített HMD hatósugarán (néhány tíz méter) kívülre került, vagyis elhagyta lakását, a távoli felügyelet azt azonnal észlelte, és intézkedhetett. Ez a technikai megoldás a megfigyelt személy otthon tartózkodása mellett biztosította a „kvázi” állandó felügyeletét.

1. ábra – Az EM-peracet tipikus alkalmazása a boka felett

A fent ismertetett elvből következően – különösebb lényegi változtatás nélkül – a rendszer további újabb alkalmazási módra is lehetőséget biztosított, amelyet a jogi környezet megfelelő kialakítása után hamarosan be is vezettek.

Ez az alkalmazás a távoltartás intézményéhez kapcsolódott, mely során az EM annak betartását volt hivatott ellenőrizni. Ez esetben tehát éppen fordított helyzetben alkalmazták a rendszert, ugyanis a jeladót viselő személynek a HMD vételi körzetén kívül kellett tartózkodnia, mivel a vételi körzetbe történő belépés váltotta ki a riasztási jelzést a felügyelet számára. Értelemszerűen ebben az esetben a HMD-készüléket nem a megfigyelt személy lakásán, hanem a számára tiltott területen, tehát például a „védett személy” lakásán helyezték el.

Visszatekintve az első idők eszközeire, azok meglehetősen bumfordiak voltak, de a műszaki fejlődés a 80-as évek végére, a 90-es évek elejére már szélesebb körű alkalmazásokat is lehetővé tett, és ez utat nyitott az EM elterjedésének. A mai lehetőségekre pedig jellemző, hogy a korábban féltett katonai technológiák hétköznapi elterjedése, a távközlési és informatikai technológiák soha eddig nem tapasztalt fejlődése alapvetően már nem műszaki, hanem sokkal inkább jogi, szociológiai, társadalmi és gazdasági kérdéseket vet fel az alkalmazás tekintetében.

Az *alaprendszer* működésének elve műszaki-technikai oldalról nézve nem sokat változott. A megfigyelt személy karjára (csukló feletti részen) vagy alsó láb-szárára (boka feletti részen) egy rongálás nélkül csak megfelelő célszerszámmal eltávolítható rádiós jeladó eszköz kerül elhelyezésre. Ez az eszköz szinte folyamatos rádiós kapcsolatban áll a tőle bizonyos távolságra – az adott alkalmazás függvényében vagy a megfigyelt, vagy a védett személy lakásán – fixen telepített közvetítő berendezéssel (HMD). Az első esetben a két eszköz közötti kódolt rádiófrekvenciás kapcsolat bizonyos időn túli megszakadása, míg a második esetben a perec által generált kódolt rádiós frekvenciás jel detektálása vált ki riasztó jelzést, melyről megfelelő adatátviteli úton keresztül a megfigyelésre jogosult személyzet is értesül, és a szükséges intézkedéseket foganatosíthatja.

Technikai kérdések

Mivel cikkemben egyfajta rendszerszemléletű megközelítést tűztem ki célul, először egy kissé bővebben foglalkozom a műszaki-technikai jellegű kérdésekkel, majd ezt követően térek rá az alkalmazástechnikai, társadalmi, gazdasági és jogi kérdésekre.

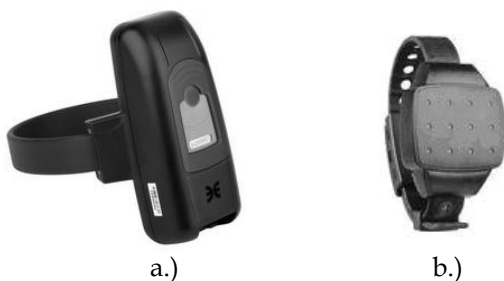
A perec

Technikai oldalról a rendszer első fontos eleme a megfigyeltre szerelt kar- vagy lábperec. (Praktikus okokból főleg a boka feletti elhelyezést alkalmazzák.)

Ezen eszköz, melyet a megfigyeltnek a nap 24 órájában viselnie (hordania) kell, alapvetően egy rádiófrekvenciás eszköz, amely az induláskori cigarettás doboznyi méretről napjainkra körülbelül egy karóra méretére zsugorodott. (A későbbiekben tárgyalandó, GPS- technológiát is tartalmazó eszköz ennél valamivel nagyobb.)

A perccel szemben támasztott legfontosabb elvárások a következők:

- A megfigyelt személy csak erőszakos beavatkozás útján legyen képes eltávolítani, és ezt a felügyelet lehetőleg azonnal vegye észre. E kritérium teljesülését szaknyelven szabotázs (tamper) védelemnek nevezzük.
- Legyen antiallergén, hiszen adott esetben hónapokig a hordozóján van, tehát viselése nem válthat ki egészségre ártalmas reakciót.
- Ne akadályozza viselőjének napi normális tevékenységét, s ennek megfelelő elektronikai, mechanikai, hő- és vízállósági jellemzőkkel rendelkeznek, hiszen viselője alapvetően nem kötelezhető, hogy a napi természetes tevékenysége során tekintettel legyen az eszköz működésének biztonságára.
- Huzamosabb ideig működőképes legyen, amely alapvetően az üzemeltetéséhez szükséges energiaforrás (elem) tartósságára utal. Korábban az eszközök relatíve nagy áramfogyasztása bizonyos korlátokat jelentett, ma azonban a kis energiafogyasztású mikroáramkörök korszakában egy-egy ilyen eszköz több évig is üzemelhet, anélkül, hogy elemcserére lenne szükség. (Ez jelenleg az csak az RF-percekre érvényes, a GPS-technológiát alkalmazó eszközök jelenleg 48-72 óra utántöltés nélküli „üzemidővel” rendelkeznek.) Egyébként a mai korszerű eszközök az elemlemerülést jó előre képesek jelezni (trouble signal), így általában nem fordulhat elő, hogy az eszköz azért válik működésképtelenné, mert lemerült benne a működtető elem.
- A mai korszerű percekkel szemben elvárás az úgynevezett duplex üzemmód mód is. Ez azt jelenti, hogy a szokásos adóegységen kívül az eszközök rádiófrekvenciás vevőrészsel is rendelkeznek, ez által a beépített mikro-áramköreik révén Bluetooth-, WIFI-, illetve GSM/GPRS-kapcsolaton keresztül egyfajta interaktív üzemmódra képesek a hozzájuk közvetítő elemként kapcsolódó egységekkel (HMD), vagy a felügyeleti állomással (csak a GSM/GPRS-technológiát alkalmazó rendszer esetében.)

2. ábra – Tipikus mai modern EM-percek: a.) GPS/GSM/GPRS, b.) RF

A közvetítő eszköz (HMD)

A rendszer másik kihelyezett eszköze az előzőekben HMD (home monitoring device) elnevezéssel említett készülék. E berendezés – mint ahogy a rendszer minden egyes eleme – az eltelt évtizedek során óriási műszaki és alkalmazás-technikai változásokon ment keresztül.

A kezdeti időkben a jelentős méretű dobozba épített elektronika szerepe arra korlátozódott, hogy figyelje a hatókörzetébe utalt, és abban tartózkodó, vagy az éppen oda „belépő” személyek pereceinek jelzéseit, és közvetítse azokat a diszpécserközpontnak. Adatátviteli „láncként” az alkalmazás első időszakában a megfigyelt (illetve a védett személy) saját telefonvonala szolgált. A tényleges bevezetés időszakában – a 80-as évek elején! – a fejlett nyugati országokban a távközlésben már rendelkezésre állt az úgynevezett beszédsáv feletti adatátvitel lehetősége, amely a normál, kapcsolt vonalas távbeszélő állomástól képes volt jelzéseket a felügyeletként működő diszpécserközpontba automatikus hívás útján eljuttatni.

A HMD által küldött elektronikus jelzéseket a diszpécserközpontban egy feldolgozó egység fogadta, feldolgozta, és oly módon jelezte ki, hogy abból a felügyelet képes volt a jelzés fajtáját (riasztás, szabotázs, hiba) és a küldő személyét, illetve címét behatárolni – ezen információk alapján a felügyelet a szükséges intézkedéseket meg tudta hozni.

Az alkalmazhatóság feltétele volt a jogszabályi feltételek teljesülésén túl, hogy

- a.) a felszerelés helyén legyen használható telefonvonal;
- b.) biztosított legyen a folyamatos energiaellátás (az áramszünetet bizonyos ideig áthidaló szünetmentesítő tápegységgel a HMD rendelkezett);
- c.) mindezek használatához, valamint a költségek viseléséhez (telefonhasználat díja, energiafelhasználási díj) az érintett egyértelmű, írásos hozzájárulását adja.

A rendszer technikai működésében minőségi előrelépést és az alkalmazásban igazi áttörést az informatika és a mobil távközléstechnika fejlődése hozott, amely a 90-es évek közepére datálható. A technikai fejlődés könnyebb, megbízhatóbb, energiatakarékosabb, „nagyobb tudású” rendszerek – ez által szélesebb körű alkalmazások – bevezetését tette lehetővé.

A házi őrizet, az otthon letöltendő szabadságvesztés-büntetésre ítélet vagy a távortartás betartásának egyszerű technikai ellenőrzése mellett a rendszer újabb alkalmazásokkal bővült.

- a.) Technikai úton távolról (a felügyeleti központból) ellenőrizhetővé vált például az alkoholfogyasztás tilalmának ellenőrzése – Remote Alcohol Monitoring (USA). Ehhez a megfigyelt lakásán telepített HMD-eszköz egy olyan kiegészítéssel lett ellátva, amely egy véletlenszerű (random) telefonhívás és beszélgetés keretében képessé vált mérni és megállapítani az alkoholos befolyásoltság szintjét. A mérési eredményt a rendszer a helyszínen kiértékeli, és az így nyert adatokat közvetlen a felügyeleti központ számítógépére továbbítja.

- b.) Egy másik alkalmazás keretében – akár perccel alkalmazása nélkül is – lehetővé vált az otthon tartózkodási kötelezettség betartásának *távoli, időszagos, véletlenszerű és automatikus* ellenőrzése (Remote Voice Verification Monitoring), amelynek lényege, hogy a felügyeleti számítógépen digitálisan rögzített hangminta alapján a rendszer egy ellenőrző hívás keretében automatikus hanganalízis alapján képes azonosítani azt, hogy a beszélgetésben részt vevő személy valóban azonos-e a megfigyelésbe bevont személlyel. Sok esetben a telefonos távfelügyeleti ellenőrzéseket technikailag úgy bonyolítják le, hogy a rendszer véletlenszerű időpontban küldött hívásai során csak egy telefonszámot küldenek ki a megfigyelt lakásán felszerelt LCD-kijelzős HMD-készülékére. Egy előre megadott időn belül e számot kell a megfigyeltnek felhívnia. A visszahívás keretében történik meg automatikus beszédazonosítással az ellenőrzés.

Természetesen a műszaki-technikai fejlődés következtében mára a HMD-egységek zömében már nem vezetékes adatátviteli kapcsolatot, hanem vagy a polgári szolgáltatók által biztosított GSM/3G/GPRS vezeték nélküli adatátviteli utakat használnak, vagy speciális, zárt rendszereket vesznek igénybe, mert többnyire ezek is alkalmasak, vagy alkalmassá tehetők a nemzetközi szabványok szerint kódolt (titkosított) adatsomagok továbbítására.

A ma alkalmazott HMD-k beépített szolgáltatásaik révén a telepítési helyszínen programozhatóak az adott helyen használandó perccel paramétereire. Akár több perccel jelzéseit is képesek egy időben fogadni, feldolgozni és továbbítani. Részleges adatátviteli probléma során belső memóriával rendelkeznek az adatvesztés megakadályozására, mely adatokat az átviteli kapcsolat visszaállását követően automatikusan továbbítják a felügyeleti központba.

A közvetítő eszközzel kapcsolatosan követelményként fogalmazódik meg az egyszerű és gyors telepítés igénye. Ezt biztosítandó az eszközök olyan teszt-funkciókkal rendelkeznek, amelyek révén egy mobiltelefon menürendszeréhez hasonlóan gyorsan és egyszerűen elvégezhetők a szükséges beállítások. Így történik a percek kódjának azonosítása a helyszínen, a perccel és a HMD között szükséges hatótávolság beállítása és ellenőrzése, a használt rádiós hálóban az adatkapcsolat biztonságát befolyásoló térrőmérés a telepítés helyszínén stb.

Szemléltetésképpen a 3. ábra mutatja a ma elterjedt HMD-eszközök néhány típusát. Jellemzésükre csupán még két információ: méretük általában nem haladja meg a szokásos asztali digitális távbeszélő állomások fizikai méretét; a beépített, szünetmentes működést biztosító akkumulátor töltéséről a telepítési helyszín energiahálózatához kapcsolt adapter gondoskodik.

3. ábra – Az elterjedt telefonos és/vagy GSM közvetítő eszközök (HMD) jellemző kivitele

A továbblépés lehetősége: a megfigyelt követése mozgásban – GPS tracking systems

A GPS (*Global Positioning System*) eredetileg az USA Védelmi Minisztériuma (Department of Defense) által kifejlesztett és üzemeltetett – a Föld bármely pontján, a nap 24 órájában működő – műholdas helymeghatározó rendszer.

A GPS-rendszerrel háromdimenziós helyzetmeghatározást, időmérést és sebességmérést végezhetünk földön, vízen vagy levegőben. Pontossága jellemzően méteres nagyságrendű, de bizonyos módszerekkel akár milliméteres pontosságot is el lehet érni valós időben. A GPS-t – mint számos más technológia esetében történt – először katonai célokra fejlesztették ki, de ma már egyre szélesebb körű a felhasználása.

A GPS-technológia elterjedésével (amely a hétköznapi alkalmazások tekintetében a 2000-es évekre datálható) felmerült a lehetőség a megfigyelt 24 órás online megfigyelésére, amely jellemzően már nem statikus, hanem teljesen dinamikus vagy kvázi dinamikus megfigyelést tesz lehetővé.

A fenti megkülönböztetés szerint *statikus megfigyelés* alatt értem, hogy a megfigyelt meghatározott állandó helyhez (a HMD telepítési helyéhez) van kötve. A *dinamikus megfigyelhetőség* ezzel szemben azt jelenti, hogy a megfigyelt tartózkodási helye nincs előre meghatározva (rögzítve), viszont mozgása a GPS koordináta-rendszerében folyamatosan ellenőrizhető és meghatározható. A *kvázi dinamikus megfigyelés* alatt pedig azt értem, hogy a megfigyelt a korábbi statikus megfigyelés elvét követve a GPS-koordináták szerint bizonyos helyeket nem hagyhat el, vagy csak bizonyos helyen, helyeken tartózkodhat, illetve bizonyos helyen, helyeken nem tartózkodhat.

E pontok, területek, helyszínek időben és térben előre meghatározottak, a felügyeleti szoftverben előre rögzítésre kerülnek, a rendszer automatikusan figyel és jelzi a megfigyelt esetleges szabálysértését, melyet követően a szükséges intézkedések megtehetőek.

A GPS-technológia EM-alkalmazása során a megfigyeltre szerelt eszközt illetően jelenleg két technikai megoldást dolgoztak ki:

- a.) Az egyik esetben – általában a boka felett – elhelyezett eszközben *integrálódik* a GPS vevő és az azonosító adatokat is tartalmazó elektronikus egység, valamint a helyzeti pozíció küldésére szolgáló GSM/GPRS mobil kommunikációs egység, természetesen beleértve a cserélhető vagy

cseré nélkül tölthető akkumulátort [4. ábra a.) kép]. Ebben az esetben külön HMD-eszközre nincsen szükség. Viszont az eszköz folyamatos működésének biztosítására vagy a megfigyelt rendelkezésére bocsátanak egy gyorstöltő adaptert és akkumulátort, vagy a monitoring technikai személyzetnek kell gondoskodnia a szükséges akkumulátorcseréről.

- b.) a másik esetben általában a lábra szerelt „hagyományos” perccel rádiós kapcsolatban áll egy mobil GPS/GSM/GPRS-egységgel, amely otthon tartózkodás esetén a korábban ismertetett HMD-eszközként is funkcionál, és a mobilhasználat során ezt az eszközt is viselnie kell a megfigyeltnek [nadrágszíjon, zsebben – 4. ábra b.) kép].

a.)

b.)

4. ábra – GPS-technológián alapuló EM-eszközök

A kétségtelenül új lehetőségek egész sorát megnyitó GPS-technológia EM-alkalmazása során szükséges felhívni a figyelmet néhány, a használatot befolyásoló technikai problémára. Először is a GPS használatával kapcsolatban általánosan mérlegelni szükséges a GPS előnyeit és hátrányait.

A GPS előnyeként említendő:

- a korábbiaknál szélesebb körű alkalmazási lehetőségek,
- működése bizonyos feltételek figyelembe vétele mellett nem helyhez kötött,
- az elvárásoknak megfelelő pontosság,
- napszaktól független működés,
- a földfelszín feletti magasságtól és a mozgási sebességtől (bizonyos sebességhatárig) független.

A GPS hátrányaként sorolható fel:

- alkalmazhatósága épületen belül korlátozott,
- az épületekről visszaverődő jelek zavart okozhatnak a pontos helyzetmeghatározásban,
- a ritkán előforduló erős napkitörések alatt működési zavarok léphetnek fel,
- folyamatos online kapcsolatban a rendszerben kapacitás- és költségproblémák jelentkeznek,
- az egyszerű percekhez viszonyítottan jelentősebb energiafelhasználásuk folytán ma még alkalmazástechnikai problémaként jelentkezik az eszközök utántöltése.

A problémák megoldására két megoldás is született:

1. A GPS-eszköz akkumulátoros részét időközönként (a készülék jelzi ezt) egy feltöltöttre kell cserélni, és a lemerült akkumulátort tölteni kell. Megjegyzendő, hogy a mai korszerű akkumulátorok gyorstöltési ideje 1-2 óra, üzemideje 48-72 óra, élettartama 1-2 év.
2. A másik megoldás az EM GPS-alkalmazások gyakorlati tapasztalatai alapján született meg, mely során a rendszerben használt eszközök *passzív, aktív és hibrid* üzemmódú változatát dolgozták ki.
 - a.) A *passzív üzemmód* esetén a percc memóriájában tárolt adatok előre meghatározott időpontban, illetve időközönként kerülnek csak továbbításra.
 - b.) *Aktív üzemmód* esetén az adattovábbítás folyamatosan történik (nyomkövetési mód).
 - c.) *Hibrid üzemmódban* csak akkor történik adattovábbítás, ha a percc memóriájába előzetesen betáplált információk alapján olyan „esemény” történik, amely jelentést igényel. (Ilyen esemény lehet az előírt tartózkodási körzet elhagyása, belépés a tiltott zónába, illetve az eszköz esemény-memóriájának lekérdezése.

A GPS-technológia bevezetésével napjainkra az EM-rendszerek komplexitása megnőtt, ugyanis az egyes lehetőségek nem önmagukban, hanem választhatóan (teljességükben vagy részekben) úgynevezett EM-programcsomagban állnak rendelkezésre. A választhatóság vonatkozik a felügyelet technikájának módszerére (technológia), illetve a nyújtott szolgáltatások körére (szolgáltatási szintek).

Elektronikus monitoring technológiák

Az alábbiakban az elektronikus monitoring technológiákkal kapcsolatos alapvető tudnivalók, jellemzők összefoglalására, rendszerezésére vállalkozunk.

Központok

- számítógépes centralizált és decentralizált felügyeleti központok
- szoftverek – grafikus és eseménysoros megjelenítés, szűrési és lekérdezési lehetőségek
- többféle EM-technológia egyidejű kezelése

RF-cimkék (perecek)

- többféle módszer (RFID, bluetooth, wifi)
- változtatható hatótávolság
- többféle adatátviteli módszer

Hangazonosítás (Voice Verification)

- a jelenlét ellenőrzése előre rögzített hangminta alapján
- automatikusan generált hívások adott helyszínre előre rögzített vagy véletlenszerű időpontban
- a rendszer automatikusan megállapítja, hogy a hangminta egyezik-e az előre rögzítettel, illetve azt, hogy a megadott telefonszámról érkezett-e
- többféle adatátviteli módszer

Alkoholos befolyásoltság ellenőrzése távolról

- automatikusan generált hívások adott helyszínre előre rögzített vagy véletlenszerű időpontban
- a rendszer a hívás során automatikusan megállapítja a megfigyelt személy alkoholos befolyásoltságának szintjét, s a mérési eredményt automatikusan a távfelügyeletre továbbítja
- többféle adatátviteli módszer

Műholdas nyomkövetés (GPS Tracking System)

- műholdas helymeghatározás
- többféle megfigyelési módszer (időszakos, folyamatos, kötelező tartózkodási helyszín, illetve tiltott területek szerinti – utólagos ellenőrzéssel vagy valós időben)
- otthon tartózkodás esetén automatikus RF-kapcsolat
- többféle adatátviteli módszer

Az EM szolgáltatási csomagjai

Az EM-szolgáltatások feladatrendszerét az 5. ábra mutatja be.

5. ábra

A fenti szolgáltatások mindegyékében szereplő eszközök között szükséges megemlíteni a – nem szem előtt levő, de a teljes rendszer nélkülözhetetlen részét képező – felügyeleti központot és az egyéb perifériális eszközöket. A mai, korszerű EM esetén ugyanis már valóban egy olyan komplex rendszerről beszélhetünk, amely felhasználja és egyesíti magában a korszerű biztonságtechnikai, informatikai, távközlés-technikai megoldások egész sorát. A rendszerben védett adatcsomagok vándorolnak, már nem csak a perec és a központi számítógép, hanem a rendszerben használatos más perifériális eszközök között is. Vagyis (hasonlóan a telefon-, illetve az internethálózatokhoz) az EM-rendszer is hálózati jellegűvé vált, mely azt is lehetővé teszi, hogy az egyes adatcsomagok – meg-

felelő szűréssel és védelemmel – több helyen és egy időben megjelenjenek. Ezáltal lehetséges, hogy a megfigyelt ellenőrzésére és a vele a szemben intézkedésre jogosult személy vagy személyek az információkat közvetlenül megkapják. Vagy például: a távortartás intézményében a védett személy közvetlenül, technikai úton értesüljön arról, ha a távortartandó személy a közelébe férközött. *Mind-ezekhez elegendő egy megfelelő mobiltelefon-készülék vagy egy PDA-eszköz.*

Az elektronikus monitoring rendészeti alkalmazhatóságának területei

Az előző részben az EM műszaki háttere került bemutatásra. Jelen részben szeretném megvilágítani az EM alkalmazási lehetőségeit, amelyek napjainkra jelentősen túlmutatnak a bevezető részben említett, a 60-as évek közepén felvetett schwitzgebeli ötleten, továbbá a 80-as évek elején történt első bevezetés során kitűzött célokon.

A következőkben igyekeztem összegyűjteni és rendszerezni a nemzetközi szakirodalomban fellelhető azon alkalmazásokat, amelyek ma együttesen a rendészeti elektronikus monitoring fogalomkörébe tartoznak.

1. Az alkalmazó, illetve az alkalmazást előíró szervezetek szerinti bontásban

– Rendőrségi alkalmazások

- a.) rendőrségi fogdán foganatosított őrzés során – különleges biztonsági intézkedésként,
- b.) rendőrségi szállítás során – különleges biztonsági intézkedésként,
- c.) rendőrségi fogdán kívüli őrzési helyzetek (például közkórházi ellátás igénybevétele, bírói, ügyészi meghallgatások stb.) során – különleges biztonsági intézkedésként.

– Bírósági rendelkezés, ítélet alapján történő alkalmazások

- a.) házi őrizet, lakhelyelhagyási tilalom betartásának ellenőrzésére,
- b.) feltételes szabadon bocsátás során előírt kötelezettségek betartásának ellenőrzésére,
- a.) alternatív börtönbüntetés (otthoni börtön) során előírt kötelezettségek betartásának ellenőrzésére,
- b.) próbaidős szabadulás során előírt kötelezettségek betartásának ellenőrzésére,
- c.) távortartás (lásd például családi erőszak, football-huliganizmus) betartásának ellenőrzésére,
- d.) alkoholfogyasztás tilalmának ellenőrzésére,
- e.) kötelező iskolalátogatási kötelezettség megszegésének ellenőrzésére.

– Büntetés-végrehajtási alkalmazások

- a.) büntetés-végrehajtási intézetben történő fogvatartás során – különleges biztonsági intézkedésként,
- b.) szállítás során – különleges biztonsági intézkedésként,
- c.) külső munkahelyen vagy intézeten belüli nyitott területen történő munkáltatás esetén –különleges biztonsági intézkedésként,

- d.) büntetés-végrehajtási intézeten kívüli őrzés (például közkórházi ellátás) keretében szükséges különleges biztonsági intézkedésként,
- e.) bírósági előállítás során őrzés keretében szükséges különleges biztonsági intézkedésként,
- f.) büntetés-végrehajtási intézetből történő korlátozott időtartamú engedélyezett eltávozás betartásának ellenőrzéseként.

2. Az ellenőrzés módja szerint

- a.) statikus (az ellenőrzés egy adott területen – pl. lakás – vagy körzeten belüli tartózkodás figyelésére terjed csak ki),
- b.) dinamikus (ellenőrzés nyomkövetési funkcióval – tracking patrol) alkalmazások.

3. Az ellenőrzés jellege szerint

- a.) időszakos (az ellenőrzés véletlenszerűen vagy előre meghatározott időpontokban történik – passzív mód),
- b.) folyamatos (az ellenőrzés időben és térben folyamatosan történik – aktív mód),
- c.) vegyes (az ellenőrzés véletlenszerűen vagy előre meghatározott időpontokban és/vagy bizonyos körülmények beállta során történik – hibrid mód) alkalmazások.

4. Az igazságügyi (rendészeti) eljárás időszakához viszonyított alkalmazások

- a.) pre-trial (bírósági döntést megelőző, vagy ítélet előtti),
- b.) post-trial (bírósági döntést követő, vagy ítéletet követő), melybe értendő a post-release (szabadítást követő) felhasználás.

5. A technikai megoldás tekintetében

- a.) véletlenszerűen kezdeményezett ellenőrző telefonhívás (a monitoring szolgálat diszpécser véletlenszerű időpontban telefonálva ellenőrzi az ellenőrzött személy jelenlétét);
- b.) véletlenszerűen kezdeményezett ellenőrző visszahívásos telefonhívás (a monitoring szolgálat véletlenszerű időpontban, általában automatikus hívás keretében egy visszahívandó telefonszámot küld ki az ellenőrzött személy kötelező tartózkodási helyén levő fix telepítésű telefonjának kijelzőjére, mely számot az ellenőrzöttnek előre meghatározott időn belül vissza kell hívnia, és azonosítani kell magát);
- c.) a telefonhívásos ellenőrzéssel kombinált automatikus beszédazonosítás (az előzőekben részletezett eljárások bármelyike, számítógépes beszédfelismerő és -azonosító rendszerrel kiegészítve);
- d.) a telefonhívásos ellenőrzéssel kombinált automatikus alkoholfogyasztás-ellenőrzés (az ellenőrző telefonhívás az ellenőrzött kötelező tartózkodási helyén felszerelt HMD- eszközbe épített alkoholtesztér által generált adatokat a telefonhívás, illetve a beszélgetés során automatikusan a diszpécserközpont számítógépére küldi);
- e.) rögzített RF láb- vagy karperec használatával megvalósított kötelező vagy tiltott tartózkodási hely ellenőrzés (az ellenőrzött egyik lábának bo-

ka feletti vagy kezének csukló feletti részére erősített perec és a kötelező tartózkodási helyen vagy a tiltott tartózkodási helyen telepített HMD közti rádiós adatkapcsolat megszüntének vagy létrejöttek érzékelése a HMD közvetítésével – korábban vezetéktes telefonvonalon, ma már leginkább GSM/GPRS mobiltelefon-hálózaton keresztül);

- f.) rögzített GPS/GSM/GPRS-lábperec használatával megvalósított mozgás-, illetve tartózkodási hely ellenőrzés (az ellenőrzött egyik lábának boka feletti részére erősített perec és a vele egybeépített vagy különálló, hordozható GPS/GSM/GPRS-készülék segítségével).

Megjegyzendő, hogy tipikusan az a.) és b.) megoldásokat a nemzetközi szakirodalom a gyakorlatban már nem tekinti EM-alkalmazásnak.

Cikkem bevezető részében a teljesség igénye nélkül felsoroltam, hogy mely országokban került sor a rendészeti alkalmazású elektronikus monitoring valamely változatának bevezetésére. További példaként – ugyancsak a teljesség igénye nélkül – az alábbi táblázat némi ízelítőt ad arra vonatkozóan, hogy egy-egy ország ténylegesen az EM milyen alkalmazási lehetőségét választotta eddig:

Ország	Elektronikus monitoring alkalmazás										
	Bevezetés éve	Pre-trial időszak					Post-trial/post-release időszak				
		RPM	RAM	VVM	GPM	PTM	RPM	RAM	VVM	GPM	PTM
Olaszország	2001	x									
Spanyolország	2000						x		x	x	
Portugália	2002	x									
Belgium	2000						x				
Hollandia	1995						x	x		x	x
Dánia	2005						x	x			
Svédország	1994						x	x			x
Luxemburg	2006						x				
Németország	2000/2010	x					x				
Svájc	1999						x				
Észtország	2006						x				
Oroszország	2007*										x
Anglia	1989/1995						x	x	x	x	x
USA	1983						x	x	x	x	x
Ausztrália	1998						x	x	x	x	x
Új-Zéland	1995**						x	x	x	x	x
Izrael	2005	x									

Magyarázatok a táblázathoz:

RPM - RF Presence Monitoring - RF jelenlét megfigyelés (a jelenlét megfigyelés a pre-trial időszakban általában házi őrizet, a post-trial/post-release időszakban általában házi börtön vagy távolltartás)

RAM - Remote Alcohol Monitoring - távfelügyeleti alkoholfogyasztás-ellenőrzés

VVM - Voice Verification Monitoring - távfelügyeleti jelenlét azonosítás beszédazonosítással

GPM - GPS Tracking Monitoring - GPS jelenlét- és nyomkövetés

PTM - Prisoner Tracking Monitoring - fogvatartotti jelenlét és mozgás követése

* - bevezetés az Európai Unió támogatásával részlegesen, pilot jelleggel

** - az első alkalmazás óta többször bővítte

1. táblázat - EM-alkalmazások a világban

Anélkül, hogy a táblázat adataiból mélyreható elemzésekbe bocsátkoznánk, szembevetendő, hogy

1. az EM-t angol nyelvterületeken vezették be legelőször és a legszélesebb körben,
2. nem a pre-trial alkalmazás volt a jellemző eddig,
3. általában a fejlett civilizációjú országokban terjedt el (bár valamely alkalmazását bevezette például még Brazília, Kolumbia, Mexikó is!),
4. a fejlett nyugat-európai országokban a 2000-es években terjedt csak el (kivételesen Svájc, Hollandia és Svédország),
5. a volt szocialista országok közül eddig csak Észtország vezette be (Oroszország tudomásom szerint egy büntetőkolónián próbálta ki teszt jelleggel).

A bevezető részben említettem, hogy a rendészeti alkalmazású elektronikus monitoringnak nemcsak technikai kérdéseivel kívánok foglalkozni, hanem szélesebb értelemben – a kérdéskör jogi, szociológiai, társadalmi és gazdasági összefüggéseivel – is.

Cikkem terjedelméhez viszonyítva a technikai jellegű rész mégis bővebb, mint az összes többi anyagrész együttvéve. Ez egyrészt szakmai érdeklődési körömből, múltamból következik, másrészt fontosnak tartottam összefoglalni azokat a technikai alapvetéseket, amelyekből a lehetséges rendészeti elektronikus monitoring alkalmazások következnek.

A nemzetközi tapasztalatok azt bizonyítják – bízom benne, hogy írásom első része ezt szemléletesen tükrözi is –, hogy a rendészeti elektronikus monitoring eredményes alkalmazása szempontjából adottak és jól paraméterezhetők azok a technikai megoldások, amelyeket az EM bevezetése során szükséges számításba venni.

Nagyon fontos azonban, hogy a technikai feltételrendszeren túl az EM bevezethetőségét a rendszerbe vont személyek és a közvetlen környezet (család, baráti kör), valamint a társadalom egésze vonatkozásában *komplexen* (annak jogi, pedagógiai, szociológiai, kriminológiai és nem utolsósorban gazdasági oldaláról) szükséges vizsgálni.

Ezen összefüggésekkel az EM nemzetközi szakirodalma meglehetősen bősen foglalkozik. A rendészeti elektronikus monitoring az elmúlt néhány évtizedben számos nemzetközi tudományos konferencia témájául is szolgált. Az EM-alkalmazás ezen oldalainak ismertetése során a magam részéről tartózkodnék a tudományos igényű álláspont megfogalmazásától, vagy az összegzéstől, inkább csak megemlítem a szakirodalomban fellelhető legfontosabb megállapításokat.

Az EM alkalmazásának *jogi oldala vagy feltételrendszere* nyilvánvalóan a jogalkotó szándékainak függvénye, ez a szándék számos októl vezérelt, hogy éppen melyik ok élvez prioritást – a nemzetközi tapasztalatok szerint – alapvetően meghatározza az EM alkalmazási lehetőségeinek kiválasztását.

Cikkem bevezetésében volt róla szó, hogy az EM rendészeti alkalmazásának ötlete a kezdetekben két okra visszavezethetően perfektuálódott: egyrészt a *humanitárius*, vagyis az egyént érintő, másrészt a *költséghatékonysági*, tehát gazdasá-

gi – vagyis a közösséget, szélesebb értelemben a társadalmat érintő – oldalra. Ennek megfelelően történt meg először az USA-ban a jogi feltételrendszer kialakítása és az EM bevezetése 1983-ban. Ismert az is, hogy szinte minden országban, amely a bevezetés mellett döntött, döntési okként szerepelt a *börtön-létesítmények túlzásúfolttsága*, mely automatikusan alternatív megoldások keresésének irányába fordította a figyelmet. Az EM bizonyos alkalmazási módjainak bevezetése irányában hatott az is, hogy a fejlett nyugati társadalmakban a XX. század utolsó évtizedeiben reflektorfénybe kerültek egyes bűncselekmény-típusok, így például a *családon belüli erőszak*, az *ittas járművezetés során elkövetett szabálysértések*, *bűncselekmények*, elharapódzott a *fiatalkori bűnözés*, amely nagyon gyakran a kötelező iskolai rendszerből való távolmaradással párosult.

Ugyanakkor azt is szükséges megemlíteni, hogy a fejlett nyugati társadalmak büntetőpolitikája erre az időszakra olyan irányú fejlődést vett, amely szociológiai, kriminálpszichológiai és pedagógiai okból nem tartotta a bűnözés visszaszorításának egyedüli üdvözítő megoldásának a börtönbe zárást. Az EM alkalmazásának irányába hatott az a körülmény is, hogy meghatározott családi körülmények megléte esetén az *„otthon letöltött börtönbüntetés”*, vagy legalábbis annak egy része – előre meghatározott esetekben és körben – hatékonyabban szolgálta a büntetés célját, más esetekben pedig, például egy hosszabb idejű börtönbüntetés lezáró szakaszában, jobban növelte a társadalomba történő problémamentes visszailleszkedés esélyét, mint a tényleges fogvatartás.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy bizonyos EM-alkalmazások adott esetben minden más mérlegelési körülmény nélkül is magasabb biztonságot, illetve a szabályszegés vonatkozásában kisebb kockázatot jelentenek – például a *börtönön belüli vagy kívüli őrzés támogatása*, a *házi őrizet távoli ellenőrzése*.

Az EM bevezetése tehát meglehetősen összetett kérdés, nemzetközi kutatások és tapasztalatok szerint nem általános csodaszer a meglévő problémák megoldására, hanem egyfajta alternatív gyógy mód, melynek alkalmazása során figyelemmel kell lenni a kialakuló mellékhatásokra is.

Mindezek alátámasztására – forrásmegjelölés nélkül – néhány érzékletes példát szeretnék most ismertetni.

1. A 90-es években folytatott kanadai felmérések szerint egy bizonyos vizsgált időszakban az elektronikus monitoring alkalmazása, nem hogy csökkentette, hanem éppen, hogy növelte a börtönpopulációt. A kutatás során az elemzések rámutattak arra, hogy az EM alkalmazásának azon időszakában az ítélezési gyakorlat olyan irányt vett, mely során olyan személyek esetében is előírták a prec viselését, akik esetében a feltételes szabadlábra helyezés, a korábbi szabadítás, vagy az otthoni börtönre ítézés szabályait EM nélkül is alkalmazni lehetett volna, azonban az új gyakorlati lehetőséget kihasználva a bíróságok – mintegy túlbiztosításként – előírták az EM alkalmazását. Jellemzően az EM technikailag nagyon jól működött, így a perecek viselőinek kisebb-nagyobb szabálysértéseit – amelyek az EM nélkül rejtve maradtak volna – szankcionálni kellett, a szabálysértőt börtönbe kellett zárni.

2. A gazdaságosság kérdésének vonatkozásában az EM alkalmazásában élenjáró Anglia példája említhető meg tanulságként. A rendészeti elektronikus monitoringot Angliában a 90-es évek legelején vezették először be, viszont nagyon rövid idő után felfüggesztették. Ennek oka az volt, hogy a hibás célmeghatározás és működtetési konstrukció folytán az EM alkalmazása lényegesen drágábbnak bizonyult, mint a börtönbe zárás. Az EM-alkalmazás rendszerszerű átgondolását követően a program a 90-es évek közepén újraindult, s ma az Amerikai Egyesült Államok után a legelterjedtebben használatos. (Anglia és Wales vonatkozásában – az évi 80 ezer főt meghaladó börtönpopuláció mellett – több mint 10 ezer fő áll EM-megfigyelés alatt.)
3. A harmadik tanulságos példa az Amerikai Egyesült Államokból származik, és a GPS-technológiát használó EM-alkalmazásokhoz kapcsolható. Ismert, hogy az USA minden téren élenjár a fejlett, új technológiák bevezetésében; így volt ez a GPS-technológiának a rendészeti alkalmazású elektronikus monitoringban történő alkalmazása során is. *Az USA-ban az EM-be bevont személyek száma több százezer fő!* Az aktív GPS-technológiát használó, s kiválóan működő, de ugyanakkor rengeteg feldolgozandó adatot szolgáltató rendszer irracionális nagyságú technikai és humán erőforrás fenntartását követelte meg. Ezért a rendszert nagyon gyorsan átdolgozták, a technológiát finomították (GPS-alapú passzív és hibrid üzemmód).
4. Az EM bevezetése kapcsán felhozott néhány – és valószínűsíthetően nem teljes – negatív példa ellenére az EM térhódítása jól látható. *Az 5. ábra* adatai is jól érzékeltetik, hogy az alkalmazó országok több mint 50%-a csupán a 2000-es években vezette be az EM valamilyen alkalmazását.
5. Azokban az országokban, amelyek az EM alkalmazása mellett döntöttek, a bevezetés hosszas előkészítés és mérlegelés után, a jogi környezet és a szervezeti, illetve működtetési háttér kialakítását követően történt meg. Ebből következően az EM-alkalmazások köre országoként változó képet mutat.

Befejezésképpen szeretném összegezni azon mérlegelési szempontokat, amelyek hatásukat tekintve az EM bevezetése, illetve elvetése mellett szóló érvek mérlegében a döntés serpenyőjébe helyezendők.

Az individuális hatások miatt mérlegelendő tényezők

- a.) A percc viselője szempontjából:
 - a büntetés céljának érvényesülése az egyén szempontjából,
 - humanitárius szempontok,
 - nevelési szempontok,
 - a családi kötelékek alakulására kifejtett hatás szempontjai,
 - a társadalmi közegbe való visszailleszkedés, az onnét való kiszakadás szempontjai,
 - egyéni egzisztenciális szempontok.

- b.) A szűkebb családi és közvetlen személyi kapcsolatok szempontjából:
- a humán kapcsolatokra kifejtett hatások,
 - a visszatartó hatás érvényesülése a közvetlen környezetre,
 - családi egzisztenciális kérdések.

A társadalom, illetve a szélesebb értelemben a közösség szempontjából mérlegelendő tényezők

- a büntetőpolitika súlypontjai (elrettetés, megtorlás, izoláció, nevelés),
- a társadalmi visszatartó erő hatásának szempontjai,
- a társadalmi-gazdasági lehetőségek és hatékonysági kérdések,

A rendszer üzemeltetésében részt vevő szervek szempontjából mérlegelendő tényezők

- biztonsági szempontok,
- gazdaságossági szempontok,
- erőforrás-felhasználási szempontok,
- az alkalmazás során az együttműködésbe bevont elkülönült szervek szempontjai.

A cikk megírása során az EM-alkalmazások bemutatásán túl célom volt az EM-bevezetés kérdéskörének komplexitására rámutatni. Igyekeztem érzékeltetni, hogy az EM bevezetésének lehetőségei napjainkra tovább szélesedtek, és az alapvető műszaki kérdések mellett több más, úgynevezett „sikertényezőt” is szükséges figyelembe venni.

Örömmre szolgál, hogy a cikk végleges formába öntésének időszakában ismertté vált, hogy kormányzati szinten egyfajta előrelépés történt az EM magyarországi bevezethetőségének kérdésében. A Kormány 1040/2011. (III. 9.) Korm. határozata 5. pontja szerint ugyanis:

„A Kormány

a) egyetért azzal, hogy – a szükségtelen szabadságkorlátozás visszaszorítása végett – a lakóhelyen elektronikus távfelügyeleti eszközzel ellenőrzött házi őrizet elrendelésének feltételei megteremtődjenek, [...]

b) egyetért azzal, hogy az a) pontban írtak bevezetését követő 6 hónap elteltével az új intézmény gyakorlati tapasztalatait értékeljék; ennek kapcsán vizsgálják meg az elektronikus távfelügyeleti eszköznek a büntetés végrehajtása során történő alkalmazását is.”

Pregunné Puskás Gyöngyi

A szexuális bűnelkövetők terápiás kezelésének tapasztalatai

Elméleti háttér

A szexualitás zavarai

Mivel az ember társadalmi lény, így szexuális érését, viselkedését a társadalmi tényezők nagymértékben befolyásolják. A társadalmi környezet korlátozó vagy megengedő volta a nemiséggel kapcsolatban jelentősen hat, bizonyos szexuális zavarok kifejezetten korlátozó környezetben jönnek létre.

A szexuális viselkedés pszichopatológiája nem kialakult, és nem egységes terület. Ennek egyik oka, hogy a szexualitás zavaraival foglalkozó tudományt egészen a harmincas évekig meghatározta a kor morálja, a kereszténység évezredes nemiségellenes szemlélete. Buda (2002) szerint számos – korábban szexuálpatológiai kórképnek tartott – viselkedésformáról kiderült, hogy elsődlegesen nem szexuális megnyilvánulás. Ide sorolja a pedofíliát is, ahol szerinte csak részjelenés a szexualitás, döntő mozzanata a veszélykereső játszma, illetve a pszichoszexuális fejlődés torzulása.

A szexuális zavarok ma mindinkább demedikalizálódnak és depatologizálódnak. Ez együtt halad a dekriminalizáció folyamatával, korábban ugyanis minden olyan szexuális megnyilvánulást, amit a szexuális patológia körébe soroltak, egyben a törvény is tiltott. Voltaképpen a humanizmus jegyében próbálták ezeket a rögzült szexuális viselkedésformákat betegségnek nyilvánítani, annak érdekében, hogy az eseteket kivonják a büntetőjog hatóköréből, s orvosi, pszichiátriai vagy pszichológiai kezelésben részesíthessék az elkövetőket. Még egy emberöltővel ezelőtt is Magyarországon bűncselekménynek számított az azonos neműek szexuális kapcsolata.

Buda (2002) a szexuális zavarok következő egyszerű osztályozási rendszerét alkalmazza:

1. A szexuális identitás zavarai és variációi;
2. Szokatlan, merev lefutású, nagy készletés töltésű habituális vagy szenvedélyszerű szexuális viselkedésmódok (ezek lényegében a pszichoszexuális fejlődés rögzüléseiből állnak);
3. Pszichiátriai és szomatikus kórképekhez társuló szexuális zavarok;
4. Funkcionális szexuális zavarok és párkapcsolati nehézségek;
5. A szexualitás fejlődésével kapcsolatos megakadások és problémák – korhoz, élethelyzethez, testi állapothoz kötött enyhe, mindennapi nehézségek, amelyek konzultációval gyógyíthatók, illetve befolyásolhatók (Buda, 2002, 178.).

Buda Béla az első csoportba elsősorban a transzszexualizmust és a homoszexualitást teszi. Számunkra a második csoport az érdekes, ugyanis ide sorolja Buda a rögzült és merevvé vált szexuális kielégülési preferenciákat. Közös jellemzőjük, hogy speciális ingerek és helyzetek szükségesek a szexuális kielégüléshez. A szexualitás elsődlegesen autoerotikus jellegű, és nem partnerorientált, a partner inkább csak tárgy, eszköz. A speciális ingerigény és kielégülési forma rendszerint a pszichoszexuális fejlődés során, a serdülőkor tájékán rögzült. Az ilyen viselkedésmódokban mindig benne van az intimitástól való félelem és az egyenrangú szexuális kommunikáció helyzeteinek kerülése. Ha a személyiség képes a szexuális kapcsolatra, az rendszerint felszínes, és nem igazi vágyképlet vezérli, hanem inkább csak az adaptációt szolgálja. Az ilyenfajta viselkedésmódokban gyakran benne van a lelepleződés, a tiltás, a rajtakapás, a bűnhődés izgalma. A fő motiváció az adott magatartás folytatására lassanként ez az izgalom lesz, a tényleges szexuális kielégülés másodlagossá válik.

Ezek mellett a szexuális kielégülési formák mellett a személyiség általában jól beilleszkedik a társadalomba. A személy produktív lehet, sőt a szexualitás és a párkapcsolat terén is képes a konvencionális teljesítményekre.

Szilágyi (2005) a problematikus viselkedésminták (perverzciók, parafilák) csoportjába sorolja a pedofíliát, s a következőképpen definiálja: A pedofília, vagyis a kényszeres törekvés a serdületlen fiatalokkal való szexuális kapcsolatra legtöbbször férfiaknál fordul elő, s az utóbbi időben nagy publicitást kapott. *„Feltehetően ez egy infantilis fixáció (vagy regresszió) következménye, amelynél a pszichikus átprogramozás vezethet eredményre”* (Szilágyi, 2005. 223.).

A DSM-IV TR diagnosztikai zsebkönyv a szexuális és nemi identitás zavarokat három alcsoportra osztja: szexuális diszfunkciók, paraphiliák, nemi identitás zavarok. A szexuális diszfunkciók közé sorolja a szexuális vágy zavarait, a szexuális készenlét zavarait, a szexuális orgazmus zavarait, a fájdalommal járó szexuális zavarokat, illetve a pszichoaktív szer okozta szexuális diszfunkciót. A paraphiliák a következő kategóriákat tartalmazza: exhibicionizmus, fétisizmus, frotteurizmus, pedofília, szexuális mazochizmus, szexuális szadizmus, transzvesztita fétisizmus, voyerizmus. A nemi identitás zavarai között szerepel a transzszexualizmus, serdülőkori/felnőttkori nemi identitás zavar, gyermekkori nemi identitás zavar.

A DSM-IV valamennyi kategória kritériumaként tartalmazza, hogy a kóros késztetésnek legalább hat hónapon keresztül fenn kell állnia. A diagnosztikai zsebkönyv tehát a betegségek közé sorolja a pedofíliát.

Comer (2005) szerint kevés embert érint a paraphília diagnózisa, s a törvénnyel is csak azok kerülnek szembe, akik gyerekekkel vagy kezdeményezéseiket nem viszonzó felnőttel próbálnak szexuális kapcsolatra lépni. A diagnosztizált esetek szinte kizárólag férfiak (Comer, 2005.).

Eric Fromm már 1941-ben írt arról, hogy a szexualitásból ugyanúgy válhat kényszeres tevékenység és élvezetmód, mint az alkohol- vagy kábítószer fogyasztásból. A kontrollvesztő szexualitást csak a nyolcvanas években kezdte el a laiku-

soknak és a szakembereknek egy közvéleményre is ható köre addiktív betegségként szemlélni. Fromm szerint a kényszeres szexualitás kórháttérben is – más társadalmi meghatározottságú karakterzavarokhoz hasonlóan – a spontaneitást elfojtó nevelés áll, amelyben a gyermeket előbb az érzelmek kifejezéséről, majd azok átéléséről szoktatják le, végezetül pedig arra készítetik, hogy olyan érzelmei legyenek, amelyek valójában nem is az övéi (Fromm, 1993. idézi: Kelemen, 1994).

A szexuális zavarok kialakulása okainak magyarázatára számtalan elmélet, kezelésükre számtalan módszer született, ennek ellenére vajmi kevés, kutatásokkal megfelelően alátámasztott ismerettel vagy kezelési módszerrel rendelkezünk.

Az okok általában multifaktoriálisak, többdimenziósak. Buda (2002) a pszichológiai oki tényezők között a szexuális traumákat, a korlátozó nevelést, az elmentmondásos stimulációs helyzeteket, az önértékelés zavarait, az én gyengeségét, a rögzült szexuális élményekből eredő sajátos ingerigényeket, a párkapcsolati kommunikáció vagy érzelmi viszony zavarait említi. Zavarja a szexuális fejlődést, ha a szexuális élményekben sok az anticipációs szorongás, ha a szexuális aktivitás negatív következményektől való félelemmel társul.

A pedofil személyiség

A pedofília olyan szexuális deviancia, amellyel kapcsolatosan nagyon szélsőségesen reagál az emberek többsége. Az ilyen cselekmény még a bűnözői körökben is erős negatív reakciókat vált ki. A börtönök szubkultúrájában is a hierarchia legalacsonyabb szintjére lökik a gyermekek sérelmére bűncselekményt elkövetőket, és ennek megfelelően durván bánnak velük.

Briere és Runtz (1988, idézi Selg, 1994) 193 hímnemű amerikai diákot kérdezett meg szexuális érdeklődésükre vonatkozóan. *„Több mint 20%-uk mutatott legalábbis enyhe pedofil hajlamot, mintegy 5%-uk pedig olyan egyértelműt, hogy a szerzők pedofilnak minősítették őket”* (Selg, 1994. 36.).

Louis-Morin belga szexológus szerint a közhiedelemben élő kép – undorító öregember, aki egy ártatlan kislányt egy sötét kis utcába csalogat, és ott brutálisan megerőszakolja – valójában mindenkit megnyugtat, mivel a sztereotípiát könnyen azonosítható, a forgatókönyv egyszerű. A rendelkezésünkre álló legpontosabb információ szerint azonban senkiről sem állapítható meg, hogy gyermekekkel szemben szexuális erőszakot követ el. Az elkövetők bármilyen szociális miliőhöz tartozhatnak, általában átlagos intelligenciájú emberek (Francoise Louis-Morin – személyes közlés, 1995. 03. 25.).

Az egyik legkorábbi magyar nyelvű szakirodalomban Rózsa (1977) a pedofil jellegű cselekményeket összefüggésbe hozza a szexuális neurozissal, valamint az impotenciával. A részlegesen vagy teljesen impotens neurotikus férfi tart a szexuálisan érett nőtől, és ezért, ha szociabilitása terén is hiányosságai vannak, könnyebben fordul a gyermekek felé. A szexológia ugyanakkor feltételezi a pedofil hajlamok keletkezésében a pszichoszexuális éretlenséget is. *„Az infantilis szexualitás olyan személyiségekre jellemző, akik érzelmileg gyermekek maradtak, nem szereztek meg azokat a másik nemre vonatkozó benyomásokat, amelyek feltételei az egészséges szexuális fejlődésnek”* (Rózsa, 1977. 236.).

Rózsa még azt írja, hogy a gyermekek sérelmére elkövetett szexuális cselekmények tetteseinek jelentős része idős személy. Az újabb kutatások cáfolták ezt a tézist.

Tomasovszki László klinikai szakpszichológus szerint (Gyárfás, 2005) az elkövetők személyiségjegyeit tekintve csak töredékük pszichiátriai eset, de jellemző az alacsony önértékelés, a negatív énkép, a szorongásos magatartás, az érzelmi labilitás. Általában a külső körülmények vezetik őket, és nem a belső elhatározások, tipikus náluk a depresszió, a szociális elszigeteltség, a boldogtalanság.

Kelemen (1994) szex-addiktoknak nevezi azokat, akik szexualitása kontrollvesztő. Igen gyakran gyermekkori abúzusok, traumák (becsapás, elutasítás, nem kapta meg azt, amire szüksége lett volna) áldozatai, „*akik a bántalmazások nyomán megtanulták mintegy elszibbasztani, »érzésteleníteni« – ezáltal tagadni – az érzelmeiket. Vágyanak ugyan a bensőséges kapcsolatra, de minél közelebb kerülnek valakihez, annál jobban félnek az elnyeléstől, bekebelezéstől, saját egyéniségük megfojtásától. Az eltávolodás egy ponton túl viszont az elhagyástól való rettegést kezdi gerjeszteni bennük. Igazi szükségleteik, vágyaik felismerésére nem képesek, azokat valamilyen helyettesítő érzelem fedi el*” (Williamson, 1989. idézi Kelemen, 1994. 86.).

Elek (2003) bírói gyakorlatából azt vonja le, hogy az elkövetők személyiségére nem lehet túlzottan széleskörű következtetéseket levonni, de talán kijelenthető, hogy a tettesek személyiségében gyakoriak az abnormális vonások. A nemi erkölcs elleni bűncselekmények vádlottjainak elmeorvos-szakértői, valamint pszichológus-szakértői vizsgálata legtöbbször megállapít valamilyen testi vagy szellemi fogyatékossgot, gyengeelméjűséget, érzelmileg, indulatilag labilis vagy alacsony szinten fejlett személyiséget, vagy legalább az erkölcsi élet sivárságát.

Németh (2001) szerint tipikus pedofil személyiség nincs: mindenfajta környezetben és mindenféle foglalkozási körben előfordulhat. Az elkövető lehet egyedül élő személy vagy házasságban élő családapa. Megbélyegzésük hosszú távú, gyakran egy életre szól. Abban azonban biztosak lehetünk, hogy a pedofilokkal szembeni, reflexszerűen durva, és így a társadalom életéből kirekesztő fellépés nagyon kétes kimenetelű.

Németh (2001) tizennégy rendőrkapitányságtól gyűjtött adatokat a pedofil bűncselekményekről. Azt tapasztalta, hogy „*az eljárás során bevont szakértő gyakran állapított meg diszharmonikus személyiséget, vagy zavart szexuális beállítódást. Nem volt jellemző a büntetett előélet sem. Ha mégis volt kriminális előzmény, az elsősorban vagyon elleni bűncselekményt jelentett*” (215.).

A nemi erkölcs elleni bűncselekmények büntetési tétele igen magas: alapesetben is 2-8 év börtönbüntetést jelent, de ha a sértett az elkövető nevelése, gondozása alatt áll, 5-10 év is lehet, illetve, ha a gyermek 12 év alatti, a büntetési tétel 5-15 év. 2001. november 1-én a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben összesen 729 főt (697 férfit és 32 nőt) tartottak fogva szexuális jellegű bűncselekmény miatt elítélve.

St-Yves és Pelletin (2000) kutatása értelmében „*a szexuális bűnözők kb. 50%-a maga is szexuális bűncselekmény áldozata volt*” (174.).

A legtöbb gyermek molesztálására családon belül kerül sor. A gyermekét molesztáló szülő vagy nevelőszülő legtöbbször nem pedofil. Az apák és mostohaapák többsége csak úgynevezett szituációs elkövető. Dr. Tomasovszki László igazságügyi szakértő szerint a gyermeküket molesztáló szülők között megfigyelhető, hogy általában azok vetemednek rá, akik a gyermek születése utáni első három évben nem alakítottak ki szoros viszonyt a gyermekkel. Elvileg ekkor alakul ki ugyanis a szülői felelősség érzése. Másik tipikus eset, amikor az egyik házaspár (többször az anya) nem tudja betölteni valamilyen okból a házastársi szerepét (Gyárfás, 2005.)

Szilágyi (2005) szerint a szexuálisan visszaélő felnőtteket a legkülönbözőbb tényezők motiválhatják a visszaélésre, ám ezek között csak az egyik az ún. pedofil hajlam, vagyis felnőtt partner helyett gyermekkorú partnerek kényszeres kedvelése és keresése. Ezek többször férfiak, aki pszichoszexuális fejlődésükben infantilis maradtak, felnőttekkel szemben gátlásosak, a gyermekekkel viszont könnyen szót értenek, s velük kezdenek szexuális játékot.

A pedofil kapcsolatok többször nem jutnak el a közösülésig, hanem csak olyan petting-szerű játékokból állnak, mint a nemi szervek simogatása vagy szájjal ingerlése. Ha a szülő véletlenül tudomást szerez a visszaélésről, gyakran nem mer feljelentést tenni a bizonyítás hiányától és a botránytól való félelmében. Ha ez mégis megtörténik, a sorozatos kihallgatások és megszégyenítések gyakran több kárt okoznak a gyermeknek, mint maga a szexuális visszaélés, aminek tiltott voltáról esetleg fogalma sem volt. *„A pedofil hajlam csak nehezen, hosszas egyéni és csoport pszichoterápiával gyógyítható, amire különlegesen képzett szexuálterapeuta-team kellene, a börtönbüntetés ugyanis senkit sem gyógyít meg”* – vélekedik Szilágyi Vilmos (Szilágyi, 2005, 233.).

Szilágyi (2005) a családon belüli incestust elkövetőket nem sorolja a pedofilok közé. Azt tartja, hogy ezek a férfiak a feleségükkel megromlott szexuális kapcsolat miatt használják „pótpartnerként” lányukat. Ez akár évekig is tarthat, és komoly lelki traumát okoz a gyermeknek. Az apáknak eleinte büntudatuk van emiatt, de később ezt elfojtják, és gyakran hallgatólagos büntársukká teszik a családtagokat, akik a botránytól és a családbomlástól való félelmükben szintén elfojtással élnek. Ilyenkor elsősorban családterápiára lenne szükség.

Hayez (1997) nem tartja szükségesnek az incestust elkövetők elkülönítését a pedofiloktól. Az aktus elkövetését kiváltó speciális intrapszichikus összetevők vizsgálatakor azt tapasztalta, hogy bárki bármelyik kategóriába kerülhet. A statisztikáknál fontosabbnak tartja ezen személyek egyéni terápiáját, amely során feltárhatók az ide vezető okok. Nem tartja szükségesnek mereven elhatárolni a különböző típusú kezeléseket – miszerint pl. az incestust elkövető apáknak családterápiára, a többi pedofilnak a szexuális bűnelkövetők terápiájára lenne szüksége.

Comer szerint a pedofília serdülőkorban kezdődik, igen gyakran olyan egyéneknél, akik gyerekkorukban maguk is szexuális bántalmazás áldozatai voltak. *„Előfordul, hogy olyan házaspárokról van szó, akik megromlott családi életükre és mellőzöttségükre ilyen felülkerekedéssel akarnak kárpótlást szerezni, de gyakran szerepet játszik az alkoholabúzus”* (Comer, 2005. 449.).

Az orvosok egy része éretlen személyiséget feltételez elsődleges okként a háttérben, gyengén fejlett szociális és szexuális készségeket, amelyek következtében a beteg heves szorongást él át a normális szexuális kapcsolatnak még a gondolatától is. Gyakran jellemző rájuk a hibás gondolkodás, például az, hogy „*Nyugodtan létesíthetek szexuális kapcsolatot gyerekekkel, ha egyszer ők is akarják.*”

Comer megkülönböztet *exkluzív* típusú (csak gyermekek iránt vonzódó) és *nonexkluzív* típusú pedofilokat (Comer, 2005.). Németh (2001) még kiegészíti ezt a látens pedofil kategóriájával. Ide azokat sorolja, akik maguk sem igazán tudják vészterhes nemi irányultságukat. Vagyis vannak olyanok is, akik a cselekvésig soha nem jutnak el.

Czeizel (2000) komplex pszichiátriai betegségnek tartja a pedofíliát. A multifaktoriális eredetű betegséget több genre visszavezethető hajlam és ártó külső (általában a gyermekkori családi) hatás provokálja. A pedofília létrejöttében szerepet játszó genetikai hajlamról keveset tudunk, de az ilyen jellegű kutatási eredmények publikálása hamarosan várható. A lényeg azonban az Czeizel (2000) szerint, hogy a pedofilok a betegségükről ugyanúgy nem tehetnek, mint a szívinfarktust elszenvedők. Az egyetlen különbséget a két betegség között a társadalmi veszélyesség jelenti. A gyermekek szükséges védelme és az elkövetett bűn miatt jelenleg a pedofilokat általában börtönben letöltendő szabadságvesztésre ítélik.

Czeizel (2000) három csoportra különíti el a pedofilokat – hetero-; homo- és biszexuális vonzódás alapján. A többség – mintegy kétharmaduk – az ellentétes nemű gyermekekhez vonzódik, és rájuk a tartósabb, vagyis az ugyanazon gyermek iránti vonzalom jellemző. A pedofilok egyharmada homoszexuális jellegű, és főleg a 10-13 éves fiúkhoz vonzódnak. Az ilyen kapcsolatokra inkább az alkalmi jelleg jellemző, ezért gyakoribb a partnerkeresés. A pedofil férfiak többsége csak a gyermekekhez, míg kisebb részük mind a gyermekekhez, mind a felnőttekhez vonzódik. Fontos hangsúlyozni, hogy a pedofilok egy része valóban szereti a gyermekeket, és tettét nem az ártás, bántás, ölés szándéka vezérli. Éppen emiatt a leselkedés, a tapogatózás-simogatózás és puszilgatózás-csókolgatózás gyakoribb a szorosan vett szexuális atrocitásnál.

A pedofíliát Czeizel elkülöníti a családon belüli visszaéléstől. Ez a vérfertőzés kategóriájába tartozik. Végül egész más kategóriát jelentenek a gyermeket nem szerető, csupán szexuális kielégülésüket erőszakosan végrehajtó férfiak, akiknek áldozataik gyermekek is lehetnek, és akik az erőszakos nemi közömbösülésük leplezésére még akár gyilkosságig is folyamodnak.

Mit lehet az intervenció sikerének tekinteni pedofil bűnelkövetők kezelésénél?

Az intervenció siker egyik mércéje lehet a visszaesés elkerülése. A visszaesés arányának méréséhez szükséges pontosítani néhány módszertani kérdést. Az első rögtön az, hogy mit tekintünk visszaesésnek. Általában a kutatók többsége visszaesésnek tekinti az összes szexuális bűncselekményt, akkor is, ha a típusa, vagy az áldozat jellemzői különböznek az előző cselekedettől.

A következő fontos tisztázni való, hogy milyen forrásból állapítjuk meg a visszaesés tényét. Leggyakrabban a valamely hatóság által bekövetkezettnek nyilvánított szexuális bűncselekményt soroljuk ide. A megfigyelés időtartama a harmadik tisztázandó szempont. Egyes szerzők öt évet, míg mások tízet tartanak optimálisnak. Éppen ezért a különböző tanulmányok nehezen összehasonlíthatók. Marshall és Barbaree (1988, idézi Proulx, 1993.) olyan homogén csoportok összehasonlítását preferálják, amelyek egyetlen változó mentén különböznek, ez pedig a kezelés. Valójában azonban a tökéletes homogenitás szinte lehetetlen.

Hanson 1989-ben (Proulx, 1993.) 25 tanulmány 4 341 kezelt kliensét hasonlított össze 815 nem kezelttel. A nem kezelt 15%-os visszaesési mutatóival szemben a komplex kognitív-behavior programban részt vettek (szexuális nevelés, szociális kompetencia, szexuális preferenciák módosítása) visszaesési mutatói 10,2%-ra csökkentek. Az összehasonlítást különböző aspektusokból elvégezve azt az eredményt kapta, hogy a kognitív-behavior programban részt vettek visszaesési mutatói a felére csökkentek azokkal szemben, akik strukturálatlan csoportos programban vettek részt. Következésképpen: a kezelési programok fejlesztését támogató hozzáállás létjogosultsága igazolható, még akkor is, ha ezek a programok teljesen nem akadályozzák meg a visszaesést.

A Cseh Köztársaságban az elmúlt húsz évben kb. ezer személyt kezeltek nemi erőszak, pedofília és exhibicionizmus miatt. A kezelést egy pszichiátriai intézetben végzik. A diagnózist egy komplex szexológiai, pszichiátriai és pszichológiai vizsgálat előzi meg. A terápiás cél a bizalom és elfogadás légkörének megteremtése. A kezelés átlagos időtartama nyolc hónap, ez alatt mintegy 100 órát csoportüléseken, 300 órát pedig más pszichoterápiás foglalkozásokon vesznek részt a kliensek. A csoportterápiás módszer egyik fajtája a biografikus csoport, ahol a kisgyermekkorú élményekkel, védekező mechanizmusokkal, értékekkel, deviáns késztetések kontrolljával, valamint a társadalmi normákhoz való viszonyulás problémáival foglalkoznak. A másik fajta csoportban a betegek interperszonális problémái kerülnek előtérbe. Nem hisznek az alapvető szexuális preferenciák megváltoztatásában, csupán igyekeznek megtanítani a kezelt személyeket arra, hogyan illeszkedhetnek be konfliktusmentesen a társadalomba (Weiss, 2000.).

Az adaptációs terápia hatékonyságát is vizsgálták. A kezelésben nem részesülő szexuális bűnelkövetők mintegy 80%-a visszaesett egy évvel azután, hogy kiengedték őket a börtönből. A terápiával kezelt betegek hosszú távú követéses vizsgálatok eredményei szerint csak 17%-os visszaesést mutattak (Weiss – Zimánová – Hubálek, 1999.).

Nagyon fontos elrendő cél a betegségbelátás és erkölcsi belátás – vagyis nem lehet azzal védekezni, hogy „a gyermek is akarta”, a felelősség mindig a felnőtté!

A bebörtönzés – ellentétben azzal, amit hinni szeretnénk –, egyáltalán nem garantálja a probléma tudatosodását, és még kevésbé a visszaesés elkerülését.

Kísérlet a hazai szexuális bűnelkövetők terápiájára

Előkészületek

A Ne Bánts Világ! Alapítvány 2009 szeptemberétől terápiás csoportot indított el szexuális bűncselekményt elkövetettek, illetve ilyen készíttést érzők számára – Magyarországon először. A csoport elindításához nagyon sok előkészítő munkára volt szükség, amelyek már 2009 év elején elkezdődtek. Legnagyobb nehézség a leendő csoporttagok elérése volt. Ennek érdekében együttműködési megállapodást kötöttünk a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával, a Fővárosi Pártfogó Felügyelői Szolgálattal, illetve együttműködést alakítottunk ki a Pest Megyei Pártfogó Felügyelői Szolgálattal. A megállapodások előkészítése több hónapos munkát vett igénybe. Kezdetben az volt az elképzelésünk, hogy a bv. intézetekben érijük el a hamarosan szabadulókat szórólapok segítségével, s kezdjük el a jelentkezőkkel a felkészítő munkát. A téma kényes jellege miatt azonban ezt a lehetőséget részben el kellett vetnünk. Korábban több hazai börtönben végeztünk kutatást a pedofil bűncselekményért elítéltek körében. Az interjúk alatt segítséget kérőkkel tartottuk a kapcsolatot, hogy azután a szabadulás után részt vehessenek a csoportban.

A pártfogó felügyelőkkel történő kapcsolatfelvétel jelentette a következő lehetséges utat. A fővárosi és a Pest megyei szolgálatokkal együttműködve körülbelül háromszor annyi emberrel találkoztunk és végeztünk előzetes felkészítő tevékenységet, mint ahányan aztán valóban részt is vettek a csoportban. A leendő csoporttagok felkészítése 2009 nyarán folyt – négy szemközti találkozókkal (az érdeklődő és a csoport egyik vezetője között).

A felkészítő interjúk alatt többen megfogalmazták félelmüket a csoport munkájában való részvételükkel kapcsolatosan. Ez az ellenállás is megerősített bennünket abban, hogy igazán hatékony beavatkozást már a börtönben elkezdett, s a szabadulás után folytatott terápia jelenthet. Így a tagok – akár kötelezettként is – már korábban megbarátkoznak a segítség eme formájával, s ismerősként fogadják a helyzetet.

A félelmek, illetve a kétségek ellenére többen jelezték, hogy szívesen részt vennének az induló csoportban. Minden leendő csoporttaggal minimum két alkalommal találkoztunk, mielőtt a közös munkát elkezdjük. A találkozásokra már a csoport későbbi helyszínén került sor, hogy mindenkinek legyen helyismerete. Páros – férfi-női – csoportvezetést terveztünk, hogy optimális feltételeket biztosítsunk a lélektani munkához. A csoportvezetéshez társamul Pekáry Lászlót, a Márianosztrai Fegyház és Börtön pszichológusát kértem fel, aki gyakorlott szakember a börtön-közegben és a pedofil bűncselekményt elkövetettek terápiájában egyaránt.

Voltak kötelezett klienseink is – nekik a bv. bíró magatartási szabályként előírta a terápiát –, de eddig a kötelezettség nehezen volt teljesíthető, hiszen nagyon kevesen foglalkoznak ezzel a speciális problémával. Ha sikerül is találni szakembert, a terápia anyagi honorálása sok kliensnek nehézséget okoz. A csoportunk-

ban való részvétel ingyenes volt, a finanszírozás egy utólagos elszámolású minisztériumi pályázatnak volt köszönhető.

A tevékenységünk ismertetésére, a szolgáltatás népszerűsítésére honlapot – www.vansegitseg.hu – hoztunk létre.

A csoportterápia céljai

A csoportfoglalkozásaink során azokra a területekre helyeztünk fokozott hangsúlyt, amelyek az eltérő szexuális viselkedés okai lehetnek (alacsony önértékelés, negatív énkép, szorongásos magatartás, érzelmi labilitás, depresszió, szociális elszigeteltség stb.). Így a főbb céljaink a következők voltak:

- a bűnelkövető viselkedés kontrollálása;
- az empátiás készség, illetve a tolerancia fejlesztése, mások elfogadása;
- felelősségteljesebb magatartás kifejlesztése;
- az ellenséges érzések feldolgozása, az érzelmek és az indulatok szabályozási képességének javítása;
- az énkép javítása, az önismeret és az önbecsülés fejlesztése;
- konfliktuskezelés, erőszakmentes kommunikáció;
- együttműködés és csapatépítés;
- stressz-kezelés (autogén tréning).

A csoportban alkalmazott módszerek

Csoportunkban alkalmaztunk kognitív-behavior módszereket, ennek legfontosabb mozzanata a szorongáskeltő ingerek listájának, leltárának összeállítása, az ingerek megnevezése jelentette (Tringer, Mórotz, 1985), mely alapját képezte a közös munkának, a terápiás cél megvalósításának, a kontroll kialakításának.

A kritikus mozzanatok minél teljesebb leltárt igényelnek, az adott problémaviselkedést befolyásoló ingerkörnyezet lehető legteljesebb feltérképezésére van szükség. A lista bővítését, újabb és újabb ingerek esetleges felvételét, minél pontosabb számbavételét a leltárban körültekintően és folyamatosan szükséges végezni, létfontosságú lehet a kliens számára, felkészítve ezen ingerek megjelenése esetén a tünetek, a további lehetőségek – fantáziák, készletések és cselekvés – megelőzésére, a kontroll megtartására. Ezt követi a készségi állapot kialakítása a majdani kontroll megtartása érdekében, majd ennek megerősítése olyannyira, hogy azt a kliens integrálni, interiorizálni legyen képes a személyiségébe.

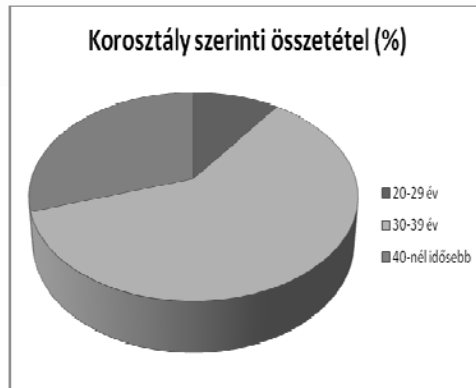
Ezt követően az autogén tréning (relaxáció) képezte a közös munka alapját, melynek árnyékában megbújva folyamatosan jelen voltak az eljárás kognitív szinten zajló, ugyanakkor a viselkedésre ható elemei (Pekáry, 2006). Ezek főként a verbalitással nyertek teret, s amelyek a relaxációs módszer feltáró és – a változást előidéző – terápiás jellegéből eredtek.

A terápia végső célja az intim, kölcsönösen gondoskodó, törődő, tiszteletet kifejező, egymás növekedését segítő kapcsolatok kiépítése. A résztvevők az önségítő csoportok bensőséges légkörében tárhatják fel negatív indulataikat, titkaikat anélkül, hogy azok, akiknek mindezt elmondják, hatalomhoz jutnának fölöttük.

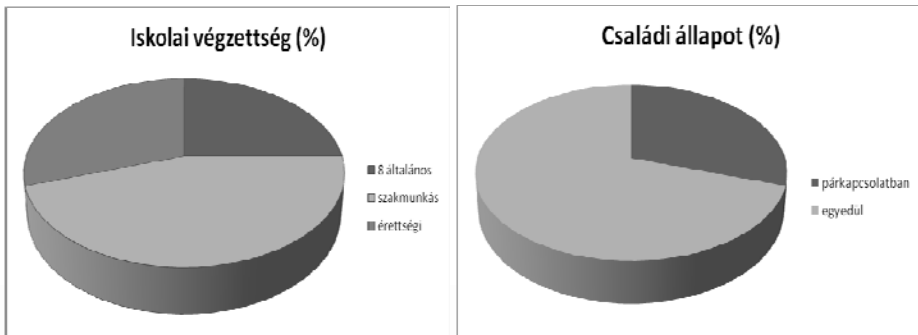
„A csoportban folyamatosan tanulható a másik teljes figyelemmel történő hallgatása, az őszinte – nem kritizáló, tanácsot osztó, kijavító vagy elemezgető – érdeklődés kifejezése, és az intim kapcsolatok ápolásának, tökéletesítésének művészete” (Kelemen, 1994, 92.).

A csoporttagok demográfiai és egyéb jellemzői

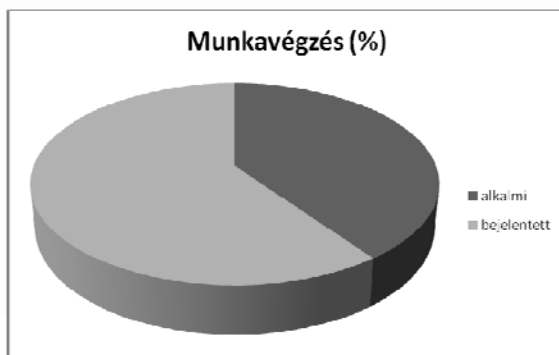
Az alábbiakban a csoporttagok korosztály szerinti összetételéről, iskolai végzettségéről, családi állapotáról, munkaviszonyáról, lakhatási körülményeiről számolok be, továbbá kitérek a csoporttagok kriminális előéletére, illetve arra, hogy – mint elkövetők – milyen kapcsolatban voltak áldozatukkal.

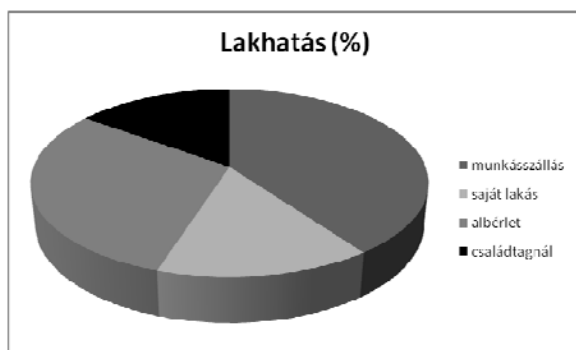
Korábban volt olyan feltételezés, hogy az elkövetők túlnyomórészt időskorúak. Ezt azzal magyarázták, hogy az idős korban jelentkező esetleges organikus károsodások a mentális kontroll csökkenésével járnak, így gyakoribbak lehetnek a deviáns viselkedési formák. Láng 2006-ban – pedofil populáción – végzett kutatásában is a 30-39 év közötti korcsoport szerepelt a legnagyobb arányban a vizsgálati mintában. Vavró (2000) kutatásában a megrontás miatt elítélt, ötven év feletti férfiak aránya 1993 és 1997 között az összes ilyen bűncselekménnyel elítélt felnőtt korúak között mindössze 7,3%-ot tett ki, ami már önmagában is alkalmas a közvéleményben „cukros bácsi” megjelöléssel emlegetett kategória veszélyességének megcáfolására.

A csoporttagjaink között nem volt felsőfokú végzettséggel rendelkező személy, nagyobbik részük egyedül élt.

A csoportba járók valamennyien dolgoztak, nagy részük rendszeres, bejelentett munkával rendelkezett. A kilenc hónap alatt előfordult, hogy egyikőjük pár hónapig munkanélküli lett, de mostanra sikerült munkát találnia. Volt olyan tagunk is, aki nagyon nehéz anyagi körülmények között élt, időszakonként tudott alkalmi munkát vállalni. Egyikük közhasznú munkásként dolgozott, s olyan is volt, aki családtagja vállalkozásában tevékenykedett minimális jövedelemért. A csoport zárásakor valamennyi csoporttagunk dolgozott.

Az anyagi körülményekkel szorosan összefüggő lakhatás sok gondot okozott csoporttagjainknak. Többen laktak munkásszálláson vagy a rokonuknál.

A táblázatokból kitűnik, hogy meglehetősen hátrányos körülmények között élnek, sok nehézséggel küzdenek csoporttagjaink. Ugyanakkor a rendszeres munkavégzéssel esélyt teremtenek maguknak anyagi helyzetük javítására. Csoporttagjaink kétharmada az elmúlt egy évben szabadult, ami indokolja mostani nehézségeiket életük újrakezdésében.

A **DO (Dominancia)** skálán kapott kezdeti 17-es értéke 48-ra emelkedett, vagyis a személy az alárendelt szerep után szociális kezdeményezőkézséget mutat, képes közösségek összefogására, szervezésére.

Az **SY (Szociabilitás)** skálán korábban 4, most 62 pontot ért el. A jelenlegi eredménye szerint könnyen és hatékonyan illeszkedik be közösségekbe, érzékeny a közösségi normák iránt, fejlett a kapcsolatalkotásra való készsége.

Az **SP (Szociális fellépés)** skála korábbi 29-es értéke most 44-re emelkedett. Ez az érték határozott fellépésű, a szociális interakciókat készségszinten szabályozó személyt mutat.

Az **SA (Önellfogadás)** skálán a 30 pont 46-re változott, az illető önmagával szembeni elégedettsége sokat nőtt.

Az **AN (Szorongás)** skálán látható talán a legszembetűnőbben a változás. Az extrém mértékben szorongó, bizonytalan ember (99 pont) a normál övezet alsó határába eső értékével teljesen kiegyensúlyozottá vált.

A **RE (Felelősségtudat)** skálán korábban kapott 28 pont 47-re történő emelkedése szintén megerősíti a kiegyensúlyozottságot.

A **SO (Szocializáltság)** skála 10 pontja 42-re változott: a szociális érettség és a szociális felelősségérzet mértéke jelentősen nőtt.

SC (Önkontroll) skála szintén fontos mutatója lehet a terápiás beavatkozásnak, jóllehet a vizsgált személy korábbi értéke itt nem esett a nagyon alacsony övezetbe (50), viszont a terápia során tovább emelkedett (68). A skála értéke szerint a vizsgálati személy képes viselkedése hatékony szabályozására, indulatai racionális ellenőrzésére, továbbá képes az alkalmazkodás szempontjából előnyös, társadalmilag értékes megoldásokhoz vezető feszültség szabályozásra, a személyiség színvonalát emelő feszültség-loreagálásra.

ES (Énerő) skálán kapott 15 pont 70-re emelkedett, amely megint a kiegyensúlyozottság egyik fontos mutatója.

Monitorozás, visszajelzések, további célok

A program fontos eleme volt a monitorozás, amelyhez kérdőívet vettük fel minden csoportfoglalkozás végén. A kérdőíveket névtelenül – egy erre a célra rendszerezett dobozba – dobhatták be a tagok. A monitorozás célja kettős volt: egyrészt jól szemléltethette a csoporttagokban végbement változást, másrészt rávilágíthatott azokra a fejlesztésre váró területekre, melyeket a program esetleg megcélzott, de mégsem értük el a kellő hatást.

A kérdőíveken a foglalkozások felépítését, a felhasznált segédeszközöket, a foglalkozás információ tartalmát, a foglalkozásvezetők felkészültségét, illetve a csoportfoglalkozást magát értékelték a résztvevők. Az általuk adott átlagos érdemjegy az egyes tételek esetében 4,0 és 4,3 között mozgott.

Fontosnak tartottuk, hogy a csoporttagok elmondhassák mind pozitív, mind negatív véleményüket, élményeiket a programmal kapcsolatban. A „Mit adott Önnek a csoport?” kérdésre számos választ kaptunk. Néhány közülük: „egy relaxációs technikát”, „egy közösséget”, „egy lehetőséget, hogy segítsen

a velem egy cipőben járó embereket és magamat”, „csoportos munkát, bizalmat, pszichológiai segítséget”, „egy nyugodt környezetet, ahol megértésre találtam és meg tudtam beszélni a problémáimat”. A „*Mi az, amit nem kapott meg?*” kérdésre jóval kevesebb válasz érkezett. A válaszok a következők voltak: „újraélési lehetőséget”, „intimebb beszélgetéseket”, „komolyabb házi feladatot”, „elég időt a beszélgetésre”.

Részben a résztvevői vélemények alapján az alábbi célokat, illetve fejlesztésre váró területeket határoztuk meg:

- a csoportterápia folytatása, illetve elkezdése börtön-közegben;
- különböző intenzitású és összetételű csoportok működtetése;
- honlapunk fejlesztése, az internetes tanácsadás létrehozása;
- a csoportterápia kiegészítése egyéni terápiás módszerekkel;
- külföldi tanulmányutak terápiás csoportokat működtető intézményekben;
- szakirodalom fordítása;
- kutatások, utánkötés.

Összefoglalás

A külföldön már évek óta működő – és a hatékonysági vizsgálatokon eredményesnek bizonyult – terápiás csoport magyarországi bevezetését tette lehetővé a Szociális és Munkaügy Minisztérium Nők és Férfiak Társadalmi Egyenlősége Osztályának köszönhető finanszírozás. A csoportunkban alkalmazott kognitív-behavior módszert autogén tréninggel egészítettük ki. Ez a módszer bizonyult más országokban is a legeredményesebb terápiás eljárásnak ebben a körben.

Ez a negyvenórás – bevezető jellegű – program alkalmas a szolgáltatás elindítására, a közvélemény illetve közgondolkodás formálására, a segítő attitűd módszereinek kialakítására, a szükséges és esetleges partnerszervezetek bevonására, illetve feltérképezésére, a potenciális tagok elérhetőségének kialakítására, a várható nehézségek tisztázására. Egészen bizonyosan állíthatjuk, hogy nagyon fontos első lépcsőjét tettük meg egy hosszú és nem éppen egyszerű útnak, olyannak, amelynek folytatására állami garanciák kellenének a leendő áldozatok érdekében. Nagyon fontosnak tartjuk hangsúlyozni a csoporttagok motiváltságát, elköteleződését a változásra, amely biztató kezdete egy folytatódó közös munkának. Jelentős eredménynek tartjuk a kötelezett tagok ellenállásának megszűnését a csoportfolyamat alatt, elköteleződésüket a terápia iránt.

Nagyon sokat dolgoztunk (a legtöbbet) a csoporttagok elérésén. Tudtuk, hogy nagyon nehezen megközelíthető emberekről van szó, olyanokról, akik tagadják, titkolják szexuális irányultságukat, nincs terápiás kultúrájuk, nem fognak könnyen bejönni a csoportba. A munkának ez a része több hónapot vett igénybe.

Az állami költségvetésre rótt terhek ismeretében (egy ember egy éves börtönbüntetése közel három millió forint – 8000 Ft/nap, egy áldozat egyéves pszichológiai kezelése több százezer forint) azt gondolom, hogy óriási eredmény az is, ha csak egy ember nem követ el szexuális bűncselekményt.

S ha hozzátesszük azt, hogy a pedofil bűncselekmények büntetési tételei magasak – akár a 15 évet is elérhetik, máris óriási – 25-35 milliós – gazdasági előnye (is) lehet a beavatkozásnak egyetlen ember sikeres kezelésének köszönhetően. Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagynunk az áldozatok érdekeit sem: azokat, akik elkerülik az áldozattá válást, s ezáltal az esetlegesen hosszú éveket igénybevevő pszichoterápiás kezelést az életminőség csökkenésén túl.

A személyiség-kérdőívben bemutatott vizsgálati személy beavatkozás előtti és utáni adatainak összehasonlítása megerősítették, illetve alátámasztották a terápiás kezelés hatékonyságát már ilyen rövid idő alatt is. Tartós eredményt azonban csak több éves terápiás beavatkozás hozhat, amelynek hatékonyságát a személyiség-kérdőív ismételt felvételével lehet mérni.

A csoportot 2010 szeptemberétől – források hiányában jelenleg önkéntes munkában, a csoporttagok kérésére – tovább folytatjuk. Munkánkról beszámolt a Kékfény 2010. december 13-i adása. A közszolgálati csatornán való szereplésünket a társadalom szemléletformálása szempontjából nagyon fontosnak tartjuk. Munkánk jelentőségét mutatja, hogy az internetes felületnek köszönhetően egyre többen keresnek meg bennünket olyanok is, akik nem kerültek a büntetés-végrehajtás látókörébe, de tisztában vannak saját késztetéseikkel, és segítséget kérnek.

Felhasznált irodalom

- Buda B. (2002): *Szexuális viselkedés*. Budapest, Animula.
- Comer, R., J. (2005): *A lélek betegségei – Pszichopatológia*. Budapest, Osiris.
- Czeizel E. (2000): *A pedofília korszerű értelmezése*. Belügyi Szemle, 2000. 4-5. 104-109.
- Elek B. (2003): *A gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények büntetőjogi megítélésének egyes gyakorlati kérdései*. Börtönügyi Szemle, XXII. évfolyam, 2003. 4. 19-26.
- Gyárfás D. (2005): *Pedofil-profil*. Hírszerző, 2005. augusztus 17. <http://www.hirszerzo.hu/cikkprint.2644> (2008. 12. 20.)
- Hayez, J. Y. – De Becker, E. (1997): *L'enfants victime d'abus sexuel et sa famille: évaluation et traitement*. Paris, Presses Universitaires de France.
- Kelemen G. (1994): *A szex-addikcióról*. Szenvedélybetegségek, II. évfolyam, 1994. 2. 84-92.
- Láng K. (2006): *Betegség vs. bűncselekmény, gyógyítás vs. büntetés – Pedofília*. Kézirat.
- Németh Zs. (2001): *A pedofília értelmezése és kezelése a büntetőjogi reakciók tükrében*. Család, Gyermek, Ifjúság, X. évfolyam, 2001. 5. 4-8.
- Pekáry L. (2006): *Az egyéni tanácsadás lehetőségei pedofil klienssel*. Szakdolgozat. Tanácsadás Pszichológia Intézeti Központ, Budapest.
- Proulx, J. (1993): *La récidive*. In: Aubut, J. et coll.: *Les agresseurs sexuels – Théorie, évaluation et traitement*. Maloine, Paris – Les Éditions de la Cheneliere, Montréal. 260-265.
- Rózsa J. (1977): *Szexuális bűnözés*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Selg, H. (1994): *A szexualitás mint fenyegetés*. Szenvedélybetegségek II. évfolyam, 1994. 1. 32-41.

- Szilágyi V. (2005): *Szexuálpszichológia tankönyv és dokumentáció*. Budapest, Medicina Könyvkiadó Rt.
- St-Yves, M. - Pellerin, B. (2000): *Tettes és áldozat egy személyben. Szexuális bűnözők áldozati múltjának vizsgálata*. Belügyi Szemle, XXXVIII. évfolyam, 2000. 4-5. 174-183.
- Tringer L. - Mórotz K. (1985): *Klinikai viselkedésterápiák*. Budapest, Magyar Pszichiátriai Társaság.
- Vavró I. (2000): *A család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények néhány demográfiai vonatkozása*. Szenvédélybetegségek, VIII. évfolyam, 2000. 4. 287-296.
- Weiss, P. (2000): *Pszichológiai változások a szexuális bűnelkövetők terápiás kezelése folyamán*. In *Szenvédélybetegségek - 2000*. VIII. évf. 1. sz, 30-33.
- Weiss, P. - Zimanová, J., - Hubálek, S. (1999): *A szexuális bűnözők komplex adaptációs terápiája*. Szenvédélybetegségek, VII. évfolyam, 1999. 4. 286-288.

Lőrincz József

Visszatekintés a személyi állomány felkészítésének múltjára*

A börtönügyben a magasabb szakmai képesítést, kvalitásokat és az alaposabb felkészülést, tájékozottságot igénylő tulajdonságokat a XX. század elejétől követelték meg a személyzet tagjaitól, ekkortól vált ugyanis a szakma bonyolulttá, váltotta fel Európa-szerte, így hazánkban is a büntetés megtorlási célját a megelőzési cél. Több előzmény után az első átfogó és rendszeres miniszteri előírás a börtönsemmélyzet képesítéséről 1926-ban jelent meg (12.000/1926. IM. sz. utasítás).

Érdeemes felidézni az akkori személyi állomány összetételét, képesítési követelményeit egy későbbi összehasonlítás céljából.

Az 1930-as adatokat alapul véve: Magyarországon 6 országos büntetőintézet, 24 törvényszéki fogház és 90 járásbírószáki fogház működött. Ez a kapacitás összesen 10 100 fogvatartott elhelyezésére volt alkalmas, 1930-ban 9 ezer fő volt a létszámuk. Az állománytábla szerint a rendszeresített tisztviselői (tiszt) állomány létszáma 94 fő volt (ide tartoztak az igazgatók és helyetteseik, a fogalmazók, a főtisztek és tisztek, valamint a fogházfelügyelők és fogházgondnokok), továbbá 88 fő nem főhivatású, ún. tiszteletdíjas alkalmazott (lelkész, tanító, orvos) tartozott a tisztviselők körébe. A személyi állomány zömét, 1 460 főt az őri állomány tette ki.

Az 1926-os IM utasításban a képesítési előírások az általános erkölcsi és jogi követelményeken túl már iskolai végzettséget is meghatároztak az alkalmazás előfeltételeként (így az igazgatónál és a fogalmazónál jogi végzettséget, a főtiszteknél, tiszteknél érettségit, az őrszemélyzetnél a fegyverforgatásban, az írásban, olvasásban és elemi számolásban való jártasságot, a nőfelügyelőknél további követelményként a házi- és a női ipari munkában való jártasságot). A tisztviselői kar folyamatos szakmai tájékozottságáért az irányítást ellátó ügyészek voltak felelősek. Az újonnan munkába álló őrszemélyzetet négyhetes fogházóri tanfolyamokon képezték ki, főleg a büntetőtörvények lényegi és a rendtartások alapos ismeretére. A képzést az intézeti vezetők és a tisztek helyben végezték.

A II. világháború után a korábbi szakszemélyzetnek csak egy kis része – az igazoló eljárás során alkalmasnak minősítettek – került vissza a szolgálatba. Ekkortól nagy számban kerültek a szervezet vezetői és végrehajtó állományába munkás- és parasztkáderek, akik felmentést kaphattak a közalkalmazottak képesítési követelményeinek (1150/1945. ME sz. rendelet) előírásai alól. 1947 őszétől azonban már előre látható volt, hogy újabb személyi revízió lesz, hogy a fokozott politikai-világnézeti elkötelezettséget igénylő büntetőpolitika a régi, „reakciós” rendszertől örökölt személyi állomány alkalmasságát megkérdőjelezi.

* A Magyar Börtönügyi Társaság és a büntetés-végrehajtási szervezet által rendezett, a Kriminál-expo 2010 szakkiallítás és konferencia keretében 2010. november 23-án megtartott szakmai tanácskozáson elhangzott előadás szerkesztett változata.

A régi személyi állomány csaknem teljes cseréje 1949-ben történt meg. A szolgálattal túlterhelt, hiányos ellátású és felkészültségű személyzet alapvető szakismeretekre való felkészítése intézeti keretek közt történt meg. 1951-ig az őri állomány kéthónapos szakmai felkészítését négy országos intézetben (Szeged, Vác, Sopronkőhida, Gyűjtőfogház) látták el, de a képzőhelyek az alapképzésben így sem tudtak lépést tartani a személyzet nagyarányú kicserélődésével.

Az új tiszti állomány felkészítése 1948 tavaszán kezdődött (az IM. LI. Főosztálya utasítása alapján). A tisztek gyorsított kiképzése négy alkalommal 6, 8, majd 12 hónapos tanfolyami kurzusokon keresztül folyt 1954-ig. Önálló képzőhely hiányában a tanfolyamok részére kezdetben a Gyűjtőfogház egyik épületében alakítottak ki előadótermeket és szálláskörletet. A tananyagban a politikai ismeretek, valamint a közismereti tárgyak (számтан, helyesírás, földrajz, történelem) oktatása dominált. A szakanyagok feldolgozására (őrszolgálat, jog, anyagi-pénzügyi ismeretek, lő- és harcászati kiképzés, hivatalos levelezés, büntetésnyilvántartási ismeretek) a képzési idő harmada állt rendelkezésre.

1951-től a X. kerületi Maglódi út 125. szám alatti, volt egyházi ingatlant jelölték ki abból a célból, hogy a büntetés-végrehajtás a személyzet teljes képzési és továbbképzési igényeinek egy helyen tudjon eleget tenni. Itt alakult meg 1951 végén a Bv. Központi Kiképző Iskola. A tisztképzést és a tiszthelyettes-képzést egyaránt folytató intézmény, amely – parancsnoka neve után – „Bakondi Akadémia” néven vált ismertté, 1960-ig működött. Itt szervezték meg 1960-ban az első rabnevelői tanfolyamokat is.

A büntetés-végrehajtás 1952. március elsejével a Belügyminisztérium irányítása alá került, ami a bv. személyzet képzési rendszerében is jelentős, egyes elemeiben máig kiható változásokat hozott. Megkezdődött a bv. személyzet szakmai képzésének integrálása a BM képzési rendszerébe, amely állománycsoportonként alakította ki struktúráját felső-, közép- és alapfokú képzésre.

A bv. szervezet tiszti állományának (tisztjelöltjeinek) oktatása – a rendőrtisztképzéssel együtt – az 1959-ben létesített BM Rendőrtiszti Akadémián (RAK) folytatódott, ahol a Bv. Szakcsoport két tanára látta el a szaktantárgyak oktatását. A bv. testület középfokú szakmai képzése 1960-ban kezdődött el a BM Kun Béla Tiszthelyettes-képző Iskolán (1981-től Zászlósképző Iskola). A testület tisztes és tiszthelyettes állományának alapfokú szakmai képzése, a Bv. Központi Kiképző Iskola felszámolását követően, 1961-től Kistarcsán, a BM Alapfokú Rendőriskolában történt 1975-ig, hat hónapos, bentlakásos tanfolyamon. Az iskola azonban évente csupán 60-80 fő bv. dolgozót tudott fogadni, ezért itt ismét állandósult a lemaradás.

A fegyveres testületek állami iskolai végzettségét a 70-es évek elejéig NET határozat (129/1964. sz. NET. határozattal módosított 105/1959. sz. NET. Határozat) írta elő; ez a tisztek esetében megelegetett középiskolai, vagy ezzel egyenértékű, a tiszthelyettesek esetében a 8. általános iskolai végzettséggel. A büntetés-végrehajtásnak az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alá kerülését követően (1964. jan. 1.) a bv. személyzet szakmai képzési rendszere, a képzés intézményi háttere lényegileg nem változott.

1965-ben az MSZMP Pol. Biz. vizsgálata nyomán nem volt alaptalan a személyi állomány általános- és szakműveltségének hiányosságait kifogásoló megállapítás. Ekkoriban a tiszthelyettesi állománynak 85%-a csupán általános iskolai végzettségű volt, a tiszti állománynak pedig mindössze 16%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel.

Az 1971. derekán megjelent 1971. évi 10. számú törvényerejű rendelet a fegyveres testületek számára magasabb követelményt, így tiszteknél főiskolai, vagy egyetemi végzettséget írt elő. Ennek teljesítése érdekében az 1972/73-as tanévtől a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, a Pénzügyi és Számviteli Főiskolán és a Rendőrtiszti Főiskolán indult meg bv. szakos, felsőfokú képzés. Ekkortól bátortalan kísérletek indultak a szakterület tudományos feltárására, különösen a kriminálpedagógia, a bv. pszichológia és a bv. jog területén. Mindez hozzájárult a tanfolyami- és az iskolarendszerű képzés ismeret- és követelményrendszere színvonalának emeléséhez, a büntetés-végrehajtási munka szakmai arculatának lassú átrajzolásához. A szakmai tevékenység személyi-szubjektív oldalának fejlődését elősegítette a 70-es évek elejétől meginduló generációváltás is, a korábbi évtizedek osztályharcos szemléleti terheitől mentes, felkészültebb állomány színrelépése.

Az 1971-ben megalakult Rendőrtiszti Főiskola első „vendég” tanszékén, a büntetés-végrehajtási szakon, 1972. szeptember 1-én indult meg a tisztképzés, amely azóta is folyamatosan biztosítja a bv. szervezet tiszti utánpótlásának egy részét. A saját, felsőfokú iskolarendszerű képzés a tőlünk nyugatra eső országokban nem szokványos, ott leginkább a felsőfokú végzettségűek átképzése érvényesül. Nálunk akkor részben a képzettségbeli lemaradás ledolgozása, részben pedig a kedvezőtlen pályaképünk miatti jelentős tiszti fluktuáció miatt vezettük be a képzésnek ezt a formáját.

1972-től 1984-ig a fent említett három főiskolán 370 fő kapott felsőfokú diplomát, ez ugyan rendkívüli erőfeszítések árán történt, de 12 év alatt lényegében elértük, hogy a tisztek csaknem 80%-ának felsőfokú végzettsége legyen. 1984-től szükségtelenné vált a belső erőből történő intenzív képzés, a szegedi tanárképzőn és a pénzügyi főiskolán megszüntettük az oktatást, ettől kezdve az évi kb. 100-120 tiszt utánpótlásának 70%-át diplomások átképzésével, 30%-át pedig a Rendőrtiszti Főiskola nappali és levelező szakos hallgatóiból neveltük ki. 1984-től vezettük be a diplomás újfelszerelők 2 éves tanfolyami rendszerű próbaszolgáltatás és bv. szakvizsgára való felkészítését. Ezzel, ha száz év késéssel is, de megvalósult Balogh Jenő egykori igazságügyi államtitkárnak 1888-ban felvetett gondolata a börtönügyi szakemberek szakvizsgáztatásáról.

Megjegyzésre érdemes, hogy a 80-as évek közepére a fentebb felvillantott 1930-as helyzethez képest tiszti, vagy tiszti beosztású állományunk aránya a személyi állományon belül jelentősen megnőtt, míg ugyanis 1930-ban 1 tisztre 15, addig 1985-ben 1 tisztre csupán 4 tiszthelyettes jutott. Ez a körülmény a képzés-átképzés hangsúlyáthelyezését is magával vonta. Míg a 60-as és 70-es években a bv. személyzetének anyagi-pénzügyi ellátottsága általában nem volt kedvezőtlen-

nebb a többi fegyveres testületekénél, addig a 80-as évekre a különbség szembetűnővé vált, ezen kívül a börtönök túlzásfolttsága miatt a munkahelyi feltételek romlása nem csupán a tiszthelyettesi állomány, de a kvalifikált munkaerő, köztük számos pedagógus, pszichológus és gazdasági szakember elvándorlását indította meg. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők évenként csaknem 10%-os fluktuációja azonban nem csupán jövedelmi okokra, hanem a számukra nehezen elviselhető légkörre is visszavezethető volt. Annak oka, hogy a pályakezdő, vagy a szakterület iránt érdeklődő fiatal értelmiségiek néhány év múlva csalódottan távoztak – többek között – az volt, hogy az intézetek többségében uralkodó merev, militáris hierarchia szinte teljesen elfojtotta a rugalmas gyakorlati megoldások, módszerek keresésének lehetőségét. Egy 1987-ben végzett felmérés szerint a megelőző tíz évben a testülethez „kívülről” érkezett diplomások közül minden második, az ún. „belső képzésben” (pl. a Rendőrtiszti Főiskolán) végzetek közül minden ötödik távozott a testülettől. A belső képzés előnye más vonatkozásban is szembetűnő volt az 1987-es bevalás-vizsgálat alapján. Az addig végzett 397 tisztból 70 fő került vezetői beosztásba, közülük 11 intézetparancsnok, 10 parancsnokhelyettes, 27 alparancsnok és 22 fő az Országos Parancsnokság szakértői állományába került. Az ekkor megkérdezett végzősök 65%-a elégedett volt a pályafutásával (anyagi elismertségével azonban csak 42%-uk).

Mint arra a korábbiakban már utaltam, a BM Alapfokú Rendőriskola a bv. tiszthelyettes-képzési igényeinek csak töredékét volt képes kielégíteni. Emiatt, valamint az intézetek helyi képzés alóli mentesítése céljából 1973-tól 1976-ig Tökölyön is szerveztek bentlakásos alapfokú őri tanfolyamokat, azonban ez sem volt elegendő a folyamatosan jelentkező új igények kielégítésére.

A tiszthelyettes-képzésben újabb változást jelentett a Bv. Alapfokú Iskola 1976-os megalapítása Vácott (1984. április 12-től Bv. Tiszthelyettes-képző Iskola), amit a szakmaibeliak az iskola parancsnokáról ZAK-nak, Zibrinyi Akadémiának nevezték el. Az új intézmény a központi szakmai képzés szervezését, tartalmát és a képzés minőségét illetően komoly előrelépést jelentett, azonban kapacitását illetően már az indulástól kezdve szűknek bizonyult.

Ezt követően a rendszerváltozásig nem következett be számottevő változás. A büntetés-végrehajtás aktuális személyzeti és képzési gondjait a változó mértékű létszámihiány, a „feltöltetlenség” és az állománycserélődés magas aránya határozta meg. Miközben a képzések tartalmi vonatkozásban döntően kielégítették a szakmai igényeket, az alapfokú képzésre kötelezettek körében egyre halmozódott a lemaradás. 1992-ben már mintegy 1 200 fős képzési elmaradást regisztráltak, ami azt jelentette, hogy a fogvatartotti közegben szolgáltatást teljesítő tiszthelyettesi állomány közel egyharmada nem rendelkezett a beosztásához előírt szakmai képesítéssel.

A büntetés-végrehajtás vezetése ekkor ismét a már évtizedekkel korábban bevált szükségmegoldáshoz nyúlt. A kijelölt országos intézetekre támaszkodva tíz körzeti képzési központ alakult ki, melyekben egységes követelményrendszer, tematika és módszertan alapján 1993-ban kezdődött meg a tiszthelyettesek

5 hónapos, levelező rendszerű felzárkóztató képzése. A körzetesített képzés két év alatt látványos eredményeket hozott: 1995-re a képzési elmaradás már mindössze 200 fős volt. A képzésben jelentkező gondok ellenére 1992-ben kidolgozásra került egy új alapképzési szisztéma, amely a 8 hónapos képzési időszak alatt az iskolai elméleti és intézeti gyakorlati képzési szakaszok változtatására épült.

Az 1994–95-ben végzett tervező, elemző munka eredményeként tisztázódott, hogy a váci iskola szükséges méretű fejlesztéséhez nem biztosítható beruházási forrás, a megoldást egy új létesítmény falai között kell keresni. Így került sor 1995 végén a X. kerület Újhegyi úti, volt önkormányzati általános iskola épületének kiválasztására és megvásárlására. Az épület felújítása, a felnőttképzés követelményeinek megfelelő átalakítása és felszerelése után itt kezdte meg működését az 1996. szeptember 4-ei dátummal alapított új bv. intézmény, a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja (BVOK).

Összefoglalásként elmondható, hogy a történeti visszatekintésből nyomon követhetők azok a komoly erőfeszítések, amelyek a bv. személyzet szakmai képzési rendszerét az ellátandó feladatkör fontosságához kívánták alakítani, ugyanakkor az is látható, hogy korszakonként ebben jelentős eltérések, esetenként visszalépések is voltak. A honi börtönügyben kezdetektől fogva az új munkavállalóknak világosan meg kellett ismerniük, hogy milyen szerep hárul rájuk és szerepükhöz milyen felelősség tartozik. Ennek érdekében megkövetelték a szolgálati beosztások szintjeihez kapcsolódó optimális képzettséget, amely megalapozta a szolgálatellátás során megkívánt szakmai magabiztosságot, illetve biztosítani kellett a személyi állomány számára a munkája leghatékonyabb végzéséhez szükséges tájékoztatást.

Az általánosan levonható tapasztalat az, hogy míg a tisztképzésünk, illetve átképzésünk a szakma mennyiségi és minőségi követelményeinek általában megfelelt, addig a közép- és alapkú képzés intézményi, személyi és tárgyi feltételrendszere már nem volt képes folyamatosan kielégíteni a szervezet újratermelődő igényeit, főleg a szakma megtartó erejének hiányosságai és az ebből fakadó jelentős fluktuáció, valamint a rendelkezésre álló (főleg személyzeti és pénzügyi) háttérfeltételek hiányosságai miatt.

Zakhar Tibor

Gondolatok a megújuló alapképzésről*

„...jó szóval oktasd, játszani is
engedd szép, komoly fiadat!”
(József Attila: *Levegőt!*)

A büntetés-végrehajtási szervezet jelenlegi, a korábitól gyökeresen eltérő alap- és középfokú képzési rendszerének, valamint az iskolában, a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjában folyó szakmai munkának a bemutatását célszerű egy kis történeti visszatekintéssel kezdeni. Ezért ebben az írásban igyekszem a személyi állomány oktatása elmúlt tizenöt évének, az 1996-tól a mai napig terjedő szeptét felölelni.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja 1996-ban a váci Tiszt-helyettes-képző Iskola jogutódaként vette át a közalkalmazottak, a tiszthelyettes, illetve a zászlós rendfokozatban lévő személyi állomány képzését. Alapító okiratunk szerint feladatunk a hallgatók szakmai oktatása, szakképzése, továbbképzése, szakmai vizsgáztatása. Ezen kívül az iskola szervezi a büntetés-végrehajtás éves sportrendezvényeit, illetve koordinálja az ilyen jellegű megkereséseket a társ fegyveres rendvédelmi szervektől.

Amikor az Újhegyi úton megkezdődött a személyi állomány képzése, a hallgatóinkat egy bevezető 3 hetes tanfolyamra iskoláztuk be (ekkoriban a kollégák még a kötelező sorkatonai szolgálatot követően kerültek a szervezethez). A három hétből négy napot tett ki a lövészeti előkészítés és a lögyakorlat végrehajtása, valamint voltak – és természetesen a mai napig is vannak – különböző, nem közvetlenül a feladat ellátásához kapcsolódó előadások.

Könnyen kiszámolhatjuk, hogy ebben a rendszerben kilenc nap elméleti oktatás után kerültek ki hallgatóink az intézetbe, és lettek szolgálatba állítva.

Erre a három hét bevezető képzésre épült rá az alapképzés 5x1 hete levelő módszerrel.

Az oktatás 2006-ig, azaz mintegy tíz évig ebben a formában történt. Ekkoriban erősödött fel a képzés korszerűsítésének igénye, amelyet az oktatási központ akkori igazgatója, dr. Lipták László „A személyi állomány szakmai képzése és a képzési rendszer korszerűsítésének irányai” című, a Börtönügyi Szemle 2004. évi 3. számában megjelent cikkében már körvonalazott. Első lépcsőben sikerült – elsősorban a sorkatonai szolgálat megszűnésével indokolva – a bevezető három hetet négy hétre növelni. Ezzel párhuzamosan azonban egy új feladatot is kapott az iskola, hiszen a tanmenetbe sokkal nagyobb hangsúllyal kellett beilleszteni az alaki foglalkozásokat és a szolgálati ismereteket, így azt a plusz egy hetet gyakorlatilag a két tananyag elsajátíttatása ki is töltötte.

* A Magyar Börtönügyi Társaság és a büntetés-végrehajtási szervezet által rendezett, a Kriminál-expo 2010 szakkiallítás és konferencia keretében 2010. november 23-án megtartott szakmai tanácskozáson elhangzott előadás szerkesztett változata.

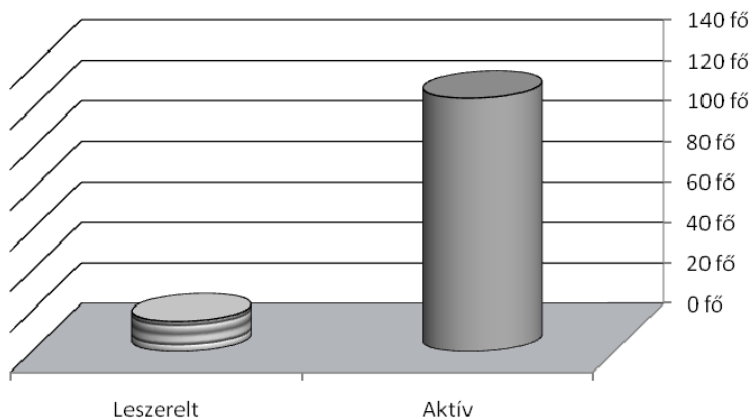
Mára egyébként eljutottunk oda, hogy egy 30 fős osztályban már csak jó esetben egy-két fő van, aki korábban volt sorkatona. Ez annyiban nehezíti az iskola, illetve a hallgatóink helyzetét, hogy míg korábban a katonaviselt embernek volt fogalma a fegyveres testületnél uralkodó hierarchiáról, az alakiasságról, az egyenruhát viselő személy kötelességeiről, és ezeknek az ismereteknek a birtokában tudott döntené, hogy jelentkezik-e „smasszernak”, vagy sem, addig a mai fiatalok csak az iskolában szembesülnek ezzel a légkörrel. Sajnos jó néhányan rá is döbbennek, hogy nem nekik való ez a hivatás. Ezzel önmagában nincs is baj, hiszen senki nem születik fegyőrnek. A gond csak az, hogy a felismerésig eltelik három és fél hónap, és az illetők ekkor nyújtják be felmondásukat. Talán visszatartó erőnek minősülhet ezen a téren a Hszt. módosítása (lásd a 2009. évi CXLI. tv. 63. §-át), miszerint ha az egyéves próbaidőn belül történik a leszerelés, akkor a felmerülő költségeket a távozó kollégával vissza kell fizettetni.

Visszakanyarodva az alapképzéshez: természetesen a három, illetve később a négy hét sem jelentette azt, hogy ezzel minden tudást megszerzett a hallgató, csak annyit, hogy szolgálatba volt állítható. Ahogy fentebb már említettem, ezt a bevezető képzést követte az 5x1 hetes alapfokú oktatás. Az összevonások közötti időszakokban a tanulók saját intézetükben látták el szolgálati feladataikat, ami arra ugyan jó volt, hogy gyakorlatot szerezzenek, hiszen ténylegesen szolgálatba voltak állítva, azonban az elméleti tárgyak tanulására a tapasztalatok alapján nem sok idő maradt.

A képzési rendszer hiányosságai már akkor érezhetőek voltak, többek között azért is került beindításra 1998-ban az OKJ-s képzés biztonsági felügyelő és biztonsági főfelügyelő szakon. A szakképzés működésének öt éve alatt 140 fő hallgatónk végzett ebben a képzési formában. A rendszer 2009-es újraindítása előtt munkatársaimmal végeztünk egy utánkötéses bevalási felmérést az ezeken a szakokon végzett kollégák körében.

OKJ-s képzés 1998 és 2003 között

Biztonsági felügyelő és biztonsági főfelügyelő szakon végzett 140 fő
2009 októberig leszerelt 15 fő

Azt tapasztaltuk, ahogy a diagramon is látszik, hogy a biztonsági felügyelő és biztonsági főfelügyelő szakon végzett tanulóink 89%-a 2009-ben még aktív állományban volt.

Ha az utóbbi évek magas fluktuációs mutatóit nézzük, akkor igen jónak tűnik ez az eredmény. A továbbtanulás terén is közel 20%-os a tanulmányaikat folytatók aránya, tizennyolcan tanultak tovább a Rendőrtiszti Főiskolán és nyolcan egyéb állami felsőoktatási intézményben.

Ennyi történeti visszatekintés után a következőkben az alapképzés jelenét, tartalmi elemeit és egyéb jellemzőit szeretném ismertetni.

A negyedik hét 2006-os bevezetését követően két éven belül már látszott, hogy az alapképzés egy héttel megnövelt ideje is kevés, ezért 2008 elején elkezdtük kimunkálni annak a lehetőségét, hogy a következő lépcsőben 14 hétre emeljük az oktatás idejét. A tervezéskor gyakorlatilag összevontuk a bevezető és az alapképzésünket, és a képzés idejét megtoldottuk további öt héttel. Megjegyzendő, hogy volt már valamilyen tapasztalatunk a 14 hetes képzést illetően, hiszen 2006-ban, a tiszalöki és a szombathelyi intézetek betelepítését megelőzően az ot-tani állományt már ilyen időtartamban oktattuk.

A 14 hetes képzés főbb célkitűzéseit, illetve jellemzőit a következőkben határoztuk meg:

- A katonai alapismeretek oktatását is magában foglaló alapképzés eredményeként a korábbinál jobban kiképzett, a szolgálati feladatokat színvonalasabban ellátó büntetés-végrehajtási dolgozók kerüljenek ki az iskolából.
- Több új tantárgy (informatikai ismeretek, gazdálkodási ismeretek, szolgálati viselkedés lélektana, alaki ismeretek, rendvédelmi közelharc stb.) oktatására nyíljon lehetőség.
- A bevezető és az alapfokú képzés összevontan kerüljön megszervezésre.
- A képzési rendszer 3 hetes szakmai gyakorlatot is magában foglal, amely hatékony gyakorlati képzést jelent.
- A képzés nappali tagozatos jellege folyamatos tanulásra készíti a hallgatót.
- A hosszabb időtartamú elméleti képzés több gyakorlati elemmel bővült (a hallgatók terepfoglalkozásokon vesznek részt a Fővárosi Bv. Intézetben, valamint a Budapesti Fegyház és Börtönben).
- A kikerülő hallgató a korábbinál magasabb szintű elméleti ismerettel és alapvető szakmai gyakorlattal rendelkezzen, amely növeli a határozottabb, magabiztosabb és önálló szolgálat-ellátására való alkalmasságát.

Az előkészítő munkálatokat követően 2008 szeptemberében indítottuk el az új oktatási formát, és ahogy az új felszerelőknek is egy év próbaidőt adunk, így a képzést is egy év próbaidővel indítottuk útjára. Azóta – a próbaévet követően – már véglegesítettük a 14 hetes formát, sőt azt egy úgynevezett nulladik héttel meg is hosszabbítottuk. Ezt a hetet a felszerelést követően a saját intézetükben töltik a jelentkezők, hogy az iskola előtt egy kis „börtönszagot” is érezzenek.

A korábbi oktatáshoz képest sikerült az óraszámokat minden tantárgyból megemelni, külön tanár alkalmazásával alaki foglalkozást tudtunk beépíteni a tanmenetbe.

Az összóraszámot tekintve: 250 óra helyett 478 órában oktatjuk a hallgatókat. Igaz, hogy ebből 120 óra gyakorlat, de még így is marad 358 óra, azaz 108 elméleti órával emeltük meg a képzés óraszámát, növelve ezzel az oktatás nagyobb hatékonyságának esélyét is. Az indulás óta 987 főt iskoláztunk be.

Az elején az intézetek részéről észlelhető volt egy kis kétely amiatt, hogy 14 hétre el lehet-e engedni a kollégát, illetve, hogy mi lesz azokkal a beosztásokkal, amiket amúgy is csak nagy nehézségek árán tudtak betölteni. Ezért, az ilyen esetek orvoslására szerepel a rendszerben egy „menekülő út”: a büntetés-végrehajtási szakmai oktatás és vizsgáztatás rendszeréről szóló 1-1/33/2009. (VII. 1.) OP intézkedés lehetőséget ad bizonyos esetekben arra, hogy a kolléga a saját intézetében felkészülve csak konzultációra, illetve a vizsgára jöjjön el az Oktatási Központba. A rendszer működésének két éve alatt ezidáig 68 kolléga vizsgázott ilyen formában, ami évenkénti bontásban intézetenként 1-1 főt jelent. Számunkra ez az alacsony szám azt mutatja, hogy működőképes így is a rendszer, nem okoz komoly problémát az intézeteknek a hallgatók beiskolázása.

Az induláskor egy képzeletbeli mérleg serpenyőjébe tettük az új rendszer melletti és elleni érveket. A negatív tényezők legfontosabbikja az új rendszer költségvetési oldala volt. Az biztos, hogy valamilyen mértékben költségesebb ez a forma, hiszen, ha a gyakorlat idejének heteit nem is számoljuk, akkor is két heti szállódíjjal, rezsivel többet fizetünk a tanulóink után, mint korábban. Természetesen emellett a 14 hét alatt a kollégák teljes fizetést kapnak. Ám, ha most, a kétéves működés után tesszük mérlegre a költségeket és a hasznot, amit ez a rendszer nyújtani tud, akkor azt gondolom, hogy a mérleg nyelve egyértelműen az új képzésünk irányába billen.

Ahhoz, hogy az alapképzés korszerűsítése után még egyet tudjunk előrelépni 2009 októberében újraindítottuk az OKJ-s képzésünket. Az első vizsgaidőszak óta csak fél év telt el, ezért a képzés bevalásával kapcsolatban messzemenő következtetéseket még nem tudunk levonni.

Ugyanakkor a képzés során jelentkező kedvező tapasztalatok alapján tavaly ősszel is indítottunk egy osztályt büntetés-végrehajtási felügyelő I. szakon. A felügyelők képzése két modulban 14 féle előadáson összesen 1 130 óraszámban történik. A hallgatók három alkalommal 4-4 hét gyakorlaton is részt vesznek, és fontos, hogy ebből egy hónapot nem a saját intézetükben töltenek el, amely által is tovább bővülnek tapasztalataik a gyakorlati munkavégzés során. Első moduljuk, a 0725-06-os rendészeti ismeretek, a rendőri modullal teljes mértékben meg-egyeznek. Kétszer tesznek modulzáró vizsgát, az év végén pedig egy szakmai vizsgát, ami bizottság előtt történik.

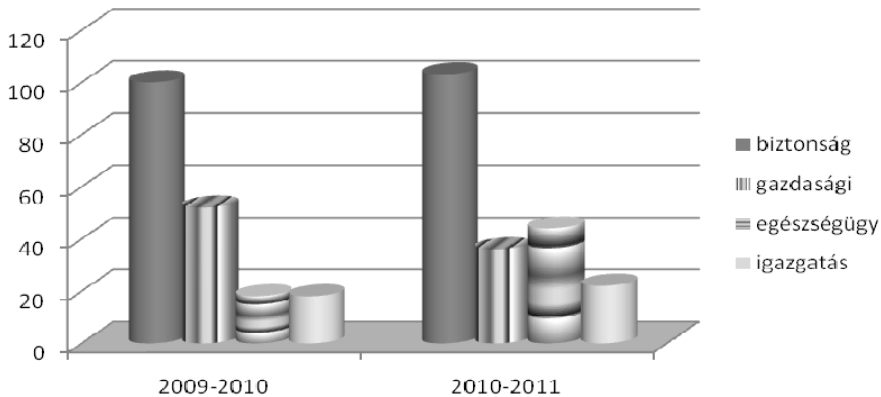
Komoly munkát jelentett számunkra ennek az új kihívásnak megfelelni, de bízom abban, hogy eleget tudtunk és tudunk tenni ennek a feladatnak is, valamint, hogy fáradozásainkat a későbbiekben az ezen a szakon végzett hallgatók szakmai felkészültsége is igazolni fogja.

Az alapozó és az OKJ-s képzés mellett az iskola másik fontos feladata a büntetés-végrehajtási szervezet dolgozóinak középfokú képzése. Ez – az előzőekkel ellentétben – egy specialista-képzés jellegű oktatási tevékenység, vagyis meghatározott szakterületre, beosztásra készítjük fel a hallgatókat. Az oktatás hatékonyságát nagymértékben befolyásolja, hogy a képzésben résztvevők már eltöl-

töttek egy bizonyos időt a szervezetnél, parancsnokaik alkalmasnak tartják őket komolyabb feladatokra, valamint rendelkeznek a szükséges elméleti és gyakorlati előképzettséggel. Az oktatásnak ez a formája biztonsági, egészségügyi, igazgatási és gazdálkodási szakon történik.

Középfokú képzés

hallgatók megoszlása szakonként

A középfokú képzés formáját tekintve levelező képzés, hatékonysága éppen ezért nagymértékben függ a résztvevők motiváltságától, hosszabb távú céljaitól.

Iskolánk részt vesz a felsőfokú szaktanfolyami képzésben is, itt azonban az RTF tanárainak közreműködése mellett a mi feladatunk inkább technikai és adminisztratív jellegű.

Van még egy állománycsoport, az alap- és középfokú állami iskolai végzettséghez kötött álláshelyeket betöltő közalkalmazottaké, amelyről szót kell ejtenünk. Az ő képzésük a jelenlegi szabályozásnak megfelelően az intézetekben történik, felkészülésükhöz azonban az Oktatási Központ biztosítja a tananyagot. A képzés ismeretanyagát tanáraink 2010 végén átdolgozták, kiküldtük azt minden intézet részére, így a közalkalmazott kollégák a frissített tananyagból tudnak felkészülni.

Összegezve elmondhatjuk, hogy az utóbbi néhány évben sok munkával sokat tudtunk előrehaladni a képzés korszerűsítése terén, megfelelően ezzel a „Felelősen, felkészülten” program 7.3.2 pontjában, a képzés, továbbképzés rendszerének korszerűsítése kapcsán meghatározott feladatoknak. Eredményeink ellenére sem lehetünk azonban teljes mértékben megnyugodva, nem dőlhetünk hátra, mondván, hogy mi már mindent megtettünk, és a többi csak a tanulóinkon múlik. Az Oktatási Központ dolgozóival azt valljuk, hogy az élethosszig tartó tanulásnak a XXI. században kiemelt szerepe van, és amúgy sem létezik olyan képzés, amelynek a végén azt lehetne mondani, hogy a hallgató már mindent tud.

Bárhogy is alakul a rendvédelmi szervek tervezett egységes képzési rendszerének kialakítása, szeretnénk a büntetés-végrehajtás személyi állománya képzésében kimunkált értékeinket a jövőben is megtartani.

Huszár László

A speciális képzési formák helye, szerepe a büntetés-végrehajtásban*

Azok a speciális képzések, amelyekről beszélni fogok, jelenleg csak részben kapcsolódnak a büntetés-végrehajtás személyi állományának képzési rendszeréhez, remélem azonban, hogy a későbbiekben annak szerves részévé válnak.

Alapvetően három speciális képzés alakult ki a büntetés-végrehajtási szervezetnél az elmúlt két évben. Az egyik a mediátorképzés, amely külső előadóktól, illetve külső források meglététől függ. A másik kettő „saját fejlesztés” eredményeként valósult meg: a Bv-KIT jellegét tekintve túsztárgyaló, illetve incidenstárgyaló tanfolyam, az SHRT-képzés pedig extrém stresszhelyzetekben járul hozzá ahhoz, hogy a kollegák sikeresen tudják kezelni azokat. Ezeknek a képzéseknek a kifejlesztésére a „Felelősen, felkészülten” program „Európai színvonalú személyzet” című alprogramjának intézkedései adtak keretet és lehetőséget.

Miután ezek a képzések még nem kapcsolódnak a büntetés-végrehajtási szervezet azon intézményeihez, amelyek fő profilban képeznek (mint a Bv. Oktatási Központ vagy a Rendőrtiszti Főiskola Bv. Tanszéke), jelen pillanatban, talán kicsit szokatlan módon, az országos parancsnokság Stratégiai Elemzési és Tervezési Főosztálya – több főosztállyal és bv. intézettel együttműködve – végzi szervezésüket.

Először az SHRT-képzésről szólnék néhány szót. Ennek az képzésnek az a legfontosabb szerepe, hogy a képzendő állomány gyakorlati tapasztalatokat szerezzon a magas rizikójú és a szokásosnál intenzívebb stresszt kiváltó szolgálati helyzetekről és azok megoldásáról.

Az a tapasztalat, hogy ilyen helyzetben az emberek módosult tudatállapotba kerülnek, és nagyon nagy valószínűséggel nem tudnak úgy reagálni, mint ahogy azt a normál képzés során megtanulták.

Itt visszautalok az OKJ-s képzés vizsgaszituációjára, ahol azt lehetett tapasztalni vizsgáztatóként, hogy viszonylag egyszerű műveleteket, mint például milyen sorrendben kell a könnygázszerű palack tokját és a bilincstokot feltenni az övre, a vizsgahelyzet okozta stressz egyes hallgatók számára nehéz feladattá teszi. Az SHRT-képzés azt célozza, hogy mesterségesen ilyen, vagy ennél még sokkal erősebb stresszhelyzetbe hozzuk a hallgatókat, és a megfelelő reakciókat

* Az előadás a Magyar Börtönügyi Társaság és a büntetés-végrehajtási szervezet által rendezett, a Kriminálexpo 2010 szakkiallítás és konferencia keretében 2010. november 23-án megtartott szakmai tanácskozáson hangzott el.

ilyen helyzetekben gyakoroltassuk be. Az a lényeg, hogy a kollégák meg tudják őrizni a gondolkodásra, a döntéshozatalra és a cselekvésre való készségüket az erőteljes pszichés nyomás alatt is.

A büntetés-végrehajtás keretei között ilyen helyzet lehet egy túsul ejtett személy kiszabadítása esetén kialakuló tűzharc, löfegyverhasználat, ahol vissza is lönek, a fogolyzendülés, a fogvatartott öngyilkossága. A súlyos sérülés, a halál látványára – börtönkörnyezetben talán ez a leggyakoribb – a legkevésbé gondolunk mint stresszhelyzetre, de amikor egy zárkába belépünk, és ott a nagy mennyiségű vérrel, a vér szagával, netán egy haldokló ember látványával szembesülünk, akkor ez abszolút extrém szituációként tud működni.

Természetesen a büntetés-végrehajtás önmagában nem, a mi kis csapatunk pedig még annyira sem lett volna képes, hogy ezeket a képzési metodikákat önmagában kifejlessze, ezért számos külföldi, a büntetés-végrehajtás tevékenységéhez közel álló, vagy attól távol lévő testülettől vettünk át kiképzési, képzési módszereket.

Ezen a téren, személy szerint, elég sokat tanultam az ellenséges környezetre felkészítő kiképzések alkalmával, amelyek iraki vezénylésemhez kapcsolódtak. Merítettünk a különböző rendészeti és polgári válságkezelési szervezetek, többek között az ENSZ és az Európai Unió extrém stresszhelyzet-kezelő képzéseiből, illetve bizonyos elemeket átvettünk – ami ezekből ismert, és átvehető – egyes speciális katonai alakulatok képzéseiből is. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy mi speciális katonákat képeznénk (ez nyilván nem célja egy ilyen jellegű képzésnek), hanem azt, hogy miképpen lehet ilyen módszerrel elérni viszonylag biztonságosan, relatíve nagy lélektani nyomást, amely a képzés résztvevőiben végső soron fejlesztő hatás fejt ki.

A képzés során az önkéntesség, a fokozatosság, valamint az átlagosnál nagyobb fizikai és pszichikai megterhelés tekinthető a három fontos alapelvnek.

Egyrészt a hallgatók önkéntesen, a parancsnokuk javaslatával jelentkeznek erre a képzésre, másrészt pedig a képzés alatt, minden pillanatban lehet azt jelezni, hogy a résztvevő nem tudja az adott gyakorlatot folytatni. A jelszó az, hogy „Elég” – egymás után háromszor ismételve –, és mi azonnal felfüggesztjük az éppen aktuális tevékenységet. A hallgatóknak elmondjuk, hogy a személyes biztonságuk szempontjából „vészhelyzetnek” érzett szituációban vagy közölkék azt, hogy „Elég, elég, elég”, vagy, ha netán olyan helyzetben vannak, hogy ezt nem tudják kimondani, akkor kopogják le.

A fokozatosság elvét oly módon valósítjuk meg, hogy a négy és fél napos képzés első napján a résztvevőknek még viszonylag könnyebben teljesíthető, „barátságosabb”, feladatokat kell teljesíteniük, a második és a harmadik napon a feladatok egyre nehezebbé, differenciáltabbakká válnak, míg a negyedik nap vé-

gére egy komplex, fogolyzandulást szimuláló gyakorlatnál már az összes tanult elemeket együttesen is alkalmazzuk.

Nagyon fontos, hogy a képzés – amennyire ez egy gyakorlat keretei között megvalósítható – életszerű legyen, természetesen a hallgatók biztonsága itt is elsődleges.

Fontos szempont, hogy a képzés milyen méretű lehet. Ezt a képzést csak nagyon kis csoportokban lehet végezni. Egy turnusban – két ilyen turnus ment le az SHRT vonatkozásában – négyszer négyfős teamek dolgoznak, ez az a csoportméret, amely lehetővé teszi, hogy rövid idő alatt kialakulhasson az egymásra utaltság érzése, illetve létrejöhessen a teammunka. Minden egyes csoporthoz tartozik egy kiképző. Általános tapasztalat, hogy egy 16, esetleg 20 főnél nagyobb lépszámú csoport esetében egy ilyen intenzív képzés már nem tekinthető át.

Csak néhány programelemet sorolok fel a gyakorlatok sorából.

A „sebesült kolléga mentése” egy igen hatékony csapatépítő elem rögtön a képzés elején. A gyakorlat végzése során meg lehet azt tapasztalni, hogy milyen nehéz felemelni a földről egy magatehetetlen embert, hogy milyen nehéz felállítani, és menni vele – menni azután is, hogy azt gondolná az ember: már egy lépést sem bír megtenni. Mindehhez olyan kerettörténet tartozik, amelyben azzal lehet szembesülni, hogy ez a szituáció előfordulhat munkánk során.

Néhány további programelem: váratlan terrortámadás, menekítés rajtaütésből, rádiókommunikáció gyakorlása – az utóbbiról az ember nem is gondolná, hogy mennyire stressznövelő, ha a kommunikációt különböző akadályok, például hanghatások nehezítik –, fogolyzandulás kezelése, tűzhelyzet-túlélés.

A tűzhelyzet túlélését célzó gyakorlat részben kötődik a másik képzésünkhöz, a tűsz- vagy incidenstárgyaló képzéshez. Ez azért nagyon lényeges programelem, mert a legsúlyosabb extrém stressz, ami érheti az embert – még a tűzharcnál is súlyosabb –, a fogságba esés pillanata. Nagyon fontosnak tartom, hogy a program tematikájában, az elméleti ismertek között szerepel az, hogy ilyen esetekben poszttraumás stressz szindrómáról beszélünk. Aki ilyen helyzetbe kerül, még ha túl is éli, nagy valószínűséggel a tűzhelyzet negatív következményeitől, a poszttraumás stressz szindrómától fog szenvedni, így tisztában kell lennünk azzal, hogy mit lehet tenni és ezt a betegséget hogyan lehet kezelni.

Kérdőív segítségével kérdeztük meg a hallgatókat, hogy a képzés különböző elemeivel mennyire voltak elégedettek. Az első SHRT-képzésnél az átlagosztályzatuk 4,3 volt, amely név nélkül kitöltendő kérdőív esetében eléggé jó eredmény. Azt gondolom, hogy a másodlagos eredményként elkönnyvelhetjük azt is, hogy a képzetteknek a szakmai önbecsülése és szakmai motivációja jelentős mértékben nőtt. A képzés végére úgy éreztem, hogy ezek a kollegák – képlete-

sen szólva – egy „Szuronyt szegezze! Roham!” jelszóra bárhová elmentek volna a büntetés-végrehajtásért, ami nagyon fontos fokmérő.

Egy kutatás szerint az ilyen jellegű képzések 30%-kal növelik az extrém stresszhelyzetbe kerülők túlélési esélyét.

Biztos vagyok benne, hogy a SHRT-képzés nagymértékben növelte annak a valószínűségét is, hogy a képzésen átesett kollegák ilyen és hasonló helyzetekben jobban fognak tudni dönteni, jobban meg tudják őrizni a reakcióképességüket.

A résztvevők az extrém stresszhelyzet kezelésén túl számos új ismeretet szereztek különféle szakmai témákban – mint például a tárgyalástechnika, egyes taktikai elemek véghezvitele, az elsősegély-nyújtás és a rádiókommunikáció.

A magam részéről azt is eredménynek tartom, hogy ez a képzés valószínűleg a rendészet és rendvédelem történetének egyik legolcsóbb képzése volt, igen puritán körülmények között zajlott le. A képzésnek az Állampusztai Országos Bv. Intézet adott otthont, az intézet vezetésének és egész személyi állományának nagyon sokat köszönhetünk, mert igazán támogatóan és nagyon szakszerűen segítették a képzést.

Reményeim szerint ez az SHRT-képzés vagy ebben, vagy valamennyire módosult formában, de az alapelveit megtartva tovább tud majd élni.

A másik képzésünk a Büntetés-végrehajtási Krízis Incidens Tárgyaló tanfolyam (Bv-KIT) volt. Ennek is érdemes tisztázni az elméleti hátterét, a szakmai forrásait.

E témában alapvető klasszikusoknak az amerikai rendőrségi túsztárgyalás 60-as, 70-es években kialakult alapfogásait tekintik. A börtönbeli túsztárgyalás vonatkozásában a skót büntetés-végrehajtás az, amely – nem utolsó sorban a saját hibájából –, hatalmas tapasztalatokat halmozott fel a 90-es években.

Az elkövetői profilok vonatkozásában egy holland börtön protokollját használtuk mint háttéranyagot, s miután módunk volt arra, hogy egy, az Európai Unió által finanszírozott 4x1 hetes, Romániában megrendezett nemzetközi büntetés-végrehajtási túsztárgyaló képzésen vegyünk részt mint kiképzők, ennek az eredményeit is felhasználtuk. Amennyire lehetőségünk volt rá, figyelembe vettük a magyar rendőrség gyakorlatát is.

Képzésünk nevében nem véletlenül nem szerepel a „túsztárgyaló” szó. A tanfolyam tárgya azért nem egyértelműen a túsztárgyalás, mert egyrészt a büntetés-végrehajtásnak korlátozott szerepe lehet egy túszhelyzet mint terrorcselekmény kezelésében, másrészt nem tudhatjuk, hogy – ha kialakul egy ilyen helyzet – meddig kell saját erőből intézni a rendkívüli esemény felszámolását, vagy azt, amire éppen lehetőség adódik, illetve melyik lesz az a pillanat, amikor az intézkedést át kell adnunk a rendőrségnek. Ugyanakkor a zárkatorlaszolás, a fogolyzandulás, az öngyilkossággal való fenyegetés egyes esetei, mint például a tetőre, kéményre mászás is ugyanolyan vagy nagyon hasonló tárgyalási technikákat igényel, mint a túsztárgyalás.

A szakmai alapelvek nagyon röviden a következők: az a cél, hogy az elkövető feladja úgy az akcióját, hogy cserében semmit nem kap, amit amúgy legális eszközökkel ne érhetne el. A módszer lényege a kifárasztás: a magas elvárás, magas hatalom pozíciójából a nulla elvárás és nulla hatalom pozíciójába „letárgyalni” a fogvatartottat, hogy közben ez az ő számára a legkevésbé legyen érezhető, átélhető.

Az az alapelv ezekben a helyzetekben, hogy a tárgyaló független legyen, olyan személy, aki nem ismeri közvetlenül a fogvatartottat. Lényeges, hogy a tárgyaló nem dönt. Az elkövető csak a tárgyalóval tárgyalhat, ami azzal jár, hogy a tárgyaló és a beavatkozó csoportot különválasztva kell kezelni. Talán nálunk szokatlan, hogy ezt mondom, de fontos, hogy a tárgyaló ne pszichológus legyen, de nem azért, mert a pszichológusok felkészületlenek. A pszichológusok felkészültek a kommunikációra, viszont speciálisan ebben a helyzetben – a tapasztalatok szerint – a szakmai hátterük több kárt okoz, mint amennyi hasznot hajt.

A tárgyaló tehát nem jó, ha pszichológus, ugyanakkor kell lennie pszichológusnak a teamben. Az is lényeges, talán a leglényegesebb, hogy az elkövető ne egy emberrel, ne egy tárgyalóval, hanem egy teammel, egy begyakorolt csapattal kerüljön szembe, amely előre kidolgozott módszertan szerint dolgozik. A team tagjai felváltva kommunikálhatnak az elkövetővel, a tárgyaló személye a helyzetek jellegétől függhet, illetve a több tárgyaló alkalmazása a kifárasztás céljából is történhet. Lényeges tapasztalat, hogy hosszú távon a szervezettel szemben nem nagyon van esélye az elkövetőnek.

A Bv-KIT képzésből eddig két turnus ment le, egy turnuson belül kétszer 6 fős tárgyaló csoportot képeztünk ki.

A tárgyaló csoportokat eddig még nem specializáltuk szerepek, mondjuk tárgyalócsoport-parancsnok vagy tárgyalócsoport-vezető és a többi feladat szerint. Az első alkalommal végeztünk egy egynapos kiválasztást, és szelektáltuk a nagyszámú jelentkezőt, a második alkalommal ettől már eltekintettünk. Ugyanúgy, mint a másik képzésünkénél, itt is nagyon fontos volt, hogy életszerű legyen a képzés, illetve próbáltuk megőrizni, hangsúlyozni a börtönspecifikus jellegét.

A Bv-KIT tanfolyam során a Fővárosi Bv. Intézet II. objektumának 6. emeletére voltak bezárva három és fél napra a hallgatók. Itt is nagyon hosszú volt a munkanap, 13-14 órás volt a program, ebben is, ha nem is olyan mértékben, mint az SHRT-képzésben, elég komoly fizikai megterhelésnek voltak kitéve a résztvevők. Reggel ½ 7-kor kezdtük a napot a Margit szigeten futással, ebben a képzésben is komoly szerepe volt az olyan elemeknek mint az alvásmegvonás. A második nap végére már mindenki annyira álmos volt, hogy a legegyszerűbb feladatok is sokkal nehezebben mentek, mint egyébként.

Végezetül engedjék meg, hogy néhány szót szóljak a továbblépés lehetőségeiről! Mind a két képzés vonatkozásában a legfontosabb az lenne, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet megtalálja ezeknek és a hasonló képzéseknek helyét az oktatási rendszerében, szeretnénk azt is, hogy ezek a képzések akkreditálhatók legyenek. Nem tűnik lehetetlennek, hogy az ügynek lehet adni egy nemzetközi dimenziót is, hogy ha találunk olyan partnerországokat, amelyek ilyen, vagy ehhez hasonló képzéseket is folytatnak. Nagyon távoli céljaink között szerepelhet az, ha csak nem tudunk valamilyen egészen különleges nemzetközi forrást találni, hogy egy ilyen, speciális képzéseket összefogó képzési-módszertani központot hozzunk létre.

Szűcs András

A magánelzárás fenyítés elleni fellebbezés elbírálása

A büntetés-végrehajtási jogviszonyban az elítélt alárendelt pozícióban van a közhatalmi jogosítványokat gyakorló büntetés-végrehajtási szervezettel szemben. A kiszolgáltatott helyzetben lévő elítéltek emberi jogainak védelme komplex büntetés-végrehajtási garanciarendszer kiépítését indokolja. A büntetés-végrehajtás területén jelentkező jogvédelmi feladatok végrehajtásának egyik legmegfelelőbb alanya a bv. bíró, aki a büntetés-végrehajtás felett gyakorolt kontrollfunkcióját bírói felülvizsgálat formájában megjelenő igazságszolgáltatási tevékenység¹ révén is elláthatja.

A hazai szabályozással kapcsolatos megjegyzések, észrevételek

A szankciót elszenvető személyek kiszolgáltatottsága ellenére a büntetés-végrehajtási szervezet határozatait hazánkban a bv. bíró csak igen szűk körben vizsgálhatja felül, erre jelenleg a magánelzárás fenyítést kiszabó bv. intézeti határozat elleni fellebbezések mellett csupán az elítéltnak a sajtótermék, illetőleg az elektronikus hírközlő hálózat útján történő nyilatkozattételét megtagadó országos parancsnoki határozat elleni fellebbezések esetében van mód.

A magánelzárás fenyítés elleni fellebbezés lehetőségét Magyarországon az 1993. évi XXXII. törvény teremtette meg², amely a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr.-t (a továbbiakban: Bv. tvr.) a 7/B. §-sal egészítette ki. A Bv. tvr.-t módosító törvény indokolása szerint a személyi szabadságától megfosztott elítélttel szemben a legsúlyosabb fegyelmi fenyítés, a magánelzárás olyan további hátrányt jelent, amelynek alkalmazására csak további garanciális követelmények következetes érvényesítése mellett kerülhet sor. Az indokolás szerint ez az oka annak, hogy a törvény lehetővé tette a magánelzárás fenyítést kiszabó határozat ellen a büntetés-végrehajtási bíróhoz történő fellebbezést.³

A szabadságvesztésre ítélt és az előzetesen letartóztatott köteles a büntetés-végrehajtás intézet rendjét megtartani.⁴ Az intézet rendjének betartását a jogalkotó elsősorban a fogvatartottak önkéntes jogkövetésétől várja, de azt is számításba veszi, hogy azok egy része az intézeti szabályokat megszegi. A büntetés-végrehajtás rendjét vétkesen megszegő fogvatartottal szemben – nevelő hatás kiváltása, valamint az intézet rendjének fenntartása érdekében – fegyelmi fenyítés alkalmazható.⁵

¹ Vö. Vókó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2006. 424. p.

² 1993. évi XXXII. törvény 4. §

³ Lásd az 1993. évi XXXII. törvény 4. §-ához fűzött miniszteri indokolás 2. pontját.

⁴ Bv. tvr. 33. § (1) bekezdés c) pont, 117. § (1) bekezdés a) pont

⁵ Bv. tvr. 42. § (1) bekezdés

Az alkalmazható három fenyítési nem közül jelenleg kizárólag a legsúlyosabbal, a magánelzárás fenyítéssel kapcsolatban lehet bírósághoz fordulni. Óvatosan kell bánni a bírói felülvizsgálat kiterjesztésével, hiszen akadnak olyan (pl. a fogvatartás biztonságával összefüggő) kérdések, melyekkel kapcsolatos döntések következményeiért a fogva tartó intézetnek kell vállalnia a felelősséget. Ezeket az ügyeket ezért, véleményem szerint, nem lenne célszerű bírói kontroll alá vonni, annál nehezebb az ellen érveket felhozni, hogy például a többi fenyítési nemet kiszabó határozat ellen fellebbezni lehessen a büntetés-végrehajtási bíróhoz.

A bv. bírói fegyelmi eljárással kapcsolatos szerepének kiszélesítése praktikus szempontból is indokolt lenne. A fegyelmi fenyítéseknek ugyanis lényeges befolyása van több bv. bírói döntés kimenetelére. Jelenleg előfordulhat, hogy pl. a feltételes szabadságra bocsátásnál azért nem beszélhetünk az elítéltnak a büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartásáról, mert egy jogsértő fegyelmi határozattal a büntetés-végrehajtási intézet őt feddés fenyítéssel sújtotta. Ha a bv. bírói eljárásban az elítélt fellebbezése folytán a jogsértés megszüntethető lenne, nem kerülne a bíró nehéz helyzetbe a feltételes szabadság tárgyában való döntés meghozatalakor. Ennek hiányában viszont az eljáró bíró vagy megállapítja, hogy az elítélt magatartása nem kifogástalan, és ezért őt nem bocsátja feltételes szabadságra, vagy figyelmen kívül hagyja a fenyítést, és ellenkező tartalmú végzést hoz.⁶ (Természetesen az is előfordulhat, hogy a bíróság tévedésből olyan fenyítéseket negligál, amelyek nem törvénysértően lettek kiszabva, vagy amelyek vonatkozásában a törvénysértés nem bizonyított.)⁷

Ennek kapcsán érdemes kitérni a büntető- és a fegyelmi eljárások párhuzamosságából adódó jogalkalmazási problémára. A fogvatartottak által büntetés-végrehajtási intézetben elkövetett bűncselekmények a büntetőeljárás megindulása mellett – ismert elkövető esetében – maguk után vonják fegyelmi eljárás lefolytatását is, miután az elkövetők azzal egyúttal a büntetés-végrehajtás rendjének vétkes megszegését is megvalósítják.⁸ A fegyelmi eljárás felfüggesztésére a büntetőeljárás megindítására tekintettel nincs lehetőség⁹, de az így kialakuló párhuzamosság egy igen nehezen kezelhető probléma forrásává válhat.

⁶ Az ügyész általános rendelkezési jogába elvileg beilleszthető a törvénysértő fegyelmi határozat „hatályon kívül helyezésére” vonatkozó utasítás kiadása, de a bv. intézetekben lefolytatott fegyelmi eljárásokra vonatkozó jogszabály ilyen lehetőségről nem tesz említést.

⁷ Egy ilyen „felülbírálatot” tanúsít a Fejér Megyei Bíróság Bkf.239/2005/10. számú határozata. A másodfokon eljáró bíróság a bv. bírói határozatát megváltoztatta, és az elítéltet feltételes szabadságra bocsátotta. A másodfokú bíróság a személyiségzavarban szenvedő, s ezáltal kóros elmeállapotú elítélt fegyelmi felelősségének többszöri megállapítását jogsértőnek minősítette annak vizsgálata nélkül, hogy a személyiségzavar a fegyelmi vétségek elkövetésekor az elítélt beszámítási képességét kizárta vagy sem.

⁸ A Bv. tvr. 43. § (2)-(3) bekezdései alapján, ha a fegyelemsértés szabálysértést is megvalósít, azt fegyelmi vétségként kell elbírálni, ha bűncselekményt is megvalósít, a feljelentést is meg kell tenni (vagyis a büntetőeljárást is le kell folytatni).

⁹ Ezzel egyet is kell értenünk, hiszen a fegyelmi eljárásnak a büntetőeljárás tartamára történő felfüggesztése gyakran járhatna azzal, hogy az elítélt időközben szabadul, és akkor a büntetés-végrehajtási jogviszony megszűnése miatt a fenyítést nem lehetne rajta végrehajtani.

A fegyelmi eljárás rövid határidőn belül lezajlik, a büntetőeljárás általában jóval tovább tart. A fegyelmi eljárásban elmarasztalt és fegyelmi fenyítéssel sújtott elítélt a büntetőeljárás során különböző okokból mentesülhet a felelősségre vonás alól. Elképzelhető, hogy bizonyítottság hiányában kerül sor vele szemben a nyomozás megszüntetésére, de az sem kizárt, hogy bűncselekmény hiánya miatt menti őt fel a bíróság. Az ugyanazon eset kapcsán indult büntető- és fegyelmi eljárás teljesen eltérő befejezése mögött nem okvetlenül húzódik meg jogalkalmazói tévedés, hiszen egy fegyelmi vétség nem minden olyan esetben meríti ki valamely bűncselekmény törvényi tényállását, amikor az ügyben büntetőeljárás is indult. A büntetőeljárás eredménye azonban akkor sincs kihatással a már korábban befejezett fegyelmi eljárásra, ha a büntető ügyben pl. azért mentik fel a vádlottat a fegyelmi ügyben megállapított egyébként azonos tényállás mellett, mert a bűncselekményt nem ő követte el. Az ilyen és ehhez hasonló esetekben előfordul, hogy a fegyelmi eljárásban esett hiba nyilvánvaló, az utólagos korrekció útja a jogalkotó által mégsem körvonalazott.

A jelenleg hatályos szabályozás szerint az elítéltnak, illetőleg az előzetesen letartóztatottnak a magánelzárás fenyítés elleni fellebbezését az erről szóló bv. intézeti határozat kihirdetésekor nyomban be kell jelentenie. Ennek az a célja, hogy a jogorvoslati jog gyakorlása ne eredményezze a fegyelmi felelősségre vonás indokolatlan elhúzódását.¹⁰ Az eljárás elhúzódásának megakadályozását egyéb jogszabályi rendelkezések is elősegítik. Így fellebbezés esetén a bv. intézetnek a fegyelmi ügy iratait haladéktalanul meg kell küldenie a bv. bírónak¹¹, illetőleg a bv. bírónak a fellebbezést az iratok hozzá érkezésétől számított öt napon belül kell elbírálnia¹², sőt a másodfokú bíróságnak is öt napon belül kell elbírálnia a bv. bíró határozata elleni fellebbezést. A bv. intézet határozata elleni fellebbezés halasztó hatályú, mert ellenkező esetben a jogorvoslat formális lehetne, ha a magánelzárást a bírói felülvizsgálat előtt végrehajthatnák. A bv. bíró határozata elleni fellebbezésnek ellenben már nincs halasztó hatálya. Ez összhangban áll a Be. 347. § (3) bekezdésének azon rendelkezésével, amely szerint a végzés fellebbezésre tekintet nélkül végrehajtható, kivéve, ha a fellebbezés halasztó hatályát a törvény kimondja. Én mégis azon a véleményen vagyok, hogy indokolt lenne a másodfokú bírósági határozat megszületéséig a halasztó hatályt fenntartani, vagyis a magánelzárás végrehajtásának megkezdését elhalasztani, hiszen a jogalkotó által megszabott rövid elbírálási határidők betartásával elkerülhető az eljárás elhúzódása. A jelenlegi szabályozás mellett viszont a másodfokú bírósági eljárást formalitásnak tekinthetjük, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a másodfokú eljárásokban az ötnapos elintézési határidőt az eljáró bíróságok sokszor túllépik, így a másodfokú határozat meghozatalakor az elítélt (előzetesen letartóztatott) a vele szemben kiszabott magánelzárást már kitöltötte.

¹⁰ Lásd Lajtár István: *Jogállami biztosítékok a hazai büntetés-végrehajtásban, a garancia-és kontrollrendszer komplexitása és fejlesztésének lehetséges irányai* (doktori értekezés, 2008.). 146. p.

¹¹ 11/1996. (X. 15.) IM rendelet 23. § (2) bekezdés

¹² Bv. tvr. 7/B. § (1) bekezdés

Ebben az eljárásban a bűnügyi költséget a bv. bírói eljárás ide vonatkozó általános szabályától eltérően – a fellebbezés sikerétől függetlenül – az állam viseli. Ezzel a rendelkezéssel a jogalkotó a jogorvoslati jog gyakorlásának egy közvetett korlátját iktatta ki.

Fontos megjegyezni, hogy a magánelzárás fenyítést kiszabó határozatot nemcsak a bv. intézetben elhelyezett elítélt, illetőleg előzetesen letartóztatott támadhatja meg a bv. bíró előtt, de a fellebbezés joga a rendőrségi fogdában tartózkodó elítéltet, illetőleg előzetesen letartóztatottat is megilleti¹³. Indokolt ugyanis, hogy az azonos jogcímen fogva tartott, és ugyanolyan fenyítéssel sújtott személyek azonos feltételek mellett folyamodhassanak jogorvoslatért.

A bv. bíró által lefolytatott eljárás nyilvánvalóan elsőfokú bírósági eljárás, annak ellenére, hogy a bv. bíró a fogva tartó intézet fegyelmi határozatát bírálja felül. A speciális rendelkezéseket tartalmazó Bv. tvr. arra nézve nem tartalmaz előírást, hogy a bv. bíró e felülbírálathoz milyen határozatokat hozhat, így elvileg szóba jöhet más jogszabály, illetőleg a Be. háttérjogszabályként való alkalmazása. Sajnálatos módon azonban nem találunk jogalapot a Be. elsőfokú bírósági eljárásra vonatkozó szabályai között, sem más jogszabályban arra, hogy mit tegyen a bv. bíró akkor, ha a fogva tartó intézet fegyelmi határozata törvényes, de arra sem, ha az törvényt sértő.

A bírói gyakorlat a kényszerű megoldást egyrészt a másodfokú bírósági eljárás Be.-ben található szabályainak, illetőleg a 11/1996. (X. 15.) IM rendelet (a továbbiakban: Rendelet) azon előírásainak a segítségül hívásában találta meg, amelyek az egyéb fegyelmi fenyítések elleni panasznak a bv. intézet parancsnoka általi elbírálására vonatkoznak.¹⁴ Másrészt olyan gyakorlati megoldás is ki-munkálásra került, amelyre vonatkozóan konkrét előírás egyetlen jogszabályban sem található. Ezekkel a kényszer szülte megoldásokkal kapcsolatban több komoly aggály is megfogalmazható. Egy elsőfokú eljárásban a másodfokú bírósági eljárás szabályait alkalmazni – jobb nem lévén – lehetséges ugyan, de ez dogmatikailag korántsem helyeselhető. Ezek a rendelkezések arról szólnak, hogy a másodfokú bíróság milyen döntéseket hozhat az elsőfokú bíróság határozataival kapcsolatban, s nem arról, hogy a bíróságnak milyen lehetőségei vannak a fegyelmi fenyítést kiszabó bv. intézeti, illetőleg rendőrségi határozatot illetően. A Rendelet szintén nem szól a bv. bíró által hozható határozatokról, csupán arról, hogy feddés és a személyes szükségletekre fordítható összeg csökkentése el- leni jogorvoslat elbírálása kapcsán a bv. intézet parancsnoka milyen döntéseket hozhat. Azok az esetek pedig, amelyekben a bv. bírák direkt jogszabályi előírás hiányában hoznak egyfajta döntést, nyilvánvalóan jogbizonytalanságot eredményeznek, és a jogállamiság eszméjét vonják kétségbe.

¹³ 19/1995. (XII.13.) BM rendelet 27. § (7) bekezdés

¹⁴ Rendelet 23-26. §

A gyakorlatban a bv. bírák általában „tisztán” a Be. másodfokú bírósági eljárás szabályaira hivatkoznak akkor, amikor az általuk felülbírált fegyelmi határozatot helybenhagyják¹⁵, vagy a jogszabálysértő fegyelmi határozatban kiszabott fenyítést enyhítik.¹⁶ Abban az esetben azonban például, amikor az elítélt/előzetesen letartóztatott fegyelmi felelősségének megállapítását jogos védelem zárja ki, vagy a Be.-re hivatkozva, vagy jogszabályi hivatkozás nélkül hatályon kívül helyezik a fegyelmi határozatot, és a Rendeletre hivatkozással, vagy ilyen hivatkozás nélkül megszüntetik a fegyelmi eljárást. A bv. bíró határozata elleni fellebbezést elbíráló másodfokú bíróság némileg könnyebb helyzetben van, mint a bv. bíró, mert a Be. másodfokú bírósági eljárásra vonatkozó szabályait általában különösebb probléma nélkül alkalmazhatja. Ha azonban pl. a felelősségre vonást kizáró jogos védelem vagy végszükség fennállását kell megállapítania, ugyanúgy a gyakorlat által konstruált döntési sémákhoz kell folyamodnia.

A Be. másodfokú bírósági eljárásra vonatkozó szabályozása kapcsán mindenképpen említést kell tennünk a „súlyosítási tilalomnak” a fegyelmi fenyítés elleni fellebbezés elbírálására irányuló eljárás során történő érvényesüléséről. Tényként kell elismernünk, hogy a bv. intézet magánelzárást kiszabó határozatával szemben kizárólag az elítélt jelenthet be fellebbezést, vagyis csak ő fordulhat a bv. bíróhoz. Kétségtelenül méltánytalan helyzetet eredményezne, ha egy ilyen fellebbezés mellett a bv. bíró felemelné a magánelzárás tartamát, s így súlyosítaná a kiszabott fenyítést.¹⁷ Arra is fel kell azonban hívni a figyelmet, hogy – bár a bírói gyakorlat elfogadta ezt az elítéltre nézve kedvező megközelítést – tulajdonképpen semmi nem tiltja a fenyítés súlyosítását. A Be.-ben szabályozott súlyosítási tilalom nem zárja ki azt, hiszen a magánelzárás fenyítés nem a Btk.-ban szabályozott büntetés, és nem is ilyen intézkedés (ráadásul a súlyosítási tilalom az elsőfokú bírósági eljárásban nem alkalmazandó, a bv. bíró eljárása viszont elsőfokú bírósági eljárás).

A bv. bíró határozata ellen már az ügyész is fellebbezhet, ettől függetlenül a „reformatio in peius” a másodfokú eljárásban is méltánytalanságot eredményezhet, hiszen, ha az elítélt nem fellebbezne a fogva tartó intézet határozata ellen, az ügy nem is kerülne a bíróság elé. Méltánytalanságról azonban csak akkor beszélhetünk, ha a másodfokú határozat a magánelzárást kiszabó bv. intézeti/rendőrségi határozathoz képest tartalmaz súlyosítást. Ha pl. az ügyész a bv. bíró enyhítő határozata ellen fellebbez, és a másodfokú bíróság a bv. intézet határozatában megállapított fegyelmi fenyítésre tér vissza határozatában, ezzel kapcsolatban nem lehet semmilyen aggályunk. Ha a másodfokú bíróság határozata súlyosabb következményekkel jár, mint a fogva tartó intézet határozata (különösen ügyészi fellebbezés hiányában) az már alappal kifogásolható, de tulajdonképpen a jelenlegi hiányos szabályozás mellett ez sem tekinthető kizártnak.

¹⁵ Be. 371. §

¹⁶ Be. 372. §

¹⁷ Lásd Lajtár István: A büntetés-végrehajtás garancia-és kontrollrendszere Magyarországon. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010. 130. p.

Jogalkalmazási problémák a bírói gyakorlatban

A magánelzárás fenytések elleni fellebbezések elbírálása során – bár az nem okozott annyi fejtörést a bv. bírának, mint a jóval nagyobb hagyományokkal rendelkező feltételes szabadságra bocsátás vagy a szabadságvesztés fokozatának megváltoztatása – a jogalkalmazóknak több nehezen kezelhető problémával kellett szembesülniük. Elsőként célszerű említeni a 4/2000. BJE számú jogegységi határozatot, amely kimondja, hogy a büntetés-végrehajtási bíró az elítéltet köteles meghallgatni, ha a bv. intézet fegyelmi határozata elleni fellebbezést elbírálja. Ez a jogegységi határozat azért érdemel különös figyelmet, mert benne a Legfelsőbb Bíróság elvi élel fogalmazta meg, hogy a meghallgatás a bv. bírói eljárásban minden esetben kötelező. A Legfelsőbb Bíróság kiindulópontja a végső megállapításhoz vezető úton a Bv. tvr. 6. § (7) bekezdése volt, amelynek értelmében a Bv. tvr. vonatkozó rendelkezései megelőzik a Be., s így a különleges eljárás szabályait. Márpedig a Bv. tvr. 6. § (3) bekezdésének b) pontja egyértelműen leszögezi, hogy a bv. bírónak az elítéltet kötelező meghallgatnia. A jogegységi tanács még egy alapos érvet hozott fel a kötelező meghallgatás mellett. Álláspontja szerint ugyanis arra figyelemmel, hogy a tulajdonképpen első fokon eljáró bv. bíró döntése az elítélt alapvető jogait és kötelezettségeit érinti, nem zárható el attól, hogy a bv. bíró döntése előtt őt személyesen meghallgassa.

A fegyelmi fenytés elleni fellebbezés elbírálásának tárgyában folytatott eljárással kapcsolatos egyik legjelentősebb probléma nem is ebben a processzusban, hanem a szabadságvesztés fokozatának megváltoztatására irányuló eljárásban bukkant fel.

Az ügyben a fogva tartó bv. intézet a korábban több fenytéssel sújtott elítélt erősen kifogásolható magatartása miatt előterjesztést tett a büntetés-végrehajtási bírónál a szabadságvesztés eggyel szigorúbb fokozatban történő végrehajtása iránt. Az eljáró bv. bíró igazságügyi elmeorvos-szakértői véleményt szerzett be, amely megállapította, hogy az elítélt disszociális személyiségzavarban szenved, amely azonban a beszámítási képességét nem befolyásolja. A beszerzett szakértői véleményre is figyelemmel a bv. bíró az intézet előterjesztését azzal az indokolással utasította el, hogy az elítélt kifogásolható intézeti magatartása nem tudatos, az összefüggésbe hozható személyiségzavarával, valamint, hogy az elítélt magatartásában gyógykezelésének is tulajdonítható pozitív változás következett be.¹⁸

A másodfokú bíróság a bv. bíró határozatát helyben hagyó végzésének¹⁹ indokolásában kifejtette, hogy a Rendelet 4. § (1) bekezdésének a) pontja értelmében a fegyelmi felelősség megállapítását kizárja a kóros elmeállapot, s mivel a Btk. 24. § (1) bekezdése a kóros elmeállapot egyik fajtájaként a személyiségzavart jelöli meg, sem az elítélt fegyelmi felelősségre vonásának, sem szigorúbb

¹⁸ Lásd a Fejér Megyei Bíróság Bv.268/2005/7. számú határozatát.

¹⁹ Lásd a Fejér Megyei Bíróság Bkf.274/2005/2. számú határozatát.

végrehajtási fokozatba helyezését nem helyezi. ²⁰ Végzésében a másodfokú bíróság arra is rámutatott, hogy a kóros elmeállapot fennállása önmagában is kizárja az elítélt fegyelmi felelősségre vonását, nem szükséges, hogy az a beszámítási képességet, akár enyhe fokban is, korlátozza.

El kell ismerni, hogy a vonatkozó jogi szabályozás nem egyértelmű, az eljáró másodfokú bíróság álláspontját azonban határozottan aggályosnak tartom. A Btk. 22. § b) pontja a kóros elmeállapotot a büntethetőséget kizáró okok között sorolja fel. A Btk. 24. § alapján azonban a büntetőjogi felelősséget csupán abban az esetben zárja ki a kóros elmeállapot, ha az elkövető beszámítási képességét is kizárja, vagyis az elkövetőt képtelenné teszi cselekményei következményeinek felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék. (Figyelmet érdemel, hogy a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 8. § (1) bekezdése csak a beszámítási képességet kizáró kóros elmeállapot esetében zárja ki minden esetben a szabálysértési felelősséget, a beszámítási képességet korlátozó kóros elmeállapot esetében pedig az elkövető csak akkor nem vonható felelősségre, ha nyilvánvaló, hogy ez a körülmény a cselekmény elkövetését befolyásolta.)

A Rendelet ezzel szemben valóban csak arról szól, hogy a fegyelmi felelősséget a kóros elmeállapot kizárja, a beszámítási képesség kizártságának vagy korlátozottságának problematikájáról a jelzett jogszabály nem tesz említést.

A Btk. szabályozásának analógiájával élve azonban – álláspontom szerint – azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy akinek beszámítási képességét kóros elmeállapota nem érinti, képes cselekményei társadalomra veszélyességének felismerésére, és arra is, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

Ha elfogadnánk a másodfokú bíróság álláspontját, akkor a bv. intézetet megfosztanánk a cselekedetei súlyával és lehetséges következményeivel teljes mértékben tisztában lévő, és az intézet rendjét tudatosan megsértő fogvatartott fegyelmezésének eszközeitől. (Itt kell megemlíteni, hogy a fent részletezett másodfokú bírósági álláspont természetesen nem maradt következmény nélkül a magánelzárás fenyítés elleni fellebbezés elbírálása során sem, ²¹ bár szerencsére hatása országos viszonylatban nem mutatkozott.)

Álláspontom szerint a probléma megnyugtató megoldása a Rendelet 4. § (1) bekezdés a) pontjának módosításával lenne elérhető, így pl. egy olyan változtatással, melynek következtében a fegyelmi felelősséget csak a „beszámítási képességet kizáró vagy súlyos fokban korlátozó kóros elmeállapot” zárná ki.

²⁰ Hasonló indokolást tartalmaz a Fejér Megyei Bíróság Bkf.237/2005/10. számú végzése, amely a bv. bíró feltételes szabadság mellőzéséről hozott végzését arra hivatkozva változtatta meg, hogy az általa figyelembe vett fenyítések az elítélt imbecillitása és disszociális személyiségzavarára miatt törvénysértő módon lettek kiszabva.

²¹ Erre kiváló példa a Fejér Megyei Bíróság Bv.223/2006/17. számú határozata, amelyben az eljáró bv. bíró arra hivatkozva helyezte hatályon kívül a bv. intézet fegyelmi határozatát és szüntette meg a fegyelmi eljárást, hogy a disszociális személyiségzavarban szenvedő elítélt fegyelmi felelősségre vonása a Rendelet 4. § (1) bekezdés a) pontja alapján kizárt.

A bv. bírói eljárás szabályozásának egy lényeges, korábban már tárgyalt hiányosságára mutat rá a Pest Megyei Bíróság bv. bírójának 3. Bv.708/2008/4. számú végzése. A bv. bíró határozatával a *fegyelmi eljárást* a Rendelet 24. § (1) bekezdésének c) pontjára hivatkozva azért szüntette meg, mert az bv. intézet határozatát sérelmező elítélt büntetését kitöltve szabadult.²² A bv. bíró ebben az esetben – a büntetés-végrehajtási jogviszony megszűnésére tekintettel – nem tehetett mást, minthogy a fegyelmi eljárást megszüntette. A probléma csupán ott jelentkezik, hogy a bv. bírónak arra vonatkozóan, hogy ilyen esetekben *mi a teendője*, sem a Bv. tvr., sem más jogszabály sem ad iránymutatást. A Rendelet jelzett rendelkezése csupán azt tartalmazza, hogy a bv. intézet *parancsnoka* a fegyelmi ügyben hozott másodfokú határozatával a fegyelmi eljárást többek között meg is szüntetheti, de a büntetés-végrehajtási jogviszony megszűnésén alapuló megszüntetési okot a Rendelet nem ismer.²³

A bírói gyakorlat elemzésénél érdemes röviden kitérni egy a Bírósági Határozatokban közzétett eseti döntésre. E határozat²⁴ lényegi mondanivalója az, hogy a jogtalan támadás elhárításához szükséges mértéket meg nem haladó tettlegesség miatt nem lehet az előzetesen letartóztatottat/elítéltet fegyelmi eljárásban felelősségre vonni, illetőleg vele szemben nem lehet fegyelmi fenytést kiszabni. Lehetséges, hogy a bíróság ezen megállapításában első olvasásra nem találunk semmi figyelemre méltót, hiszen a Rendelet 4. § (1) bekezdésének d) pontja egyértelműen kimondja, hogy a jogos védelmi helyzet a fegyelmi felelősségre vonást kizárja. Nem szabad azonban megfeleledkeznünk arról, hogy a közzétett döntés meghozatalára az említett jogszabály hatályba lépése előtt került sor. Ezért az ügyben eljáró bíróság a Btk. 29. § (1) bekezdésére hivatkozott, vagyis a Btk.-ban szabályozott büntethetőséget kizáró okból döntött a fegyelmi határozat hatályon kívül helyezéséről és a fegyelmi eljárás megszüntetéséről (analógia legis).

A bírói gyakorlat a statisztikai adatok tükrében

A fegyelmi fellebbezés elbírálására irányuló bv. bírói eljárás kapcsán jut a legnagyobb jelentőséghez a meghallgatásnál jóval több garanciális elemmel felvértezett tárgyalás. Ezen nem is szabad meglepődnünk, ha belegondolunk abba, hogy a bv. bíró eljárását egy olyan fegyelmi eljárás előzte meg, amelyben arra nézve folytattak le egyfajta bizonyítást, hogy a fogvatartott a terhére rótt fegyelmi vétséget elkövette. Amennyiben a bv. bíró a fegyelmi határozatot megalapozatlannak találja, és bizonyítás felvételével a megalapozatlanságot kiküszöböli, ez a tény automatikusan kötelezővé teszi a tárgyalási formára való áttérést.²⁵

²² A bíróság döntése nem egyedi, lényegében ugyanezt tartalmazza a másodfokon eljáró Vas Megyei Bíróság Bkf.67/2009/2. számú végzése is.

²³ A Vas Megyei Bíróság említett végzésében a Rendelet 1. §-ára hivatkozik, amely szerint a jogszabály hatálya csak a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartott elítéltek, előzetesen letartóztatottak és az elzárást töltő személyek fegyelmi felelősségére terjed ki.

²⁴ BH1994. 174.

²⁵ Lásd a Bv. tvr. 6. § (3) bekezdés b) pontját.

A tárgyalási forma relatív gyakorisága az erről gyűjtött statisztikai adatokban jól tükröződik. Így például 2009-ben a bv. bírúk fellebbezés folytán összesen 1 001²⁶ ügyben bírálták felül a magánelzárást kiszabó bv. intézeti, illetőleg rendőrségi határozatokat, s ebből 46 esetben tartottak tárgyalást²⁷. Ugyanebben az évben a bv. bírúknak 8 493 ügyben kellett döntést hozniuk a feltételes szabadságra bocsátás tárgyában, s ebből mindössze 4 esetben került sor tárgyalás tartására²⁸. 2009 folyamán az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának tárgyában 343 bv. bírói döntés meghozatalára került sor, amelyek közül mindegyik meghallgatáson született.

A magánelzárás fenytés elleni bírósági jogorvoslat szükségességét kutatva célszerű megvizsgálni, hogy a bv. bírúk milyen arányban hagyták helyben a bv. intézeti, illetőleg rendőrségi határozatokat. 2008-ban ez az arány 69,2%, 2009-ben 61,4% volt. Másképpen közelítve a kérdéshez: 2008-ban az esetek 30,8%-ában, 2009-ben pedig 38,6%-ában korrigálta a bv. bírú a fogva tartó intézetek határozatait. Ezek az adatok véleményem szerint nyilvánvalóvá teszik a jogintézmény létjogosultságát. A kép teljességéhez hozzátartozik, hogy az esetek túlnyomó részében a bv. bírúk csupán megváltoztatták a fegyelmi határozatokat, a fegyelmi fenytés „mellőzésére” lényegesen ritkábban került sor.²⁹

Lényeges információval szolgálhatnak számunkra a bv. bírói határozatok elleni fellebbezések eredményességét tükröző statisztikai adatok. Ezek alapján megállapítható, hogy az elítéltek, védők és az ügyészek által bejelentett fellebbezéseknek 2005-ben 13,6%-a, 2008-ban 13,4%-a, 2009-ben 18,9%-a vezetett eredményre. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a bv. bírói határozatok túlnyomó része törvényes, de a felmerülő hibák kiküszöbölése érdekében feltétlenül szükség van a másodfokú bírósági kontrollra.

Összegzés

A kiszolgáltatott helyzetben lévő elítéltek emberi jogainak védelme a büntetés-végrehajtás feletti felülvizsgálat formájában megvalósuló bírói jogvédelmi tevékenység kialakítását indokolta. A magyar büntetés-végrehajtási bírú ezen statisztikai adatokkal is alátámaszthatóan szükséges jogvédelmi tevékenysége során jelenleg igen szűk mozgástérrel rendelkezik, amelynek tágítását, főként a bv. intézetek (rendőrségi fogdák) által kiszabható valamennyi fenytésre való kiterjesztését, nem csak az emberi jogok védelme iránti igény fokozódása, hanem praktikus indokok is alátámasztják.

²⁶ A tanulmányban szereplő statisztikai adatok forrását a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztálya által a büntetések és intézkedések végrehajtásának főbb adatairól készített éves kimutatások képezik.

²⁷ Ez azt jelenti, hogy a bv. bírúk megközelítőleg az ügyek 4,6%-ában tartottak tárgyalást.

²⁸ A tárgyalások aránya még a 0,05%-ot sem éri el, ami elenyészőnek mondható.

²⁹ 2008-ban az összes fellebbezéssel érintett ügy 6,8%-ában, 2009-ben pedig mintegy 4,5 %-ában történt meg a fegyelmi fenytés annullálása.

A magánelzárás fenyítés elleni fellebbezés elbírálásával kapcsolatos eljárásban – álláspontom szerint – indokolt lenne megteremteni a bv. bírói határozat elleni fellebbezés halasztó hatályát, mert ennek hiányában a másodfokú bírósági eljárás sok esetben csak formalitás. A fegyelmi fenyítés elleni fellebbezés elbírálása során hozandó határozatokra nézve sem a Be., sem más jogszabály nem alkalmazható aggálytalanul, ezért – különösen az egységes gyakorlat biztosítása érdekében – a bv. bíró ebben az eljárásban hozható határozatait célszerű lenne a Bv. tvr.-ben rögzíteni.

Ugyanígy a Bv. tvr.-ben történő egyértelmű szabályozásra szorul véleményem szerint a másodfokú bírósági eljárásban hozható határozatok kérdésköre. A súlyosítási tilalomnak ebben az eljárásban való jogszabályi megjelenítésével a jogalkotó egy általában követett, helyeselhető gyakorlatot „szentesítene”.

Végül, megítélésem szerint, a Rendelet szabályozása is módosításra szorul annak a jogértelmezésnek az elkerülése érdekében, hogy a kóros elmeállapot – akár a beszámítási képesség korlátozottsága nélkül is – automatikusan kizárja a fegyelmi felelősségre vonást.

Estók József

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Pulszky Ágost
(1846 – 1901)

„A humanitárius szempont legbiztosabb próbája a politikai értékeknek.”

(Szalay László)

Jogfilozófus, szociológus, politikus, jogtudományi szakíró, publicista, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja. Fiatalkori, Tauffer Emillel közösen írott munkája, „A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra”, amely a kiegyezés évében, 1867-ben jelent meg, a magyar börtönügyi irodalom egyik legbecselesebb darabja.

Pulszky Ágost a neves és népes csalfalvi és lubóczi Pulszky család¹ sarjaként 1846. július 3-án Bécsben látta meg a napvilágot.

Apja, Pulszky Ferenc (1814–1897) – politikus, régész, műgyűjtő, az MTA tagja, a Nemzeti Múzeum igazgatója majd negyed századon át – a polgári átalakulásért küzdő honi reformerek egyik legkiemelkedőbb egyénisége. A magyar függetlenségért folytatott küzdelem élharcosa, Kossuth barátja, követője és harcostársa. 1848-ban előbb a pénzügyek, később a külügyek államtitkáráként dolgozott. Tagja volt az Országos Honvédelmi Bizottmánynak. Pulszky Ferencet a szabadságharc időszakában betöltött szerepéért az osztrák haditörvényszék halálra ítélte. A halálos ítélet végrehajtását csak úgy tudta elkerülni, hogy családjával külföldre menekült.

MŰLT

¹ A Pulszky család a XVII –XVIII. század fordulóján költözött Lengyelországból Magyarországra, és a felvidéken telepedett le. Mária Terézia 1740-ben nemesi címet adományozott a családnak, ezzel együtt megkapták Csalfalvát és Lubóc községet is. A család megélhetésének anyagi forrását a gazdálkodásból, főként a szőlő- és bortermelésből befolyt jövedelem biztosította. A Pulszky család, de különösen Pulszky Ferenc – múzeumigazgatói funkciója mellett – virágzó szőlőkultúrát hozott létre, és működtetett Tokaj-Hegyalján, Mádon, ahol ma is létezik, működik az a birtokközpont, amely a család tulajdonában volt. A família első kiemelkedő egyéniségei között kell megemlíteni Pulszky Károlyt, Pulszky Ágost nagyapját, valamint Pulszky Ferdinánd Dániel bárót, altábornagyot, jeles katonát, aki a Mária Terézia-rend nagykeresztjét is megkapta.

Pulszky Ágost anyja a feltűnően csinos Walter Terézia, egy neves bécsi bankár sokat olvasott, nagy műveltségű lánya volt, aki kitűnően zongorázott, festett, s az anyanyelvén kívül beszélt angolul, franciául, olaszul és magyarul is. Mint rendszeres újságolvasó meglehetősen tájékozott volt a világ dolgaiban is. Lány korában rendszeresen olvasta az osztrák lapokban – és ismeretlenül is nagyra értékelte – későbbi férje, Pulszky Ferenc kitűnő németességgel írt cikkeit.

A családi indíttatás és miliő, az őseitől örökölt génállomány egyértelműen előrevetítették annak lehetőségét, hogy Pulszky Ágostból kiváló tudós és a hazájáért tenni kész politikus legyen.²

Mint azt már korábban jeleztem: Pulszky Ferenc a szabadságharcban betöltött szerepe miatt családjával együtt emigrációba kényszerült, így az ifjú Pulszky Ágost a középiskolát külföldön – Londonban és Torinóban – végezte el.

Pulszky Ferenc hosszú küzdelem, baráti segítség és közbejárás után a 1860-as évek közepén amnesztiával hazatérhetett Magyarországra – azzal a feltétellel, hogy a politika színterén nem aktivizálja magát.

Pulszky Ágost beiratkozik a pesti egyetemre, ahol jogot hallgat, és 1868-ban jogi doktori oklevelet szerez. A diploma megszerzését követően Nógrád vármegyei aljegyző, majd 1869-től a pénzügyminisztériumban dolgozik fogalmazóként.

1872-től egyetemi magántanárként, 1875-től pedig már rendes tanárként oktatja a jogbölcseletet, a jogszociológiát a budapesti egyetemen – egy teljesen új aspektusból közelítve meg a témát. Pulszky Ágost *„paradigmaváltást hajtott végre a jogbölcselet terén (miután a jogbölcselet professzora lett), mert az addig jogbölcselet címszó alatt értett észjogi irányzatot felcserélte a jogszociológiával.”*³

Pulszky Ágost közigazgatási, oktatói tevékenysége mellett 1871-től bekapcsolódott a politikai életbe is. Előbb rövid ideig, a Deák-párt tagjaként, később, a párt fúziót követően – mint a Szabadelvű Párt tagja – mérsékelt ellenzéki országgyűlési képviselő, előbb a füleki kerület, majd még ugyanabban az évben – a közbeeső választás miatt – a szécsényi kerület mandátumát nyerte el. (A későbbiekben országgyűlési képviselője volt még a verbászi, a zurányi, később – egészen haláláig – a szászkabányai választókerületnek.)

² Pulszky Ágost három testvérére is jeles személyiséggé vált. Károly (1853-1899) művészettörténész, akinek a híres színésznő, Márkus Emília volt a felesége. (A házasságukból született Pulszky Romola író, táncos, aki az Orosz Cári Balett világhírű táncosának, Vaclav Nyizsinszkijnek a felesége lett. A lányuk, Nyizsinszkij-Márkus Tamara és Szakáts Miklós, a Vígszínház egykori művésznője ma is élő gyermeke, Kinga Nijinsky Szakáts – Márkus Emília dédunokája – hűen ápolja az egykori elődök emlékeit.) Pulszky Ágost húga, Polixénia (1857-1921) író, műfordító, Hampel József archeológus felesége, a magyarországi nőnevelés mecénása volt, aki jelentős szerepet játszott a Mária Dorottya Leánygimnázium létrehozásában. Pulszky másik öccse, Garibaldi (1861-1926) mérnök, elismert közlekedési szakember részt vett a korinthuszi csatorna megépítésében és számos magyarországi híd létrehozásában, majd a Magyar kir. Államvasutaknál töltött be különböző vezetői funkciókat, és a Kassa-Oderbergi Vasút Rt. Vezérigazgatójaként vonult nyugdíjba.

³ Magyarország a XX. században. V. kötet. Tudomány. 2. Társadalomtudományok. Szerk. Kollega Tarsoly István. Szekszárd, Babits Kiadó, 2000. 69. p.

1877-től 1884-ig ismét a mérsékelt ellenzék tagja volt, 1884-től pártonkívüli programot képviselt, majd 1889-től újra a Szabadelvű Párt tagja lett.

A parlamentben elsősorban mint hadügyi előadó tevékenykedett, az első jelentősebb beszédét is a honvédségi törvény vitája kapcsán mondta el.

Az önkéntesi intézmény bevezetésekor ő az első önkéntes, és parancsőrtisztként részt vesz a boszniai hadjáratban. E tevékenységét főhadnagyi ranggal és III. osztályú Vaskorona-renddel ismerik el.

1887-ben bevásztják a MTA levelező tagjai közé. 1894–1895-ben Eötvös Loránd mellett a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban államtitkári beosztásban dolgozik.

Az 1901-ben az akkor megalakuló első szociológiai egyesület, a Társadalomtudományi Társaság egyik szervezője, alapítója és első elnöke lett. Az újonnan megalakult társaságban is a haladó, tudományos szemléletért küzdött.

A jogtudomány terén publikált számos műve közül kiemelendő jelentőségű az 1885-ben kiadott, „*A jog és állambölcsélet alapjai*” című munkája, amely rövid időn belül Londonban angol nyelven is megjelent.

A szociális problémákkal kapcsolatos érzékenységét mutatja „*A munkáskérdésről*” című, 1890-ben megjelent tudományos értekezése.

Haladó szellemű, pozitivista műveiben szakított a tudós elődök által képviselt jogbölcseleti irányzatokkal, amiért meglehetősen sok támadás érte, de ő makacsul kitartott álláspontja mellett. „*Pozitivist szemléletében igyekezett összeegyeztetni a fejlődésgondolatot meghatározó életérdeket mint mozgató erőt a jognak a lehető legnagyobb szabadságot biztosító cselekvősséggel. Korán felfigyelt a korabeli államkereteket később szétfeszítő nemzetiségi ellentétekre, és előrevetítette a klasszikus, liberális eszméramlat meghaladásának tekinthető korai szociális állam ideáját.*”⁴

* * *

Pulszky Ágost életpályájának felvázolása után az 1866-os esztendőre szükséges visszaugranunk az időben. Abban az évben a pesti magyar kir. tudományegyetem jog- és államtudományi kara pályázatot írt ki a börtönügyi témában, a követhető elvárások közzétételével: „*Adassanak el a börtönügy legújabb haladásai mind a különböző rendszerek elméletére, mind azoknak gyakorlati alkalmazására nézve, különös tekintettel Magyarországra.*”⁵

A beérkezett öt pályamunkából kettőt díjazott a szigorú egyetemi tanács. Pulszky Ágost és Tauffer Emil „*A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra*” című munkáját tartották a legjobbnak, amely-

⁴ Új Magyar Életrajzi Lexikon. Szerk. Markó László. V. kötet. P-S. Budapest, Magyar Könyvklub, 2004. 492. p.

⁵ Mezey Barna: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországon. In: A magyar börtönügy kutatásának alapjai. (Szerk. Bódiné Beliznai Kinga, Mezey Barna.) Budapest, ELTE Állam és Jogtudományi Kara, Magyar Állam-és Jogtörténeti Tanszéke, 1997. (Jogtörténeti értekezések, 20.) 48. p.

ben a szerzők lépésről-lépésre haladva, szisztematikusan és igen nagy részletességgel elemezték a börtönrendszereket – elsősorban a nyugat-európai szakirodalomra támaszkodva. A pályamunka 1867-ben könyv alakban is megjelent.

A börtönügyi tudományosság szempontból ez az első komolyabb, magyar nyelvű mű, Mezey Barna Pulszky Ágost és Tauffer Emil munkáját „*a modern magyar börtönügyi szakirodalom kezdetének, egy korszakhatárt képező tanulmánynak*” tekinti.⁶

A könyvet olvasva a bevezető gondolatokat követően a bűn és büntetés, a büntetési nemek, a szabadságvesztés-büntetés kategóriáival ismerkedhet meg az olvasó. A szerzők a téma feldolgozása során több kérdésben állást is foglalnak, így például ebből a fejezetből megtudhatjuk, hogy büntetés céljaként a megtorlás helyett a javításra helyezik a fő hangsúlyt.

Az ezt követő fejezet a börtönügy történetével és a külföldi – elsősorban német – börtönügyi szakirodalommal foglalkozik, érintve a magyar publikációkat is, különös tekintettel a „nagy utazók” és a reformokért – többek között a börtönreformokért is – küzdő kiváló egyéniségek írásaira.

A fogházjavítás feltételei és rendszere című fejezetben a szerzők összehasonlítják a már működő amerikai és európai rendszereket, és a magánrendszer mellett teszik le a voksukat. Mint Mezey Barna megjegyzi: „*jól érzékelhető a szenvedélyes érvelés a magánrendszer mellett. A közös elzárás lesújtó kritikáját adják Taufferék*”⁷ a felmerült ellenvetések megfogalmazása mellett.

A szellemi és erkölcsi képzést, a fogházi munkát (külső, belső) és annak ösztönzését Pulszky és Tauffer egyértelműen a javítás egyik legfontosabb eszközszerének tekintik. Foglalkoznak még a kegyelmezéssel, a feltételes szabadon bocsátással, a rendőri felügyelettel és a fegyenc óvó egyletekkel.

Természetesen nem lenne teljes a kép, ha az intézményrendszert megelőzően nem foglalkoznának az ezt működtetők körével, a fogház személyzetével.

A szerzők nagy terjedelmet szentelnek az európai börtönrendszerek bemutatásának, illetve a hazai fegyintézeti hálózat megismertetésének. Mezey Barna mutat rá a tényre, hogy Tauffer – a fejezet szerzője – „*a börtönügy fejlesztése kapcsán az országos intézetekkel foglalkozik, a törvényhatósági fogházak ismertetését mellőzi.*”⁸ Ennek oka az, hogy „*értékeli... azt a mérhetetlen elmaradást, ami fegyintézetek javára a törvényszéki tömlöcök körül kialakult.*”⁹

Így értékelte Finkey Ferenc 1904-ben „A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra” című mű jelentőségét: „*Első és máig egyetlen börtönügyi kézikönyvünk Pulszky Ágost és Tauffer Emil 1867-ben megjelent... kitűnő műve, mely történelmileg és összehasonlító módon az azonkori hazai és külföldi*

⁶ Mezey Barna i. m. 49. p.

⁷ Mezey Barna i. m. 57. p.

⁸ Ua.

⁹ Ua.

börtönügyet s leglelkiismeretesebb alaposággal ismerteti... elméleti részében és kritikai vonatkozásában ma is megállja a helyét."¹⁰

Minden túlzás nélkül állítható tehát, hogy Pulszky és Tauffer munkája óriási hiányt pótol mind a kutatás területén, mind pedig a gyakorlati problémák feltérképezésének tekintetében; a szerzők „nagymértékben hozzájárultak az általuk is oly nagyon hangsúlyozott modernizációs folyamathoz.”¹¹

* * *

„A magyar szociológia atyja”¹², Pulszky Ágost – aki egyetlen, fiatalkori, Tauffer Emillel közösen írt művében foglalkozott a börtönüggyel – Budapesten hunyt el 1901. szeptember 11-én. Síremléke a Fiumei úti temető 29/3-1-16 parcellájában található.

A Pulszky Ágostot ábrázoló fotó a Wikipédia szabad enciklopédiából való, a sírhelyről készült kép a Fiumei úti temető honlapjáról származik.

¹⁰ Finkey Ferenc: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései. Budapest 1904. 18. p. – Idézi: Mezey Barna i. m. 49. p.

¹¹ Mezey Barna i. m. 58. p.

¹² Magyarország a XX. században. 69. p.

Felhasznált irodalom

Magyarország a XX. században. V. kötet. Tudomány. 2. Társadalomtudományok. Szerk. Kollega Tarsoly István. Szekszárd, Babits Kiadó, 2000.

Mezey Barna: A magyar polgári büntönügy kezdetei. Budapest, Osiris-Századvég, 1995. (Jogtörténet. Jogtörténeti értekezések)

Mezey Barna: A polgári büntönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországon. In: A magyar büntönügy kutatásának alapjai. (Szerk. Bódiné Beliznai Kinga, Mezey Barna.) Budapest, ELTE Állam és Jogtudományi Kara, Magyar Állam-és Jogtörténeti Tanszéke, 1997. (Jogtörténeti értekezések, 20.) 5-102. p.

Pulszky Ágost - Tauffer Emil: A büntönügy múltja, elmélete jelen állása, különös tekintettel Magyarországra. A M. K. Tud. Egyetem által 1866. évben első díjra érdemesített pályamű. Pest, Emich Gusztáv, 1867.

Új Magyar Életrajzi Lexikon. Szerk. Markó László. V. kötet. P-S. Budapest, Magyar Könyvklub, 2004.

Wikipédia: Pulszky család, Pulszky Ágost, Pulszky Polixénia, Pulszky Romola.

Hírek a börtönvilágból

Elavult börtönök bezárását tervezik Nagy-Britanniában

A tervek szerint a közeljövőben sor kerülhet a Lancaster Castle és az Ashwell intézetek bezárására. Ez összecseng a korábbi elképzelésekkel, hogy az elavult állami börtönök helyére újak kerüljenek. Bár a börtönpopuláció a jóslatoknál lassabban nő, a statisztikai jelentések szerint 2011. január 7-én 87 936 helyre 82 991 fő jutott.

A HMP Lancaster Castle egy középkori épületben elhelyezett büntetés-végrehajtási intézet, amelynek a modernizálása az eredeti építészeti megoldások miatt lehetetlen. A HMP Ashwell már jelenleg is használaton kívül van, mivel az eredeti funkcióját pénzügyi okok miatt nem lehetett megtartani.

Forrás: Changes to the prison estate. Staff Report. Stamford Mercury, 2011. 01. 14.

Egy ausztráliai magánbörtön

A Port Phillip büntetőintézet, Victoria állam harmadikként alapított magánfinanszírozású büntetés-végrehajtási intézete 1997 szeptemberében kezdte meg működését. A börtön üzemeltetője a Group 4 cég, amely világszerte – több mint 110 országban – 600 ezer főt alkalmaz. (A Group 4 már régóta jelen van a büntetés-végrehajtásban, 1991-ben kezdte el a börtönök biztonságának felügyeletét az Egyesült Királyságban, elsőként Woldsban és Humberside-ban.)

Az említett büntetés-végrehajtási intézetben maximális és közepes biztonsági fokozatú részlegek vannak kialakítva. 2010 júniusában a rendelkezésre álló statisztika szerint 804 fő volt a fogvatartottak száma. A börtön 13 lakóegységének mindegyike teaszobával, konyhával, nappalival, rekreációs területtel és udvarral is rendelkezik. A zárkák – többek között – zuhanyzóval, kézmosóval, toalettal és belső telefonrendszerrel vannak felszerelve.

Forrás: Jeremy Gold: Safety development in Port Philip. Herald Sun, 2010. 12. 21.

Mobiltelefon-kereső kutyák Anglia és Wales intézeteiben

A Norwich büntetés-végrehajtási intézetben 700 elítélt tölti büntetését. A fogvatartottak a szabályok értelmében nem tarthatnak maguknál mobiltelefont. A készülékek a tiltás ellenére is bekerülnek a börtönbe – legfőképp a látogatók révén. Olyan eset is előfordult, hogy a fogvatartott testüregébe rejtve próbált becsémpészni egy készüléket. A találékonyabbak időnként még a fémdetektorokat is ki tudják játszani. A tapasztalat azt mutatja, hogy a kutyák munkájára is szükség van a mobiltelefonok felkutatására.

A fenti börtönben már 2007 óta eredményesen működik a kutyás mobiltelefon-keresés. Az intézet Murphy névre keresztelt spániai kutyája kiváló eredményei révén a Guinness rekordok könyvében is szerepel.

2010-ben több mint 10 ezer mobiltelefont és SIM-kártyát sikerült felkutatni Anglia és Wales intézeteiben. A börtönök feketepiacán a mobiltelefonok a legértékesebb termékek közé tartoznak. Több száz fontot is érhet egy készülék, a kamerával is rendelkező telefon ára akár a 900 fontot (kb. 290 ezer forintot) is eléri.

A keresőkutyák – tehetségüktől függően – 6-9 hét alatt válnak alkalmassá a munkavégzésre. A napi munka során a kutyavezetőknek ügyelniük kell arra is, hogy a kutya ne sérüljön meg egy ágyba rejtett borotvapengétől vagy az elítéltek által elrejtett egyéb éles tárgyaktól.

Forrás: Mobile phone sniffer dog at Norwich prison. BBC Inside Out East Broadcast, 2011. 02. 07.

Távorvoslás a börtönben

A baszkföldi kormányzat és a spanyol Belügyminisztérium által kötött meg egyezés értelmében teledoktor-szolgáltatást alakítottak ki a Nanclares de la Oca büntetőintézetben. Erre a beruházásra azért volt szükség, hogy a beteg elítélteknek a büntetés-végrehajtási intézetből a kórházba való átszállítását – a költségek mérséklése jegyében – minimálisra csökkentsék. A specialistákkal való konzultációra az intézetből nyílik lehetőség, ami gyorsabb és kényelmesebb megoldást jelent.

Baszkföldön a Txagorritxu és Santiago Apóstol de Vitoria kórházak szokták fogadni a fogvatartottakat. A statisztikai kimutatások szerint az elmúlt évben 1 198 esetben kellett az elítélteket kórházba szállítani, mert az adott börtönben nem tudták megoldani a konzultációt és a gyógyítást. Az új program, amelynek során videokonferencia-rendszeren keresztül keresik meg a Txagorritxu Kórházat, főként a traumatológiai és a dermatológiai ellátást érinti. A rendelkezésre álló statisztikák szerint 2010-ben 18 077 esetben kértek orvosi konzultációt, és 8 324 eset ellátására került sor a Nanclaresben, amelynek egészségügyi részlegében – a biztonsági személyzet nem számítva – kilenc orvos, tíz ápoló és négy gyógyszerész dolgozik.

Forrás: La cárcel de Nanclares será el primer penal vasco en contar con un servicio de telemedicina. Europa Press, 2011. 02. 10.

Sok a drogfüggő a spanyol intézetekben

A spanyolországi Albacete tartomány börtöneiben tipikusan 35-45 év közötti elítéltek töltik a büntetésüket – főleg kábítószerrel összefüggésben elkövetett bűncselekmény, vagy lopás miatt.

A becslések szerint a fogvatartottak 60%-a kábítószerfüggő. A Torrecica és más, hozzá hasonló büntetőintézetek az utóbbi két évben egy speciális progra-

mot fejlesztettek ki a kábítószerfüggők számára. Az érintett fogvatartottak mindössze 60%-a kér segítséget, 20%-a pedig sikeresen megszabadul a függőségtől. A betegek legnagyobb része heroin-fogyasztó, ugyanakkor a kokainfüggők száma folyamatosan nő. A leszokni vágyó elítéltek a Torrecica intézetben pszichológus és szociális munkás támogatásával gyógyulnak. Általánosságban elmondható, hogy a családi kapcsolatok hiánya és a társadalmi marginalizáció nagymértékben járult hozzá az említett elítéltek drogfüggővé válásához.

A következő két évben a költségvetésből 870 ezer eurót (kb. 235 millió forintot) különítenek majd el a Kasztília-La Mancha autonóm közösség területén fogva tartott kábítószerfüggő elítéltek kezelésére.

Forrás: Dolores Carcelén: El 60% de los reclusos de la cárcel de Albacete, 'enganchados'. La Verdad, 2011. 02. 13.

A „Második esély” projekt Ugandában

Az angliai „Második esély” projekt támogatja az ugandai fiatalok bűnelkövetők reszocializálását. A szervezet tagjai megpróbálják rávenni a fiatalok elítélteket, hogy hosszú távú tervekben gondolkodjanak, hiszen a társadalomba való visszaillésüküket, munkaerő-piaci megjelenésüket a rendszeres oktatás és képzés alapozza meg.

Maggy Blagrove – a „Második esély” igazgatója – elmondta, hogy 2011 decemberében fogják kiértékelni a Kampala intézetben folyó képzések eredményességét. Ezen kívül eljuttatják az intézetbe a különféle jótékonyági rendezvények keretében összegyűjtött sportfelszereléseket, könyveket és játékokat.

Forrás: Second chance in Uganda prison. Associated Press, Daily Monitor, 2011. 01. 12.

Stresszkezelés a börtönben

Az Art of living Foundationt 1981-ban hozta létre Sri Sri Ravi Shankar. A 151 országban tevékenykedő Alapítvány sokféle feladatot vállal magára, munkája során – egyebek mellett – igyekszik felhívni a fiatalok figyelmét a kábítószer-fogyasztás veszélyeire, továbbá a szabadságvesztés-büntetés letöltése alatt lelki támogatást nyújtani a fogvatartottaknak.

A szervezet Prison SMART Programjának önkéntesei hisznek abban, hogy a bűnelkövetővé válás csupán csak a rossz körülményeknek tudható be, a program során megtanítják az elítélteknek a stresszcsökkentés és a negatív érzelmek leküzdésének különféle technikáit.

Forrás: Smart project, Art of living Foundation. Staff News, 2011. január

Elítélt nők visszatérése a társadalomba

A baszkföldi Arrats Szövetség arra vállalkozott, hogy koordinálja a különösen nehéz helyzetben lévő elítélt nők visszatérését a szabad életbe. A 2006-ban indult program elsősorban azokkal foglalkozik, akik semmiféle segítségre nem számíthatnak a szabadulásukat követően.

2010-ben 24 fő visszailleszkedését segítette a szervezet. Az Arrats minden esetben igyekszik lépésről lépésre felépíteni a kiválasztott személy új életét. A börtönből való kikerülés után a volt elítéltek családi kapcsolatok hiányában nehéz a lakhatásról, étkezésről egyedül gondoskodnia, illetve munkahelyet találnia. Ezek megoldása nélkül nincsen esély arra, hogy beilleszkedjen a társadalomba. Jose Mari Larrañaga, az Arrats Szövetség tagja elégedett a szervezet eddigi tevékenységével. Úgy látja azonban, hogy nagyobb hangsúlyt kellene helyezni a szabadlábra kerülő nők egészségügyi állapotára.

Forrás: Jorge Natal: Un programa pionero en Gipuzkoa favorece la inserción social de presos y personas excluidas. Noticias Gipuzkoa, 2011. 02. 07.

Fogvatartotti programok egy brit börtönben

2010-ben a Független Börtönfelügyelet elégedett volt az angliai Erlestoke büntetőintézetben látottakkal. A Wiltshire-ben található intézet fogvatartotti létszáma viszonylag kicsi, 470 fő, részükre az oktatás és a munkáltatás megoldott. A képzési programokkal párhuzamosan az intézet pszichológusa rendszeresen tartja a kapcsolatot az elítéltekkel, és felkészíti őket a szabadlábra kerülést követő új életre. Az orvosi ellátás biztosított, és a hit gyakorlására is lehetőség van az intézeten belül.

A fogvatartottak számára frusztráló, hogy viszonylag kis területre korlátozódik a mozgásterük. A bezártság érzetét oldhatja, hogy a munkavégzés egy része a szabadban, elsősorban az intézet kertészetben zajlik.

Forrás: Working in Erlestoke prison. BBC News, 2011. 01. 15.

A megújuló energiák kiépítési módját elsajátító elítéltek

A dél-európai államokban évről-évre bővül a napkollektorok és más környezetbarát energiaforrások használata. Az egyik legnagyobb spanyolországi börtön, az Almeria Büntetőközpont tanfolyam keretében oktatja a megújuló energiák épületbe való beszerelését a fogvatartottak számára.

A 217 órás program megvalósítására 2010 októbere és 2011 januárja között került sor. Az oktatás költségeit az andalúziai Képzési és Foglalkoztatási Alapítvány vállalta magára. Az Alapítvány 2003 óta működik, elsődleges célja, hogy a helyi ipart támogassa, nagy hangsúlyt fektetve a különféle technikai újdonságok népszerűsítésére, bevezetésére és terjesztésére. A civil szervezet már több elismerésben is részesült, 2010-ben pedig megkapta az „Egyenlőség a vállalatoknál” díjat is, amelyet a 400 jelentkezőből 36 társaság vehetett át.

Forrás: La Caixa aporta cerca de 80.000 euros para la formación de 17 internos de El Acebuche. El Almeria, 2011. 02. 12.

Mezőgazdasági termények feldolgozása egy amerikai börtönben

A farmerek, a börtön vezetősége és az elítéltek is elégedettek azzal a betanított pékeket és szakácsokat foglalkoztató programmal, amit a Washington államban található Airway Heights büntetőközpont szervez.

A program működtetésének elengedhetetlen feltétele, hogy felvásárolják a környékbeli farmerektől a jó minőségű gabonát. Ebből készül a péksütemény minden nap. Az intézetben elhelyezett fogvatartottak közel fele a helyi sütődében tevékenykedik. Minden évben 4 millió dollár (kb. 790 millió forint) értékben sütnek pékárut az intézetben. A kezdeményezés keretében évente 450 ezer adag étel készít a börtön konyhája. A főzéshez szükséges alapanyagokat is helybéli farmerek termesztik.

Forrás: Airway Height prison bakery. Associated Press, Daily Reporter, 2011. 02. 03.

Eredményes munkavégzés egy új-zélandi intézetben

Az új-zélandi Hakea büntetés-végrehajtási intézet vezetősége elégedett a munkavégzés feltételeivel és körülményeivel. A Hakea büntetőintézet férfi elítéltek elhelyezésére szolgál. A börtön kríziskezelő részleget is üzemeltet, ahol 15 fő részére tudnak speciális támogatást és kezelést nyújtani. Ebbe a rezsimbe azok a fogvatartottak kerülnek, akik visszatérően súlyos magatartási problémákat mutatnak, és kockázatos a viselkedésük önmagukra, vagy a környezetükre nézve. A börtönben a munkavégzés mindenki számára megoldott. Általános tapasztalat, hogy a mosodában, ácsként vagy kőművesként szerzett munkatapasztalat később álláshoz is juttathatja az elítélteket.

Forrás: Andrea Jacqui: Works in Hakea. The West Australian, 2010. 11. 17.

Beteggondozó elítéltek Észak-Írországban

A Maghaberry börtön elítéltejei a Rák Központ Barátai nevű szervezetben tevékenykednek. A civil szervezet a belfasti Városi Kórházban nyújt értékes és pótolhatatlan segítséget. Az önkéntesek lelkileg erősítik a betegeket, a hozzátartozókat és a barátokat, és információt adnak a betegségekkel kapcsolatban.

Colin McConnell, az Észak-Ír Börtönszolgálat igazgatója elégedetten számolt be a fogvatartottak munkájáról. 27 elítélt lát el különféle beteggondozói feladatokat, amit a közösség is nagyra értékel. A Börtönszolgálat bátorítja az ehhez hasonló kezdeményezésben való részvételt, mivel a civil lakosság részéről pozitív visszajelzések érkeznek, és a fogvatartottak is hasznos tevékenységet végeznek szabadidejükben.

Forrás: Maghaberry prisoners row for charity. Staff Report, NewsHound, 2011. 02. 04.

Munkáltatás az ausztriai Suben börtönben

Az osztrák Suben büntetés-végrehajtási intézet, a Márianosztrai Fegyház és Börtönhöz hasonlóan, valaha kolostornak épült, s ugyanúgy női börtönként kezdte meg működését a XIX. század közepén. Az intézet már régóta férfi elítélteknek ad „otthont”, befogadóképessége 271 fő, a fogvatartottak száma 286 fő. Nagyon magas, 72%-os a külföldi elítéltek aránya.

A börtön igyekszik a fogvatartottaknak a későbbi megélhetésüket megalapozó továbbképzéseket nyújtani. Lehetőség adódik a pék és számos egyéb szakma elsajátítására. Az elítéltek különféle műhelyekben tevékenykedhetnek. A kreatívabb elítéltek számára hozták létre a kovácsoltvas dísztárgyakat gyártó műhelyt, ahol 30x30 cm méretű díszes lámpákat és más tárgyakat készítenek.

Forrás: Produkte Blumenübertopf, Göllersdorf. Broschüre Unternehmerarbeiten, 2010.

Munkavégzés Hannoverben

A hannoveri büntetés-végrehajtási intézetben, Alsó-Szászország legnagyobb börtönében 10 évvel ezelőtt kezdődött az a program, amelynek a keretében az elítéltek által készített termékek internetes áruházakban is megvásárolhatók.

A fogvatartottak bevásárlótaskákat és grillsütőkre, valamint más használati tárgyakra húzható védősapkákat varrnak. A weboldalon kiválasztható termékek között különböző nyomott mintás és felírtos pólókat is találunk. Egy elítélt átlagosan 11 eurót (kb. 3 ezer forintot) keres naponta. Alsó-Szászországban más intézetek is igyekeznek alkalmazni az ötletet.

Forrás: Prison shops. Associated Press, Westline, 2010. 12. 03.

Vadlovakat betanító elítéltek

Az USA Colorado és Oklahoma államában a megbízható és állatszerető elítéltek vadlovak gondozásával és kiképzésével foglalkozhatnak. Mindkét államban 1992-ben került sor a program beindítására, a lovakkal való bánásmódra 60-120 nap alatt képzik ki az elítélteket. A fogvatartottak megtanulják az állatok irányítását, ápolását, etetését; munkájuk révén havonta 20-30 ló kiképzésére nyílik lehetőség.

A kezdeményezés elsősorban Canon Cityben található Colorado Korrekciós Központot érinti. Az itt betanított lovakat egyrészt magánszemélyek, másrészt a határőrség vásárolja meg. Nagyon nagy a kereslet a betört musztángok iránt, egy lóért akár 1 025 dollárt (kb. 202 ezer forintot) is kérhetnek. Canon Cityben évente 75 lovat vesznek meg.

A lovakkal való kommunikáció megköveteli a nyugodt és higgadt viselkedést, és türelemre tanít. Ez azt jelenti, hogy az állatok idomítása kedvezően befolyásolja a programban résztvevő elítéltek jellemét. Brian Hardin, a program fel-

ügyelője kiemelte, hogy a trénerként dolgozó elítéltek esetében a visszaesés kockázata a 68%-os országos átlag felére tehető.

Forrás: Joanna Glenwood: Inmate wild horse training programs. Denver Post, 2010.12. 02.

Kézműves tevékenységek női fogvatartottak számára

A Szolidaritás Központ nevű önkéntes szervezet évente rendezi meg azt a kiállítást, amely a Mantova büntetés-végrehajtási intézet női elítélteinek munkáit mutatja be. A kézműves tevékenységek gyakorlása az elítéltek számára kikapcsolódást és közösségi elfoglaltságot jelent a hetente zajló szakköri foglalkozásokon. A kiállítás idén a mantovai dóm koronázási kápolnájában kapott helyet, a kiállított munkák a hímzésben, varrásban rejlő kreativitás bemutatását szolgálták.

Forrás: In mostra i lavori delle detenute. Gruppo Editoriale, Gazzetta di Mantova, 2011. 02. 15.

Afrika Börtön Projekt az olvasáskultúra fejlesztéséről

Évről-évre egyre jobban bővül az Afrika Börtön Projekt, amely az ugandai fogvatartottak szociális, egészségügyi és oktatási körülményein szeretne változtatni. A program nagy súlyt helyez az írni-olvasni tudás és a börtönkönyvtárak fejlesztésére. Az intézeti könyvtárakban fellelhető kiadványokhoz az elítélteken kívül a börtönszemélyzet is hozzáfér. A későbbiekben szeretnék a programot kibővíteni, és egy kutatóközpontot létesíteni, ahol az elítéltek szabadulásuk után is hozzájuthatnak a drágább könyvekhez. Ez a központ – olvasóklub formájában – hetente egyszer, hétfőként elérhető lesz a börtönszemélyzet számára is.

2010 novembere és 2011 januárja között több mint 200 fogvatartott és fegyőr részesült jutalomban, mivel különféle tanfolyamokra iratkoztak be a projekt keretében. A könyvklubokon kívül az írást, olvasást fejlesztő, művészeti, dráma-, zenei, illetve kötőtanfolyamok közül lehetett választani. A fogvatartottak számára motivációt jelentett az is, hogy a büntetés letöltése után sem kellett abbahagyniuk a már megkezdett tanfolyamot.

Forrás: Edward Anyoli: APP is successful in Uganda. Africa News, 2010. 09. 01.

Kulturális programok – civil támogatók

Az Arte Studio egy olyan szövetség Olaszországban, amely széleskörű támogatói tevékenységet lát el a kultúra területén. A szervezetnek olyan tagjai vannak, mint például Róma, Milánó, illetve Lazio tartomány önkormányzata, a római Tre Egyetem, a La Sapienza Egyetem és a Viterbo Egyetem.

Az Arte Studio szemináriumokat, kiállításokat rendez és programokat készít elő a Rebibbia női börtönben, valamint Velletri, Regina Coeli és Civitavecchia büntetőintézetekben. Az első programok megszervezésére 1994-ben került sor a Rebibbia női büntetés-végrehajtási intézetben.

Forrás: Giuseppe Foglia: Cooperazione con l'Arte Studio. Corriere della Sera, 2011. 01. 25.

Színhátság a börtönben

A livornói Sughere büntetés-végrehajtási intézetben 40 főből álló elítélts csoport játszik az intézet drámakörében. Vezetőjük, Lamberto Giannini már 10 éve foglalkozik fogvatartottakkal, és elégedettség tölti el minden egyes megtanult és bemutatott darab előadása után. Jó érzés számára, hogy átadhatja a tudását, és segít kimozdítani a fogvatartottakat a börtönélet mindennapjaiból.

A Sughere intézet fogvatartottjaiból verbuvált ANFFAS Társulat működése során jelentős eredményeket ért el, számos kulturális fesztiválon vett részt.

Forrás: Federica Boldrini: Se il teatro unisce le marginalità. Detenuti e disabili senza etichette. Corriere di Livorno, 2010. 08. 13.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2011. január 1-jétől március 31-ig)

JANUÁR 19.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön a Soproni Polgármesteri Hivatal dísztermében rendezte meg a „Kapuláz – Esély az életre” című projektjének záró konferenciáját. A tanácskozáson előadást tartott többek között dr. Mezey Barna, az ELTE rektora, Csóti András bv. vezérőrnagy, bv. főtanácsos, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és

koordinációs helyettese, dr. Huszár László bv. dandártábornok, bv. főtanácsos, a BVOP Stratégiai Elemzési és Tervezési Főosztályának vezetője, Stöckert Tamás, a soproni városmarketing csoport vezetője, valamint dr. Krecskó Erika, a Vas Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatának igazgatója.

JANUÁR 26.

A Szegedi Fegyház és Börtönben tartották meg a Grundtvig „Egy életen át tartó tanulás” pályázati projekt megnyitóját. A rendezvényen három ország büntetés-végrehajtási intézetének – a romániai Arad, az olaszorszá-

gi Verona és a szlovéniai Radeče – delegációja, az aradi Sabin Dragoi Művészeti Iskola képviselői, továbbá a Szegedi Fegyház és Börtön vezetői vettek részt. A megnyitót követő intézetlátogatáson a vendégek megtekintették a Nagyfa-Alföld Kft. fogvatartotti munkaterületeit.

JANUÁR 27.

A büntetés-végrehajtási szervezet 2010. évi tevékenységét értékelő és a 2011. év fő feladatait meghatározó értekezletet a Fővárosi Bv. Intézet III. objektumában rendezték meg. A rendezvény elöljárója dr. Kontrát Károly, a Belügyminisztérium parlamenti államtitkára volt. A büntetés-végrehajtási szervezet 2010. évi tevékenységéről dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, bv. főtanácsos, országos parancsnok tartott beszámolót, ezt követően dr. Kontrát Károly értékelte a tavalyi év munkáját, és meghatározta az elkövetkező év fő feladatait. Az értekezleten részt vettek a Belügyminisztérium vezető munkatársai, valamint a társszervek képviselői.

FEBRUÁR 3.

A büntetés-végrehajtásban dolgozó pszichológusok szakmai tevékenységét bemutató konferenciát tartottak a Fővárosi Bv. Intézet Venyige úti tanácstermében. A tanácskozás megszervezésére a Magyar Pszichológiai Társaság Hon- és Rendvédelmi Tagozatának kezdeményezésére került sor. A rendezvény elöljárója Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, bv. főtanácsos, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese volt.

FEBRUÁR 10-11.

Második alkalommal rendezte meg a tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, illetve az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Intézetén belül működő Kriminál- és börtönpedagógiai Szakmai Műhely a „Zárt ajtók – nyitott lelkek” című konferenciát. A Fiatalkorúak Bv. Intézetében mintegy kétszázötven fő részvételével megtartott tanácskozás alapvető témája ismét a gyermek- és fiatalkori agresszivitás és bűnelkövetés volt.

Meghívásos Judo Bajnokságát Budapesten, az Újpesti Torna Egyesület Megyeri úti judo termében, amelyen öt rendvédelmi szervezet nyolc csapata vett részt. Az összesített pontversenyben a Szegedi Fegyház és Börtön csapata II. helyezést ért el, kategóriájában győzött Barna Zoltán bv. őrnagy, a Kalocsai Fegyház és Börtön versenyzője, valamint Szabó Tímea bv. törzsőrmester, aki a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetet képviselve külföldjében is részesült.

FEBRUÁR 26.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön által fenntartott Börtönmúzeum részt vett a „Krimifalók Napja” című rendezvényen, amelyre a Gerbeaud Házban került sor Budapesten. A Börtönmúzeum által megrendezett kiállításon az érdeklődők betekintést nyerhettek a büntetés-végrehajtás kialakulásának történetébe, megtekinthették a szervezet egyenruháit, a fogvatartottak által készített tiltott tárgyakat, illetve festményeket és kerámiákat.

MÁRCIUS 9.

„A szankciórendszer változásainak hatásai a börtönnépeség alakulására és ennek következményei a büntetés-végrehajtás feladatainak végrehajtására” címmel kerekasztal-beszélgetésre került sor az Országos Kriminológiai Intézetben. A Magyar Kriminológiai Társaság által szervezett rendezvény levezető elnöke Dr. Gönczöl Katalin egyetemi tanár, a Társaság elnöke volt. Dr. Lőrincz József ny. bv. dandártábornok, címzetes egyetemi tanár vitaindító előadását követően Csóti András bv. vezér-

FEBRUÁR 16.

A Budapesti Rendőr-főkapitányság első alkalommal, hagyományteremtő céllal rendezte meg a BRFK

őrnagy, bv. főtanácsos, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese tartott korreferátumot, majd az előadók a résztvevők kérdéseire válaszoltak.

MÁRCIUS 10.

Nemzeti ünnepünk, március 15-e alkalmából elismeréseket adtak át a Belügyminisztériumban és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán. Schmitt Pál, a Magyar Köztársaság elnöke – a belügyminiszter előterjesztésére – 2011. március 16-ai hatállyal nyugállományba helyezte, valamint több mint négy évtizedes, kimagasló szakmai tevékenysége, életműve elismeréséül március 17-én hatállyal előléptette nyugállományú büntetés-végrehajtási vezérőrnaggyá Frank Tibor dandártábornokot, a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnokát. A köztársasági elnök – beosztásában huzamos időn át végzett eredményes szakmai tevékenysége elismeréséül – a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt katonai tagozatát adományozta Schneider Gyula nyugállományú ezredesnek, az Állampusztai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. ügyvezető igazgatójának.

MÁRCIUS 19.

Mindszenty József emlékszobát és emléktáblát avattak a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben. Az emléktáblát Lezsák Sándor, az Országgyűlés alelnöke, a Mindszenty Társaság elnöke leplezte le, a Mindszenty Alapítvány nevében Habsburg Lotaringiai Mihály főherceg, a büntetés-végrehajtási szervezet képviselőjeként Csóti András bv. vezérőrnagy és dr.

Pantali Zoltán bv. dandártábornok helyezte el koszorút az emléktáblán. Ezt követően ünnepi szentmisét celebrált az intézet kápolnájában Mártfi Gyula veszprémi érsek, Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát és Szekeres János örkanonok, börtönlelkész. A szentmise után Mindszenty-emlékkiállítás és szobortárlat megnyitására került sor, továbbá átadták a Mindszenty József egykori sopronkőhidai zárkájában kialakított, a bíboros-hercegszék személyes tárgyait bemutató emlékszobát.

A II. „Zárt ajtók-nyitott lelkek” rendezvény újabb konferencianapját rendezték meg – a nagy érdeklődésre való tekintettel – a tőköli Fiatalok Bv. Intézetében, mintegy 130 fő részvételével.

MÁRCIUS 22.

A Fővárosi Bv. Intézet III. objektumában szakmai találkozót tartottak az Európai Unió tagállamainak Magyarországra akkreditált konzuljai részére, akik tájékoztatást kaptak a magyar büntetés-végrehajtás helyzetéről, az intézet működéséről, valamint a külföldi állampolgárságú fogvatartottakkal kapcsolatos büntetés-végrehajtási feladatokról. A rendezvényen a Büntetés-végrehajtás Országos Pa-

rancsnokságát Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, bv. főtanácsos, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese képviselte.

MÁRCIUS 23.

A Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézetben egészségnapot tartottak, amelynek keretében a személyi állomány tagjai és a fogvatartottak a Hepatitis C vírusfertőzéssel kapcsolatos tájékoztató előadást hallgathattak meg, valamint tájékozódhattak a vírus terjedéséről és kezelésének módjairól. Ezt követően a személyi állomány 40 tagja és 140 fogvatartott szűrővizsgálaton vett részt.

MÁRCIUS 30.

A Bv. Oktatási Központja szervezésében rendezték meg a Belügyminisztérium 2011. évi Országos Judo Versenyét az Újpesti Torna Egyesület Megyeri úti objektumában. A sportrendezvény fővédnöke dr. Pintér Sándor belügyminiszter volt. A versenyt – amelyen a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó szervezetek 39 csapatának 224 fő versenyzője vett részt – dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, bv. főtanácsos, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka nyitotta meg, a fő díjakat dr. Kontrát Károly parlamenti államtitkár adta át. A csapatverseny győztese a Ké-

szenléti Rendőrség csapata lett, súlycsoportjában első helyezést ért el Szabó Tímea bv. törzsőrmester és Barna Zoltán bv. őrnagy, a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet, illetve a Kalocsai Fegyház és Börtön versenyzője.

Összeállította: D. F. I.

Tudósítás a II. Zárt ajtók – nyitott lelkek konferenciáról

Második alkalommal rendezte meg a tököli Fiatalokorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, illetve az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Intézetén belül működő Kriminál- és börtönpedagógiai Szakmai Műhely a „Zárt ajtók – nyitott lelkek” című konferenciát 2010. február 10-én és 11-én. A Fiatalokorúak Bv. Intézetében mintegy kétszázötven fő részvételével megtartott tanácskozás alapvető témája ismét a gyermek- és fiatalokorú agresszivitás és bűnelkövetés volt.*

A konferenciát Széles Gábor bv. ezredes, a BVOP Fogvatartotti Ügyek Főosztálya vezetője, a második nap programját dr. Szabó Péter, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium jogi tanácsosa, a speciális gyermekotthonok és javítóintézetek felelős kiemelt főreferense nyitotta meg. A résztvevőket mindkét napon Tóth Tamás bv. ezredes, bv. tanácsos, a tököli Fiatalokorúak Bv. Intézetének igazgatója köszöntötte. Dr. Hegedűs Judit tanársegéd, a Kriminál- és börtönpedagógiai Szakmai Műhely szakmai vezetője megnyitó beszédeiben a média börtönképét elemezte, illetve azt mutatta be, hogy a gyermek- és fiatalokorú bűnelkövetőkkel foglalkozó szakmák képviselői hogyan látják az együttműködés lehetőségeit.

A január 10-i plenáris ülésen a levezető elnök tisztét Gyurnik Mária bv. alezredes, a tököli intézet büntetés-végrehajtási osztályvezetője látta el.**

Dr. Vasúti András bírósági elnök, a Fővárosi Bíróság büntető ügyszakos tanácselnöke a fiatalokorúak büntető igazságszolgáltatásának aktuális kérdéseit tárgyaló előadásában ismertette a fiatalokorúak büntető felelősségre vonásának szigorodó jogszabályi hátterét, hiányolva a nevelő jellegű szankciókat. Hangsúlyozta, hogy az új helyzetben nagy feladat hárul a pártfogókra, a javítóintézetekre és a fiatalokorúak bv. intézeteire.

Dr. Ruzsonyi Péter főiskolai tanár, az RTF Bv. Tanszékének vezetője „Büntetés és/vagy nevelés – a nevelés lehetőségei zárt intézeti keretek között” című előadásában – egyebek mellett – a különböző korrekciós rendszerek sajátosságait vázolta fel, kitérve a csizmatábor intézményére, majd bemutatta a relatíve határozatlan időtartamú szabadságvesztés-büntetést alkalmazó PROgresszív Büntetési Alternatíva (PROBA) programot.

* A nagy érdeklődésre való tekintettel egy „pót konferencianap” megtartása is szükségessé vált, amelynek megrendezésére 2011. március 19-én került sor – mintegy 130 fő részvételével.

** A tudósítás szerzője ezúton köszöni meg Gyurnik Máriának a cikk megírásában nyújtott segítségét.

Maurer Péter főiskolai tanársegéd, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola Andragógia Tanszékének oktatója „Oktatás a börtönben” című előadásában problémaként említette, hogy a bv. intézetek nem rendelkeznek tanulószobával, az átszállítások miatt gyakran megszakad az oktatás, a börtönökben tanító pedagógusok presztízse alacsony. Az előadó szerint érdemes lenne a főállású tanárok számát megnövelni, számukra továbbképzést szervezni és a jelenleginél egységesebb pedagógiai programot kidolgozni.

Varsányi Lajosné bv. főhadnagy, a tököli intézet nevelője előadásában a fogvatartottak informális csoportjainak hierarchikus szerveződését vizsgáló kutatásáról számolt be. Mint elmondta: a vezető státusz eléréséhez nem feltétlenül a testépítés vezet, fontos a tanulás és a munkavégzés is.

Kövesdi Richard bv. százados, tököli nevelő „Börtönélet testképekben” című előadásában a börtönbeli tetoválás módszereit, a tetoválások tematikáját, a leggyakrabban használt – gyakran elrontott – szövegeket, jeleket, jelképeket mutatta be.

Az első konferencianap plenáris ülésének programját a tököli fiatalok fogvatartottak színjátszó csoportja zárta, amelynek tagjai a „Hófehérke és a hét priuszos törpe” című vidám jelenetet adták elő – nagy sikerrel.

A január 11-i program plenáris ülésének levezető elnöke **Szarka Attila**, az Aszódi Javítóintézet igazgatója volt.

Dr. Laczkovics Mária, a fiatalok ügyésze „Gyermek- és fiatalok bűnelkövetés és komplex gyermekvédelem – kudarc és/vagy siker?” című előadásában a család, a társadalom és a gyermekvédelem felelősségét vizsgálta. Kitért a jogszabályváltozások, az ítélkezési gyakorlat módosulásának várható következményeire, illetve – a fiatalok bíróságai megszűnése kapcsán – kiemelte a bírók továbbképzésének fontosságát.

Dr. Sófi Gyula igazságügyi gyermekpszichiáter előadásában ismertette a leggyakoribb gyermekkori pszichés problémákat, ezek kezelését, valamint a rajzelemzés módszerének alkalmazásáról tartott gyakorlati bemutatót. Az előadó témája kapcsán elmondta, hogy jelenleg az országban csupán négy igazságügyi gyermekpszichiáter van alkalmazásban.

Fliegauf Gergely bv. alezredes, az RTF Bv. Tanszékének tanársegédje széles körű kitekintést nyújtott a más földrészek, országok börtöneiben tapasztalt droghelyzetről, illetve a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben megjelenő kábítószerrel, a jellemző használói szokásokat rajzok és falfirkák segítségével mutatta be.

Borgulya Zoltán, a Pannon Oktatási Központ igazgatója „Az oktatás lehetőségei zárt intézetekben” című előadásában felvázolta a fogvatartottak oktatásának célját, beszámolt a gyakorlati tapasztalatokról, a felmerült nehézségekről, és beszélt a Központ elképzeléseiről, jövőre vonatkozó terveiről is.

Nagy Klára Katalin bv. főhadnagy, a tököli intézet nevelője bemutatta az intézetben működő pszicho-szociális körlet működését, a gyakorlati tapasztalatokat. Ismertette az áldozattá válás, a körletre való bekerülés okait, a csoport különféle fejlesztő foglalkozásait. Az előadás végén egy fogvatartott elszavalta saját versét, amelynek versszakai az ABC betűinek sorrendjében kezdődtek. A produkciót síri csönd és tapsvihár fogadta.

Kövesdi Richard bv. százados, nevelő a „Fiatalok fogvatartottak játéka” című előadásából megtudhatták a tanácskozás résztvevői: hogyan játszanak a fogvatartottak. A prezentáció – a befogadás során az újonc fogvatartottal való „kitolásos” játékoktól kezdve, egészen a komplett bírósági tárgyalást utánzó színjátékig – a „játékok” széles spektrumába nyújtott betekintést.

A délelőtti plenáris ülés lezárásaként ismét a tököli fiatalok léptek fel, akik az előző nap eljátszott vidám jelentet adták elő – kevesebb lámpalázzal, és szintén nagy sikerrel.

Az ebédszünetet követően a konferencia programja mindkét nap szekció-ülésekkel folytatódott. Míg február 10-én a fiatalok bv. intézeteinek, addig február 11-én a javítóintézetek munkájának megismertetésére helyeződött a nagyobb hangsúly.

Az első napon a zárt intézetekből kikerült fiatalok reszocializációja és utógondozása, a bűnelkövetők terápiája, a bűnmegelőzés, a bv. intézeti nevelőmunka, a börtönben alkalmazott resztoratív, mediációs technikák bemutatása, továbbá a különböző addikciók okozta problémák megvitatása volt terítéken.

A másnapi szekcióüléseken gyermekvédelem lehetőségeiről és korlátairól, a fiatalok büntető igazságszolgáltatásáról, a javítóintézetben alkalmazott terápiákról, az ottani nevelőmunkáról, újból a bűnmegelőzésről, valamint a bv. intézetek mindennapjairól volt szó.

Ezt követően mindkét napon börtönlátogatásra kerül sor: a résztvevőknek alkalmuk nyílt, hogy megtekintsék a tököli intézet különböző körleteit. (A konferencia legtöbb résztvevője élt is ezzel a lehetőséggel, így több csoportra osztva zajlott le az intézettelátogatás.)

A tanácskozás – a tavalyi, I. Zárt ajtók – nyitott lelkek konferenciához hasonlóan – kiváló alkalmat adott a gyermek- és fiatalok bűnelkövetőkkel foglalkozó szakemberek eszmecseréjére; folytatódott a párbeszéd a különböző munkahelyeken, de rokon területen dolgozó szakemberek között a tapasztalatok, módszerek átadását, megvitatását illetően.

Az idei rendezvényt is a tartalmas program, a kiváló szervezés és a jó hangulat jellemezte. Elismerés illeti a szervezőket, **dr. Hegedűs Juditot**, a Kriminál- és börtönpedagógiai Szakmai Műhely szakmai vezetőjét és **Tóth Tamás** bv. ezredes, bv. tanácsost, a tököli Fiatalokorúak Bv. Intézete igazgatóját, valamint az intézet személyi állományát azért, hogy a tavaly elindított kezdeményezés az idén is ilyen magas szinten valósulhatott meg.

D. F. I.

Kerekasztal-beszélgetés az ORKI-ban

„A szankciórendszer változásainak hatásai a börtönnépeség alakulására és ennek következményei a büntetés-végrehajtás feladatainak végrehajtására” címmel kerekasztal-beszélgetésre került sor az Országos Kriminológiai Intézetben 2011. március 9-én a Magyar Kriminológiai Társaság szervezésében. A rendezvény levezető elnöke Dr. Gönczöl Katalin egyetemi tanár, a Társaság elnöke volt.

Dr. Gönczöl Katalin bevezetőjét követően dr. Lőrincz József ny. bv. dandártábornok, címzetes egyetemi tanár tartott vitaindító előadást a magyarországi börtönnépeség alakulásáról. A nagy ívű történeti áttekintésből az alábbiakban csak néhány jellemző adatot ragadunk ki. A magyarországi fogvatartotti ráta (a fogvatartottak száma 100 ezer lakosra vetítve) 1880 és 1910 között 100, a két világháború között 130 körül mozgott. 1949-től a szovjet típusú büntetőpolitika hatására a fogvatartottak létszáma soha nem látott mértékben megugrott, 1952-ben például elérte a 76 ezer főt (ez 800-900-as fogvatartotti rátát jelent). 1956 októberére a fogvatartottak létszáma 13 600 főre csökkent, a forradalom alatt kiürültek a börtönök, 1958-ban azonban már újból 18 ezer volt a fogvatartotti létszám. Ezt követően elindult egy lassú konszolidáció, ugyanakkor a börtönnépeség nagysága a büntetőpolitika irányváltásaitól függött, és sohasem tükrözte a bűncselekmények számát. A fogvatartotti létszám 1986-ban elérte a 25 ezer főt, ez volt a Kádár-korszak legnagyobb börtönpopulációja. A rendszerváltást követően a bűncselekmények száma meredeken emelkedett, a fogvatartotti létszám viszont jelentős mértékben csökkent. 1998 és 2002 között növekedett, majd 2003-tól újból csökkent a fogvatartottak száma. 2008-tól a börtönnépeség ismét erőteljes növekedésnek indult, amely folyamat napjainkban is tart. Dr. Lőrincz József számításai szerint az elmúlt 65 évben mindössze 7 olyan év volt, amikor börtöneink elegendő férőhellyel rendelkeztek. [A fenti előadással kapcsolatosan a Börtönügyi Szemle olvasóinak figyelmébe ajánljuk a szerző *Büntetőpolitika és börtönügy* című könyvét (Rejtjel Kiadó, 2009.)]

Ezután Csóti András bv. vezérőrnagy, bv. főtanácsos, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese tartott korreferátumot, amely *„A büntetőjog változásainak hatása a büntetés-végrehajtási szervezetre”* címet viselte. Csóti András elsőként a büntetés-végrehajtás munkáját érintő büntetőjogi változásokat sorolta fel, meglátása szerint a tavaly bevezetett szigorítások (a „három csapás” és a középérték alkalmazása) csak 5-7 év múlva fogják igazán éreztetni a hatásukat a börtönnépeségben. Ezután az előadó rövid nemzetközi kitekintést tett, amelyből kiderült például, hogy Magyarország bebörtönzési rátája viszonylag magas (165), viszont e tekintetben a visegrádi országok mindegyike rosszabb helyzetben van nálunk. A fogvatartotti létszámmal kapcsolatosan elhangzott, hogy az jelentősen nőtt a tavalyi évben, s ez a növekedés csak tovább fokozódott 2011-ben. Ugyancsak nőtt az elítéltek ítéleti ideje. A résztvevők tájékoztatást kaptak a személyi állomány megoszlásáról, összetételéről, a büntetés-végrehajtási szervezet oktatási

rendszeréről, a gazdálkodás adatairól, a „Felelősen, felkészülten” fejlesztési programról, a büntetés-végrehajtás pályázati tevékenységéről. Legvégül a büntetés-végrehajtás fejlesztését szolgáló kormányhatározat [A Kormány 1040/2011. (III. 9.) Korm. határozata] ismertetésére került sor. Ebből kiderült többek között, hogy a kormány új börtönférőhelyek létesítését, a fogvatartottak teljes körű foglalkoztatását, az elektronikus távfelügyeleti eszközök bevezetését, valamint a biztonságos őrzéshez szükséges tárgyi feltételek biztosítását tervezi.

Ezt követően **Csóti András** és **dr. Lőrincz József** reagált, illetve válaszolt a jelenlévő kriminológusok, ügyészek felvetéseire, majd **Dr. Gönczöl Katalin** zárásával fejeződött be a tanácskozás. A Magyar Kriminológiai Társaság és az Országos Kriminológiai Intézet rangos rendezvénye áttekintést nyújtott a hazai börtön-népeség alakulásáról, bepillantást engedett a büntetés-végrehajtás jelenébe, és megmutatta azokat a kitörési pontokat, amelyek alapján biztosítható, hogy a magyar büntetés-végrehajtás a jövőben is megfeleljen a nemzetközi elvárásoknak.

A szerk.

Vókó György

Új monográfia a büntetésről Szlovákiában

Anton Fábry új könyvéről

A magyar bv. ügyészek és büntetés-végrehajtási szakemberek előtt nem hangzik idegenül JUDr. Anton Fábry PhD neve. Sokan emlékeznek rá mint a szlovák büntetés- végrehajtási szervezet főigazgatójára, mások mint bv. ügyészre, és ismerik őt katonai ügyészeink is. Ezért is érdemes ismertetni legújabb, terjedelmes büntetés-tani munkáját, amely a szlovákiai Eurokódex Kft. gondozásában Bratislavában – Pozsonyban – 2009-ben jelent meg. (Anton Fábry már korábban is jelentetett meg főiskolai jegyzetet, illetve tankönyvet, amelynek tárgyául a büntetés tanát, a pönológiát választotta.)

Anton Fábry „Penológia” című könyve 264 oldalon, 12 fejezetben tárgyalja a büntetés-tan anyagát. Már előre meg kell jegyeznünk, hogy a kötet tartalma nem felel meg egy az egyben a hazánkban ismert „büntetés-végrehajtási jog” tantárgy anyagának. (Szlovákiában büntetés-tant tanítanak, ami majdnem azonos a nálunk oktatott büntetés-végrehajtási joggal.) A szerző tagadhatatlanul büntetőjogász szakemberként ismert, szóban forgó alkotása kissé mégis eltér a tisztán jogász felfogástól; ezt – a lentebb ismertetett – „pönológia” értelmezése bizonyítja a legjobban.

A könyv bevezetőjében rámutat Anton Fábry, hogy a pönológiát a Szlovák Köztársaság jogtudományi karain már idestova húsz éve oktatják, de ennek a tantárgynak az oktatása a rendőrtisztai akadémiára, sőt a pedagógiai karok szociális munkás tanszékeire is kiterjedt. A szerző nézete szerint fontos, hogy a jogalkalmazók ismerjék meg az alapvető polgári szabadságokat és a jogokat korlátozó állami intézkedések határait, illetve ezek végrehajtásának módját, mert ez fontos feltétele a törvényesség és jogállamiság elvei betartásának.

Az első fejezetben a szerző a börtönök és a börtönügy keletkezését és fejlődését mutatja be. Ez a bemutatás semmilyen lényegi ponton sem tér el a hazánkban is ismert tények megállapításától és vázolásától. A szerző gazdagon hivatkozik a nálunk megjelent hasonló munkákra. Anton Fábry e helyütt tér ki az izoláció fogalmának értelmezésére. Az izoláció, az egyén kizárása a társadalomból, minden szabadságvesztéssel kapcsolatos szankció lényege és értelme. Ugyanakkor sajnos ez dilemmát jelent, hiszen a tény, hogy a szabadságvesztés kizárja az egyént a társadalomból annak érdekében, hogy megtanítsa, hogyan kell a társadalomban élni, olyan tulajdonsága e büntetésnek, hogy magát a hatékonyságát, és jelenlegi formájában a létjogosultságát is megkérdőjelezi.

A második fejezet tartalmazza a legismertebb tényeket a magyar olvasó számára. Ez az anyag rész ugyanis a mai Szlovákia területén található, illetve valaha

létezett börtönök, börtönrendszerek történetét, fejlődését tekinti át. Nemcsak az ún. Nagymorva Birodalom büntetési rendszerét ismerteti, hanem főképpen a Magyar Királyság idején végbement börtönügyi fejleményeket írja le. Számunkra érdekes lehet a szempci fenyítőház, valamint az illavai, a lipótvári és az ungvári fegyházak és börtönök létrehozása és ezek további sorsa, de a könyvben megtaláljuk az északi vármegyék fogházainak és előzetes letartóztatást fogantató börtöneinek történetét is. Végezetül a szerző ebben a fejezetben tárgyalja a Csehszlovákia 1918-as megalakulása utáni, szlovákiai vonatkozású börtönügyi fejleményeket és nem utolsósorban a második világháború utáni változásokat egészen napjainkig. Kiemeli az önálló szlovák börtönügyi szervezet megalakulását és az azt követő jelentős fejlődést. A szlovák büntetés-végrehajtás Csehszlovákia 1992-es felbomlása után alapjaiban megváltozott, modern büntetés-végrehajtási rendszerre fejlődött, amely 18 bv. intézetet foglal magába, és a jogállamiság, valamint az európai börtön szabályok szigorú betartásán alapuló elvek szerint végzi munkáját.

Anton Fábry a harmadik fejezetben fejti ki nézetét a pönológiával mint önálló tudományággal kapcsolatban. Felvázolja a pönológia nemzetközi fejlődését, majd ismerteti saját elméletét a pönológiáról, amelyet olyan önálló, de komplex tudományi ágazatnak minősít, amely a büntetőjogi büntetéseknek és intézkedéseknek nem jogi, hanem filozófiai, etikai, szociális, pszichológiai, pedagógiai, orvosi és technikai vonatkozásait, illetve a büntetések és intézkedések végrehajtását és hatékonyságát tanulmányozza. A börtönügy pedig a pönológia azon szervezeti része, amely a szabadságvesztés-büntetést, ennek végrehajtását és hatékonyságát vizsgálja – szintén nem jogi vonatkozásban.

A negyedik fejezet a pönológia, illetve a büntetőjogi és a kriminológiai viszonyát tárgyalja, de kitér a büntetés-végrehajtási jogághoz fűződő viszonyulására is. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a szerző hangsúlyozza a hazánkban ismert büntetés-végrehajtási jog, amelyet Szlovákiában a büntetőeljárás részeként ismernek, önálló voltát. Vagyis Szlovákiában nem ismerik el a büntetés-végrehajtási jogot – mint a büntetőjog hármasságának szerves, de mégis bizonyos értelemben véve önálló részét. Igaz ugyan, hogy a szerző rámutat arra a különleges jogi helyzetre, amely a büntetés-végrehajtás alatt kialakuló jogi viszonyokból származik, de ennek ellenére csak odáig jut, hogy ez a tény valószínűleg új jogág kibontakozásához fog vezetni Szlovákiában is. Tagadhatatlan, hogy ezek a viszonyok nem igazán büntetőjogi vonatkozásúak, de nem is a munkajoghoz, polgári joghoz, vagy esetleg a közigazgatási joghoz kapcsolódnak. Az anyag rész végén Anton Fábry a büntetés-végrehajtási pszichológia, pedagógia és szociológia, továbbá a büntetés-végrehajtási pszichiátria és az orvostudomány, valamint a büntetés-végrehajtási technikai ismeretek applikált ágazatairól ír, amelyeknek eredményei a pönológia szerves részévé váltak.

A könyv ötödik fejezete a nemzetközi börtönügyi együttműködésről szól. A szerző e helyütt vázolja a nemzetközi börtönügyi együttműködés történetét és fejlődését egészen napjainkig. Bemutatja a nemzetközi börtönügyi konferenciák eredményeit, illetve az általuk elfogadott nemzetközi szabályokat is. Így megemlékezik az 1930-ban Prágában megrendezett kongresszusról, amelyen elfogadták az ún. pönológiai, vagy büntetés-végrehajtási egyéniesítés (individualizáció) elvét. Kiemeli ennek fontosságát napjaink büntetés végrehajtásában is, hiszen ez az alapja az egyéniesített bánásmód megválasztásának és alkalmazásának egyaránt. Nagy figyelmet fordít a szerző a fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozó ENSZ Minimum Standard Szabályokra, a 2006-os Európai Börtön szabályokra, a kriminológiai és az elítéltekkel való bánásmód tárgykörében szervezett világkongresszusok eredményeire, valamint az európai államok börtönügyi szervezeteinek főigazgatói által elfogadott ajánlásokra.

A könyv idáig vázolt tartalmát a pönológia általános részének is mondhatnánk, habár a szerző nem tett ilyen megjelölést. A kötet következő fejezetei a hatályos szlovák büntetőjogi és büntetés-végrehajtási szabályokból indulnak ki, ezért bátran mondhatjuk róluk, hogy ilyen értelemben a pönológia különös részét képezik.

A hatodik fejezet a szlovákiai büntetőjogi szankciók rendszerét tekinti át. Azon kívül, hogy a szerző közreadja az általa értelmezett büntetési szankciórendszer fogalmát, aprólékosan bemutatja a z új szlovák Btk. büntetési rendszerét és annak egyes büntetési nemeit. A magyar szakemberek már korábban is megismerhették a szerző álláspontját és magyarázatát erről a büntetési rendszeréről,* ezért azt jelen cikkben nem fogom kifejteni. Jó lenne azonban, ha – tekintettel a büntetőjogi alapszabályok hazai rekodifikációjára – ismernénk északi szomszédunk tapasztalatát az általuk bevezetett nagyon széleskörű, alternatív büntetéseket is tartalmazó büntetési rendszer alkalmazásáról.

A könyv hetedik fejezete talán nem is igazi pönológiai problémát tárgyal, mégis vitathatatlan, hogy a pönológiához szorosan kötődik. A szerző ebben a fejezetben ismerteti azoknak az eljárási (processzuális) intézkedéseknek lényegét és azok végrehajtását, amelyek a személyi szabadságot korlátozzák. Itt főképpen az előzetes letartóztatásról és annak végrehajtásáról van szó, de olvashatunk a rendőri intézkedések szabadságot korlátozó módjairól és ezek végrehajtásáról is. Szintén ebben az anyagrészen tárgyalja a szerző a kényszergyógykezelést, a katonai letartóztatást és a külföldiek kitoloncolásával összefüggő szabadságkorlátozásokat.

* Lásd Fábry Antal: Új büntetési rendszer a Szlovák Köztársaságban. *Iustum Aequum Salutare*. II. évfolyam, 2006. 1-2. 296-303. p.

A kötet legterjedelmesebb és lényegében legfontosabb részét a nyolcadik fejezet képezi, amelyben Anton Fábry a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának szabályaival foglalkozik. Maga a fejezet hat részre oszlik. Az első részben a szabadságvesztés-büntetés jogi szabályozásáról ír a szerző, a következő részben a szabadságvesztésre ítélt személyek jogi helyzetét tárgyalja, majd a harmadik részben a büntetés-végrehajtási bánásmódról ad aprólékos tájékoztatást. A fejezet negyedik része az elítéltek osztályozásáról, a büntetés-végrehajtás differenciálásáról és a bánásmód egyéniesítéséről, a következő rész az elítéltek speciális csoportjainak (fiatalkorúak, nők, idős korúak és tartósan betegek, külföldiek) büntetés-végrehajtási sajátosságairól szól. Az utolsó rész pedig az újonnan bebörtönzöttek, a veszélyes és agresszív elítéltek, az életfogytiglanra ítélték, illetve a szabadulók esetén alkalmazandó speciális bánásmódot mutatja be. Nézetem szerint fontos e helyütt szót ejteni az életfogytiglanig tartó szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról. A szerző nemrégén publikálta hazánkban a „három csapás” büntetési elv szlovákiai bevezetésének tapasztalatait.** A tanulmányból kiderült, hogy a szlovák bíróságok bizony nagyon fontolóra veszik, hogy kit is ítélnék életfogytiglanra. Mai napig mindössze 35 személyről van szó. Az ő büntetésük végrehajtása – a könyv adatai szerint – két, differenciált csoportban (D₁ és D₂) folyik. A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés jogintézményét Szlovákiában nem alkalmazzák, habár a másodszor is életfogytiglanra ítéltnek nincs joga a feltételes szabadon bocsátásra, ugyanakkor nincs kizárva a kegyelemben való részesítésből.

A kilencedik fejezet az alternatív büntetések végrehajtását állítja középpontba. A hangsúly itt a probációs felügyeleten van. Ezen büntetések végrehajtásában nagy szerepet játszik a bíróság által kiszabott köteleességek és korlátozások alkalmazása.

A tizedik fejezet a szabadságelvonással járó büntetőjogi intézkedések végrehajtásáról szól. A hazánkban is ismert kényszergyógykezelés, javítóintézeti nevelés, előzetes letartóztatás, valamint szabálysértési eljárás szerepelnek ebben az anyagrészen.

A könyv tizenegyedik fejezete a büntetőjogi végrehajtási eljárást ismerteti. A szerző érthető módon vázolja a végrehajtási eljárás szűkebb értelmezését, amely a büntetőjogi szankciók megvalósításának a folyamatát képezi, és a szélesebb körben értelmezett végrehajtási eljárást, amely a büntetőeljárás folyamán hozott bármilyen döntés végrehajtásában, azaz tényleges megvalósításában nyilvánul meg (így például az eljárás folyamán kiszabott pénzbírság behajtása, a motozás végrehajtása, a kegyelmi döntés alkalmazása konkrét esetre és személyre, az elkobzott tárgy visszaadása a tulajdonosának stb.).

** Lásd Anton Fábry: A „Három csapás” büntetési elv bevezetése és ennek tapasztalatai Szlovákiában. *Ügyészek lapja*, 17. évfolyam, 2010. 6. 127-133. p.

Az utolsó, tizenkettedik fejezet az utógondozást tárgyalja. A szerző kiemeli az utógondozás fogalmának lényegét és ennek vitathatóságát, áttekinti az utógondozás fejlődését és annak a mai szlovák hatályos jogban való szabályozását. Kifogásolja, hogy nincs egységes utógondozási törvény, és a számos, részmegoldásokat szabályozó törvény nem eléggé áttekinthető, így ez korlátozza az alkalmazásukat is.

A kötet zárszavában Anton Fábry rámutat annak fontosságára, hogy a jogalkalmazók, főleg ügyészek és a bírák, a szükséges minimális pönológiai ismeretek hiányában csak nehezen tudnak körültekintően és igazságosan dönteni a büntetőjogi büntetésekről és intézkedésekről és ezek végrehajtásáról. Ebben kíván a szerző a segítségükre lenni ezzel a munkájával is. Végezetül a cikk szerzője annak az óhajának ad hangot, hogy jó lenne, ha ezt a kiváló alkotást magyar nyelven is olvashatnánk.

Deák Ferenc István

Ajánló

A globalizáció kihívásai – kriminálpolitikai válaszok. Budapest, 2010. október 15. (Szerk. Vig Dávid.) Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2010. 310 oldal. (Kriminológiai Közlemények, 68.)

A kiadvány a Magyar Kriminológiai Társaság 2010 őszen megtartott konferenciájának anyagait és a Társaság Viktimológiai Szekciója 2010. februári rendezvényének előadásait teszi közzé. A kötet gazdag tartalmából – terjedelmi okokból – csak a konferencia két, a plenáris ülésen elhangzott előadását és két szekcióülést – a „Jogvédelem a büntetés-végrehajtásban” és a „Fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása: reformelképzelések” című szekció – anyagait tudjuk röviden ismertetni.

Hack Péter „Kriminálpolitikai paradigmák ütközése” című tanulmányában arra keresi a választ, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás egyes elemeit is tartalmazó, „enyhébb” kriminálpolitikai koncepció felváltása egy szigorúbb büntetőpolitikával milyen tények alapján történt, és milyen eredményekre lehet a jövőben számítani. Farkas Ákos tanulmánya a kriminálpolitikák és a globalizált világ kapcsolatát elemzi. Mint a szerző írja: „A pénzügyi és emberi erőforrások bősége vagy szűkössége, ezek eloszlásának egyenetlensége, a gazdasági prioritások változása, a jogi szabályozás szellőssége, a jogértelmezés koherenciájának hiánya, kiforrotlansága, az eltérő kulturális közeg, az eltérő hagyományok mind jelentősen befolyásolják a kriminálpolitikai koncepciók megvalósítását és működőképességét.”

A „Jogvédelem a büntetés-végrehajtásban” című szekciót tekintve először Szabó Máté és Pajcsicsné Csóré Erika előadásának szövegét olvashatjuk a kötetben, amely – többek között – az ombudsmani vizsgálatok tanulságait összegzi. Kádár András Kristóf előadásában azt vizsgálja, hogy a civil szervezetek milyen szerepet tölthetnek be a fogvatartottak panaszainak jogorvoslatában. Fliegauf Gergely tanulmányában a CPT-nél végzett, négy évig tartó munkájának tapasztalatairól számol be.

A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásával foglalkozó szekcióülés anyagai közül Vaskúti András előadása a fiatalkorúak törvényszékének felállítására tesz javaslatot. Csemáné Váradiné Erika elsősorban külföldi példák alapján bizonyítja: szükség lenne a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában a reformlépések megtételére. Sárík Eszter előadása a téma interdiszciplináris kutatásának nehézségeit mutatja be.

Juhász Zsuzsanna: A börtönegészségügy „gócpontjai” és ártalomcsökkentő kezdeményezések külföldön. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2010. 251 oldal. (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára, 30.)

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszékén készült kötet elsősorban a börtönegészségügy helyzetének európai kitekintéssel történő bemutatására, illetve annak a honi viszonyokkal való összevetésére vállalkozik.

A monográfia nem tér ki a börtönegészségügy minden területére, így például nem foglalkozik a fogvatartottak mentális problémáival, hanem „a hangsúlyt az európai büntetés-végrehajtási intézetekben mind jobban elhatalmasodó kábítószer-fogyasztásra, valamint e jelenséghez szorosan kapcsolódóan egyes fertőző betegségekre helyezi.” Juhász Zsuzsanna szerint ugyanis az európai börtönegészségügyben két kérdéskör jelenti a legégetőbb problémát. „Egyrészt szembe kell néznie a börtönépesség növekvő kábítószer-fogyasztásával, különösen pedig a problémás kábítószer-használat jelenségével és térnyerésével. Másrészt pedig az európai büntetés-végrehajtási rendszereknek szembesülniük kell azzal, hogy a fogvatartottak drogfogyasztása, azon belül pedig az intravénás szerhasználat, ebben a környezetben különösen kedvez olyan fertőző betegségek megjelenésének és transzmissziójának, mint a hepatitis, a HIV/AIDS, valamint a tbc.”

A szerző fő törekvése e két problémakör részletes elemzése, illetve ezzel párhuzamosan az ún. ártalomcsökkentés filozófiájának, valamint módszereinek ugyancsak átfogó bemutatása volt. Az értekezés elkészítése során áttekintette a témához kapcsolódó külföldi és hazai szakirodalmat, valamint személyes konzultációkat is folytatott az börtönegészségügy területén dolgozó szakemberekkel.

Juhász Zsuzsanna szerint a fogvatartottak egészségügyi ellátása nem csak börtönügyi kérdés, az egészségügyi problémák jelentős része kihat azokra is, akik a fogvatartottakkal közeli kapcsolatba kerülnek, azaz a többi fogvatartottra, az egészségügyi dolgozókra, a büntetés-végrehajtás személyzetére és a látogatókra. Tágabb értelemben a börtönegészségügy „tükröt tarthat elénk, és fogmérője lehet egy adott ország »jogállamiságának«”.

Polgári Védelmi Szemle. Mértékadó szakmai folyóirat. Főszerkesztő: Tóth Károly nyá. pv. ezredes, főtanácsos. Kiadja a Magyar Polgári Védelmi Szövetség. 2010. 191 oldal.

75 évvel ezelőtt a légvédelemről szóló 1935. évi XII. törvény kihirdetésével alakult meg a magyar légoltalom, a magyar polgári védelem jogelődje. A nevezetes évforduló alkalmából „Velünk élő légoltalom, polgári védelem” címmel 2010. március 3-án a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumban kiállítással egybekötött tudományos emlékülést tartottak.

A Magyar Polgári Védelmi Szövetség és a Magyar Hadtudományi Társaság Polgári Védelmi Szakosztályának kiadványa, a Polgári Védelmi Szemle 2010. évi tematikus száma a 75 éves polgári védelem történetével, szakmai feladataival foglalkozik.

Dr. Bakondi György t. altábornagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság főigazgatója köszöntőjét követően dr. Endrődi István írása a polgári védelem történetét foglalja össze, dr. Muhoray Árpád dolgozata a polgári védelem elmúlt tíz évét, illetve jelenlegi feladatait tekinti át, dr. Hoffmann Imre és Németh Klára tanulmánya pedig a tűzoltóság és a polgári védelem együttműködésének történetét dolgozza fel. Ezt követően prof. dr. Szabó Sándor és dr. Tóth Rudolf „A polgári veszélyhelyzeti tervezés helye és szerepe hazánk komplex védelmi rendszerében” című tanulmánya olvasható a folyóiratban. Horváth Zoltán dolgozata az ellátási lánc területeit, alkalmazhatóságát vizsgálja a katasztrófa elhárítás területén. Csatai István írása az influenzajárvány során alkalmazandó ún. pandémia terv és a katasztrófavédelmi feladatok kapcsolatrendszerét tárja fel. Csepregi Péter és szerzőtársai tanulmánya a biológiai fegyverek elterjedése elleni küzdelmet szolgáló intézkedések rendszerét foglalja össze. Demeter István cikke a katasztrófavédelmi gyakorlatok tervezésének, szervezésének és levezetésének tapasztalatait teszi közzé a folyóiratban. Orovecz István írása az ifjúság katasztrófavédelmi, polgári védelmi felkészítésével foglalkozik. Olexandr Alexandrov és Nagy Rudolf az ukrán–magyar határ menti együttműködésről ír a lapban, valamint dr. Pataky Iván történeti jellegű anyaga zárja a számot.

Szabó Károly: Háborús és hadifogsági napló 1944–1945. Budapest, Magánkiadás, 1910. 158 oldal.

A Börtönügyi Szemle 2008. évi 3. számának Ajánlójában ismertettük dr. Tóth Zoltán „Szilánkok” című kéziratot visszaemlékezését, a 2009. évi 1. számban pedig „Életem története” című könyvét. Mint ismeretes: dr. Tóth Zoltán ny. bv. alezredes – Zoli bácsi – 68 évvel ezelőtt kezdte a büntetés-végrehajtásnál négy évtizeden át tartó szolgálatát.

Dr. Tóth Zoltán – aki maga is hadifogoly volt három éven át – e kötetben apósa, Szabó Károly háborús és hadifogsági naplójának kiadására vállalkozott. A könyv kiadásában Szabó Károly unokái, Baumgartner Ida és Borsainé dr. Tóth Erzsébet voltak a segítségére.

Szabó Károly tartalékos főhadnagy naplóját 1944 második felében és 1945 első felében írta. Háborús katonai szolgálatának és hadifogságának napi eseményeit jegyezte fel naplójában, amely a megrázó személyes vonatkozásokon túl történelmileg értékelhető információkat is tartalmaz. Mint dr. Tóth Zoltán írja előszavában: Valójában naplótöredékről van szó, hiszen a napló több képiratos füzeté elveszett, vagy megsemmisült. Erről a naplóíró is beszámolt naplójában.

Az Előszóból megismerhetjük a napló szerzőjének életútját. Szabó Károly 1898-ban a bácskai Csátalján született. Az I. világháború kitörésekor a bajai tanítóképző diákja volt, tanulmányait megszakítva be kellett vonulnia sorkatonának, tiszti rangot ért el. A háború után szerezte meg tanítói diplomáját. Bácsalmáson telepedett le, megnősült, s négy gyermeke született. Később Zentán, illetve Tolcsván élt családjával, 1944 nyarán vonult be katonának.

A naplónak a benne foglaltakon túl az ad külön drámaiságot, hogy Szabó Károly a hadifogságból már nem térhetett vissza, mert 1945-ben egy tbiliszi lágerben tifuszban meghalt.

Tóth. J. Zoltán: A halálbüntetés intézményének egyetemes és magyarországi jogtörténete. Budapest, Századvég Kiadó, 2010. 384 oldal. 3990 Ft.

A halálbüntetés a legrégebb jogintézmények egyike; amióta állam, illetve normák által szabályozott közösségi együttélés létezik, azóta alkalmazzák a különböző népek és társadalmak a halálbüntetést. A kötet előszava szerint: „Mind a mai napig a Föld országaiban minden évben több ezer főbenjáró bírói ítéletet hajtanak ténylegesen végre, és mintegy az államok harmada él még mindig a kapitális szankció eszközével.”

A könyv tartalma – a mű címéből adódóan – két nagy részre osztható. Az első, „A halálbüntetés egyetemes története” című rész három fejezetre tagolódik. Az első fejezet a halálbüntetés ókori történetét dolgozza fel Hammurápi törvényeitől egészen a római jogig. A második fejezet, amely „A halálbüntetés a középkorban és a kora újkorban” címet viseli, leírja a középkori büntetőjog általános jellemzőit, illetve azt, hogy hogyan szabályozták a jelentősebb középkori jogrendszerek és az egyházi büntetőjog a halálbüntetést. A harmadik fejezet az abolícionizmus – a halálbüntetés eltörlését célzó társadalmi mozgalom – térhódítását elemzi. A második rész a halálbüntetés magyarországi történetét négy fejezetben foglalja össze. Az első fejezet a feudalizmus világába vezet, a második anyagrész a felvilágosodás kezdetétől a dualizmus végéig tekinti át a halálbüntetés szabályozását. A harmadik fejezet a halálbüntetés XX. századi történetével foglalkozik – a Tanácsköztársaságtól kezdve, a Horthy-korszakon és a II. világháborún át, az államszocializmus időszakát dolgozza fel. A könyv utolsó fejezete az abolíció eszméjének magyarországi történetét állítja középpontba. [Mint ismeretes: a halálbüntetés eltörléséről a 23/1990. (X. 31.) alkotmánybírósági (AB) határozat rendelkezett.] A Függelék a halálbüntetés szabályozásának dokumentumaiba nyújt betekintést, utolsóként az 1990. január 17-i keltezéssel ellátott és a Horváth Tibor mint a Halálbüntetést Ellenzők Ligájának elnöke által aláírt beadvány szövegét közli.

Ünnepi tanulmányok Révész T. Mihály 65. születésnapja tiszteletére. Szerk. Máthé Gábor, Mezey Barna. Budapest, Gondolat Kiadó, 2010. 507 oldal. (Bibliotheca Iuridica, Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos kiadványai, Libri Amicorum 38.)

A Révész Tamás Mihály jogtörténész professzor tiszteletére készült kötet huszonnegy tanulmányt tartalmaz a szerzők nevének betűrendjében, közülük azokat ismertetjük, amelyek tágabban vagy szorosabban kapcsolódnak a büntetés-végrehajtás témaköréhez.

Füzessyné Maglics Tímea dolgozata érdekes nézőpontból tekinti át a börtönrendszerek fejlődéstörténetét: azt vizsgálja, hogy a mindenkori büntetőhatalom hogyan tükröződött a börtön intézményében. A szerző végső megállapításai sze-

rint: „A börtönrendszerek története [...] azt bizonyítja, hogy ez az intézmény [ti. a börtön] még nem találta meg helyét a társadalomban. [...] A fejlődés – habár kudarccal – az egyetemesség feloldása felé halad: a cél mindinkább a szabad életviszonyok megközelítése a börtönökben is. A jelenlegi helyzet a legnagyobb tarkaságot mutatja, hiszen a szélsőségeket nézve, a XX. század alkotta meg a fasiszmus haláltáborait és azokat a svéd börtönöket is, amelyekben az elítélt ízlésesen berendezett, szállodaszerű épületben fogadhatja családját.”

Mezey Barna tanulmánya, amely a „Reformerek és börtönreformok a 18–19. században” címet viseli, azt a folyamatot tárja fel, hogy a fenytőház tézisei (a nevelés, munkáltatás, a tanítás, a lelki gondozás és a megfelelő egészségügyi ellátás) hogyan kerültek át a büntetés-végrehajtásba, s hogy a szabadságvesztés-büntetés hogyan vált önálló szankciófajtvá a büntetőjogon belül. „A megrögzött középkori tömlöcmóddal szemben a praxis reformerei indítottak harcot. Börtönigazgatók, lelkészek, intézeti tanítók és orvosok emelték fel szavukat az áldatlan állapotok ellen, s kísérelték meg a mindennapi gyakorlatban jobbat tenni a börtönrezsimek” – írja Mezey Barna, aki az említett reformerek közül John Howard (1726–1790) munkásságát, a börtönügy javítása iránt elkötelezettségét emeli ki, továbbá bemutatja a börtönügyi tudományosság 19. századi térnyerését.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)